

KAHD

Karatekin Hukuk Dergisi Karatekin Law Journal

Cilt: 3- Sayı: 1 / Vol. 3 - No. 1
Ocak / January 2025
e-ISSN: 2980-079X

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ

hukuk.karatekin.edu.tr - kahd.karatekin.edu.tr

KARATEKİN HUKUK DERGİSİ

LAW JOURNAL

E-ISSN: 2980-079X

Cilt/Vol: 3 – Sayı/No: 1
Ocak 2025 / January 2025

KAPSAM
SCOPE

Hukuk Araştırmaları
Law Studies

PERİYOT
PERIOD

Yılda 2 Sayı (Ocak & Temmuz)
Biannually (January & July)

YAYIN DİLİ
LANGUAGE OF PUBLICATION

Türkçe & İngilizce
Turkish & English

YAYINCI
PUBLISHER

Çankırı Karatekin Üniversitesi Hukuk Fakültesi,
Çankırı, 18000, Türkiye
Çankırı Karatekin University Faculty of Law, Çankırı, 18000, Turkey

İMTİYAZ SAHİBİ
OWNER

Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ
Çankırı Karatekin Üniversitesi Adına
On behalf of Çankırı Karatekin University
odabashuseyin@karatekin.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-1239-4866>

BAŞ EDITÖR
CHIEF EDITOR

Dr. Öğr. Üyesi Serdar DEMİRCİ
Çankırı Karatekin Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Çankırı Karatekin University Faculty of Law
serdardemirci@karatekin.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-6450-9824>

EDİTÖR YARDIMCILARI
ASSISTANT EDITORS

Arş. Gör. Salih YILDIZ
Çankırı Karatekin Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Çankırı Karatekin University Faculty of Law
salihyildiz@karatekin.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-0709-8664>

Arş. Gör. Vasıf İnanç DUYGULU
Çankırı Karatekin Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Çankırı Karatekin University Faculty of Law
vasifinancduygulu@karatekin.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-0960-0865>

Karatekin Hukuk Dergisi (KAHD), Çankırı Karatekin Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından elektronik ortamda yayımlanan hakemli ulusal bir dergidir.

Dergimize gönderilen bilimsel çalışmalar çift kör hakemlik sistemine tâbi tutulmaktadır.

Karatekin Hukuk Dergisi (KAHD), etik ilkeler ve kurallara bağlı olarak hukuk ve hukukla ilişkilendirilebilen, disiplinler arası nitelikteki özgün ve bilimsel çalışmaların yayımlanması suretiyle ulusal ve uluslararası literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Dergimizde Türkçe veya İngilizce dillerinde yazılmış olan makale, karar incelemesi, mevzuat değerlendirmesi, kitap incelemesi ve çeviriler kabul edilmektedir.

Hiçbir ad altında yazar veya kurumundan ücret alınmaz.

Karatekin Hukuk Dergisinde yayımlanan çalışmaların telif hakları yazarlarına aittir. Yazarlar gönderdikleri fikri eserin, Karatekin Hukuk Dergisi tarafından Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile yayımlanmasına izin verirler.

Karatekin Law Journal (KLJ) is a peer-reviewed national journal published electronically by Çankırı Karatekin University Faculty of Law. Scientific studies submitted to our journal are subjected to a double-blind refereeing system.

Karatekin Law Journal (KLJ) aims to contribute to the national and international literature by publishing original and scientific studies of interdisciplinary nature that can be associated with law and law, based on ethical principles and rules. Articles, decision reviews, legislation reviews, book reviews and translations written in Turkish or English are accepted in our journal.

No fee is charged from the author or institution under any name.

The Publisher believes that for Open Access to work effectively, user rights, through licensing, and copyright ownership need to be clear. The articles in the journal are licensed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license.

Dergimiz yukarıdaki indeksler ve platformlar tarafından taranmaktadır.

TEKNİK EDITÖR
TECHNICAL EDITOR

Arş. Gör. Salih YILDIZ
Çankırı Karatekin Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Çankırı Karatekin University Faculty of Law
salihyildiz@karatekin.edu.tr

YÖNETİM YERİ VE ADRESİ
EXECUTIVE OFFICE

Çankırı Karatekin Üniversitesi Hukuk Fakültesi,
Çankırı, 18000, Türkiye
Çankırı Karatekin University Faculty of Law, Çankırı, 18000, Turkey
kahd@karatekin.edu.tr - 0376 218 9570

YAYIN KURULU

EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Constance DE LA VEGA

San Francisco Üniversitesi
The University of San Francisco
Kaliforniya/Amerika Birleşik Devletleri

Prof. Dr. Francois du BOIS

Leicester Üniversitesi
The University of Leicester
Leicester/İngiltere

Prof. Dr. Marta Otero CRESPO

Santiago de Compostela Üniversitesi
The University of Santiago de Compostela
Coruna/İspanya

Prof. Dr. Doğan SOYASLAN

Çankaya Üniversitesi
Cankaya University
Ankara/Türkiye

Prof. Dr. Hayrettin ÇAĞLAR

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Ankara Hacı Bayram Veli University
Ankara/Türkiye

Prof. Dr. Musa AYGÜL

Selçuk Üniversitesi
Selcuk University
Konya/Türkiye

Prof. Dr. Ender Ethem ATAY

Özyeğin Üniversitesi
Ozyegin University
İstanbul/Türkiye

Prof. Dr. Kartini AB00 TALIB

Malezya Ulusal Üniversitesi
The National University of Malaysia
Kuala Lumpur/Malezya

Prof. Dr. Tekin MEMİŞ

Beykent Üniversitesi
Beykent University
Ankara/Türkiye

ALAN EDITÖRLERİ

FIELD EDITORS

Dr. Çolpan MÜCAHİT KÜÇÜK

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Cankiri Karatekin University
Çankırı/Türkiye

Dr. Gülen SOYASLAN AKDEMİR

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Cankiri Karatekin University
Çankırı/Türkiye

Dr. Duygu ÇELEBİ DEMİR

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Cankiri Karatekin University
Çankırı/Türkiye

Dr. Mehmet YEŞİLLER

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Cankiri Karatekin University
Çankırı/Türkiye

Dr. Fikret Sami TİYEK

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Cankiri Karatekin University
Çankırı/Türkiye

Dr. Sarp ŞAHANKAYA

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Cankiri Karatekin University
Çankırı/Türkiye

DİL EDITÖRLERİ

LANGUAGE EDITORS

Dr. Ayşe GÜNEŞ

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Cankiri Karatekin University
Çankırı/Türkiye

Dr. Şerife Esra KIRAZ

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Cankiri Karatekin University
Çankırı/Türkiye

DİĞERLERİ

OTHERS

Arş. Gör. İsmail DEMEZ

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Cankiri Karatekin University
Çankırı/Türkiye

Son Okuyucu

Arş. Gör. Miraç Beyza GÜNAY

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Cankiri Karatekin University
Çankırı/Türkiye

Son Okuyucu

Arş. Gör. Muhammed İkbâl SÖNMEZ

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Cankiri Karatekin University
Çankırı/Türkiye

Son Okuyucu

Prof. Dr. Abdülkerim YILDIRIM

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Ankara Hacı Bayram Veli University
Ankara/Türkiye

Prof. Dr. Elif UZUN

Anadolu Üniversitesi
Anadolu University
Eskişehir/Türkiye

Prof. Dr. İhtar URHANOĞLU

Hacettepe Üniversitesi
Hacettepe University
Ankara/Türkiye

Prof. Dr. Murat BATI

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Ondokuz Mayıs University
Samsun/Türkiye

Prof. Dr. Olgun DEĞİRMENCI

TÖBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
TOBB University of Economics and Technology
Ankara/Türkiye

Doç. Dr. Burçak YILDIZ

Ankara Üniversitesi
Ankara University
Ankara/Türkiye

Doç. Dr. Zekiye Özen İNCİ TUNA

Yaşar Üniversitesi
Yaşar University
İzmir/Türkiye

Dr. Cemal DURSUN

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Cankiri Karatekin University
Çankırı/Türkiye

Dr. Ivan TOT

Zagreb Üniversitesi
The University of Zagreb
Zagreb/Hırvatistan

Dr. Neslihan ÖZKERİM GÜNER

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Cankiri Karatekin University
Çankırı/Türkiye

Dr. Shaimaa ABDELKARIM

Birmingham Üniversitesi
The University of Birmingham
Birmingham/İngiltere

Dr. Taner ŞAHİN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Ondokuz Mayıs University
Samsun/Türkiye

Prof. Dr. Bahri ÖZTÜRK

İstanbul Kültür Üniversitesi
İstanbul Kültür University
İstanbul/Türkiye

Prof. Dr. Elvan KEÇELİOĞLU

Ankara Medipol Üniversitesi
Ankara Medipol University
Ankara/Türkiye

Prof. Dr. Mahmut YAVAŞI

Marmara Üniversitesi
Marmara University
İstanbul/Türkiye

Prof. Dr. Nesibe KURT KONCA

Ankara Medipol Üniversitesi
Ankara Medipol University
Ankara/Türkiye

Prof. Dr. Ozan CAN

Kırıkkale Üniversitesi
Kırıkkale University
Kırıkkale/Türkiye

Doç. Dr. Damla KÜÇÜK

Sakarya Üniversitesi
Sakarya University
Sakarya/Türkiye

Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Ondokuz Mayıs University
Samsun/Türkiye

Dr. Elif ŞEN BOYNUEĞRİ

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Cankiri Karatekin University
Çankırı/Türkiye

Dr. İdris Hakan FURTUN

Bağımsız Araştırmacı
Independent Researcher
Ankara/Türkiye

Dr. Özge ARPACI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Ankara Hacı Bayram Veli University
Ankara/Türkiye

Dr. Stelios ANDREADAKIS

Londra Brunel Üniversitesi
Brunel University of London
Londra/İngiltere

Dr. Zeynep ERHAN BULUT

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Cankiri Karatekin University
Çankırı/Türkiye

Prof. Dr. Cemal OĞUZ

Çankaya Üniversitesi
Cankaya University
Ankara/Türkiye

Prof. Dr. Erdal YERDELEN

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Social Sciences University of Ankara
Ankara/Türkiye

Prof. Dr. Muhammed Fatih UŞAN

Ankara Medipol Üniversitesi
Ankara Medipol University
Ankara/Türkiye

Prof. Dr. Neslihan KARATAŞ DURMUŞ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Ankara Yıldırım Beyazıt University
Ankara/Türkiye

Prof. Dr. Serkan ÇINARLI

İzmir Bakırçay Üniversitesi
İzmir Bakircay University
İzmir/Türkiye

Doç. Dr. Önder TOZMAN

Hacettepe Üniversitesi
Hacettepe University
Ankara/Türkiye

Dr. Anabela Susana GONÇALVES

Minho Üniversitesi
The University of Minho
Braga/Portekiz

Dr. Esra YILDIZ ÜSTÜN

Atatürk Üniversitesi
Atatürk University
Erzurum/Türkiye

Dr. İlker KILIÇ

Çankaya Üniversitesi
Cankaya University
Ankara/Türkiye

Dr. Özge ÇELEBİ

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Cankiri Karatekin University
Çankırı/Türkiye

Dr. Syed Raza Shah Gilani GILANI

Abdul Wali Khan Üniversitesi
Abdul Wali Khan University
Mardan/Pakistan

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

EDİTÖRDEN

FROM THE EDITOR

ARAŞTIRMA MAKALELERİ

RESEARCH ARTICLE

1-19

Dr. Öğr. Üyesi Neyire AKPINARLI

ÇEVRESEL BİLGİ KAYNAĞI OLARAK İL ÇEVRE DURUM RAPORLARININ GÜVENİLİRLİĞİ

Reliability of Provincial Environmental Status Reports as a Source of Environmental Information

20-47

Arş. Gör. Dr. Uğur KAYNAKÇIOĞLU

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ ÇERÇEVESİNDE TERCÜMAN YARDIMINDAN YARARLANMA HAKKI

The Right to Benefit from the Assistance of an Interpreter Within the Framework of the European Convention on Human Rights

MAKALE İNCELEMESİ

ARTICLE REVIEW

48-56

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ERHAN BULUT

INTERNATIONAL LAW AND POLITICS: AN ANALYSIS OF MARTTI KOSKENNIEMI'S ARTICLE

Uluslararası Hukuk ve Politika: Martti Koskenniemi'nin Makalesi Üzerine Bir İnceleme

ÇEVİRİ

TRANSLATION

57-64

Dr. Öğr. Üyesi Cemâl DURSUN

AVRUPA TAPU SİCİLİ İLKELERİ

European Land Registry Principles

TELİF HAKKI | COPYRIGHT

(CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.

Yayımlanan çalışmaların telif hakları yazarlarına aittir.

Değerli Okuyucularımız,

Hukuk bilimine ve eğitime katkı sağlamak amacıyla, üzerine düşen sorumluluk bilinciyle 2023 yılında yayın hayatına başlayan Dergimizin beşinci sayısı ile yeniden sizlerle birlikte olabilmenin mutluluğunu yaşamaktayız. Henüz yayın hayatında emekleme sürecini yaşayan Dergimiz, çıkmış olduğu kutsal bilimsel yolda kararlı ve istikrarlı bir şekilde yoluna devam etmektedir. Sosyal bilimler alanında uluslararası düzeyde önemli bir konumda bulunan “**DOAJ**” indeksine kabul edilen dergimiz, “**TR Dizin**” tarafından değerlendirme sürecindedir ve diğer bilimsel indekslere de başvuru şartlarını adım adım gerçekleştirmektedir.

Yeni bir derginin varoluş sürecinde, özgün ve alana katkı sağlayan bilimsel çalışmaların varlığı son derece önemlidir. İlk sayılarımızda olduğu gibi, güncel sayımızda da Dergimize gösterilen teveccüh, olumlu ve destekleyici tepkiler inanç ve kararlılığımızı pekiştirmektedir. Bu bağlamda bilhassa değerli hakemlerimiz, inceleme sürecinde mesleki tecrübeleriyle bizlere önemli bir katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte Dergimiz, gerek hukuk mesleğini gerekse genç araştırmacıları teşvik amacıyla uygulamada ve eğitim hayatında olan hukuk gönüllülerinin çalışmalarına da yer vermeyi son derece önemsemektedir.

Dergimizin beşinci sayısında değerli çalışmalarıyla bize destek olan tüm yazarlarımıza, hakemlerimize ve özveriyle bir şekilde çalışan editör, yayın ve danışma kurulu üyelerimize ayrı ayrı teşekkür ederiz. Her bir sayımızda Dergimizin nicelik ve niteliksel anlamda daha da gelişeceği ümidiyle, güncel sayımızda yer alan çalışmalarını siz değerli okuyucularımıza saygılarımızla sunarız.

Dr. Serdar DEMİRCİ
KAHD Baş Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Neyire AKPINARLI

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
Social Sciences University of Ankara, Faculty of Law
Ankara, TÜRKİYE

neyire.akpinarli@asbu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-0793-9216>

DOI: 10.70011/kahd.1502716

ÇEVRESEL BİLGİ KAYNAĞI OLARAK İL ÇEVRE DURUM RAPORLARININ GÜVENİLİRLİĞİ

*Reliability of Provincial Environmental Status
Reports as a Source of Environmental
Information*

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 21 Haziran 2024 / 21 June 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 7 Kasım 2024 / 7 November 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 27 Ocak 2025 / 27 January 2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ocak / January

Cilt/Volume: 3

Sayı/Issue: 1

Atıf | Citation

Akpinarli, Neyire, "Çevresel Bilgi Kaynağı Olarak İl Çevre Durum
Raporlarının Güvenilirliği". Karatekin Hukuk Dergisi 3, sy. 1 (Ocak
2025): 1-19.

Değerlendirme | Peer-Review

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Double anonymized - Two External

İntihal | Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır.

İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by Turnitin.

No plagiarism detected.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu
ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

*It is declared that scientific and ethical principles have been followed
while carrying out and writing this study and that all the sources used
have been properly cited (Neyire AKPINARLI).*

Telif Hakkı | Copyright

Telif hakkı yazara aittir. (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında
lisanslanmıştır.

*Copyright belongs to the author. Licensed under the (CC BY-NC 4.0)
International License.*

Etik Bildirim | Complaints

kahd@karatekin.edu.tr

Yayıncı | Published by

Çankırı Karatekin Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Çankırı Karatekin University Faculty of Law

Finansman | Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

*The author(s) acknowledge that they received no external funding in
support of this research.*

Özet

İl Çevre Durum Raporu Hazırlama Rehberlerinde, İl Çevre Durum Raporlarının hazırlanma amacının farklı muhataplara özelde de araştırmacılara çevresel bilgi sunulması olduğu belirtilmiştir. Bu araştırma, her yıl İl Çevre Müdürlükleri tarafından hazırlanan İl Çevre Durum Raporlarının, doğru veri sunma kapasitesine dair veri elde etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Raporların çok kapsamlı olmasından dolayı araştırma konusu, örneklem olarak 2012-2022 yılları arasında 81 şehre ait Çevre Durum Raporlarında yer alan şikâyet ve idari yaptırıma dair nicel verilerin incelenmesi ile sınırlanmıştır. Araştırma verileri nicel analiz üzerinden gerçekleştirilmiştir. Çalışmada iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, araştırmanın kaynağı olan İl Çevre Durum Raporları, araştırmanın konusu olan çevresel bilgi, çevresel bilgi edinme hakkı ve idarenin çevresel bilgi verme yükümlülüğü hususları araştırma kapsamı çerçevesinde ikincil kaynaklardan ortaya konulmuştur. Ardından 2022 İl Çevre Durum Raporu Hazırlama Rehberi'nde öngörülen kriterler temelinde raporlarda yer alan şikâyet ve idari yaptırım verileri belli başlıklar altında incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler, araştırma konusu bağlamında İl Çevre Durum Raporlarının birçok açıdan doğru bilgi sunma yetisinden yoksun olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: İl Çevre Durum Raporları, Çevresel Bilgi Edinme Hakkı, İdarenin Sağlıklı Bilgi Sunma Yükümlülüğü, Aarhus Sözleşmesi, Uluslararası Çevre Hukuku, Şikâyetler, Yaptırımlar.

Abstract

In the Preparation Guides of Provincial Environmental Status Report, it is stated that the purpose of preparing the Provincial Environmental Status Reports is to provide environmental information to different addressees, especially researchers. This research is conducted to obtain data on the ability of the Reports prepared by Provincial Environmental Directorates every year to provide accurate data. Since the reports are very comprehensive, the research subject is limited to examining the quantitative data on complaints and administrative sanctions in the Environmental Status Reports of 81 Provinces between 2012 and 2022 as a sample. Research data is conducted through quantitative analysis. The study consists of two parts. In the first part, the Provincial Environmental Situation Reports, which are the source of the research, environmental information, the right to environmental information and the administration's obligation to provide environmental information, which are the subject of the research, are presented from secondary sources within the scope of the research. Then, the research data, complaint and administrative sanction data in the reports were examined under certain headings, based on the criteria stipulated in the 2022 Provincial Environmental Status Report Preparation Guide. The data obtained from the research revealed that Provincial Environmental Situation Reports lack the ability to provide accurate information in many respects in the context of the research subject.

Keywords: Provincial Environmental Situation Reports, Right to Obtain Environmental Information, Obligation of the Administration to Provide Healthy Information, Aarhus Convention, International Environmental Law, Complaints, Sanctions.

GİRİŞ

Araştırmanın veri kaynağı olan İl Çevre Durum Raporlarına (İÇDR) ilk kez 01.05.2003 tarihli ve 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Kanunu'nda yer verilmiş¹ ve ilgili kanunda (Madde 10/b), Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Planlama Genel Müdürlüğü'nün görevleri kapsamında Çevre Envanteri ve Çevre Durum Raporunun hazırlanması öngörülmüştür². Bu yasal düzenlemenin ardından 2005 yılında raporların içeriğini belirleme ve içeriğin yeknesak sunulmasının sağlanması amacı ile İl Çevre Durum Raporu Hazırlama Rehberi (İÇDRHR) hazırlanmış³ ve ardından da 2012 yılında ilk İÇDR yayımlanmıştır. Bu tarihten itibaren yayımlanan İÇDR'ler, hem ilgili bakanlığın ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hem de birçok ülkenin çevre durum raporları incelenerek güncellenmiştir⁴. Çevresel bilgiye ulaşımın araçlarından biri olan İÇDR'lerin amacı olarak, 2022 yılına ait İÇDRHR'de Bakanlık ile ilgili kurum/kuruluşlarının *“il bazında çevre alanında yürüttüğü çalışmalar hakkında kamuoyunu ve politika yapıcıları”* bilgilendirmek olduğu belirtilmiştir.⁵

Çalışmanın temel sorusu İÇDR'lerde yer alan verilerin kamuoyuna, özelde de akademik araştırmalara doğru veri sunabilme yetisine sahip olup olmadığıdır. Bu sorunun cevabı için de örneklem olarak raporlarda yer alan şikâyet ve idari yaptırımlara dair tablolar halinde sunulan sayısal veriler bir bütün olarak inceleme konusu yapılmıştır. Gerekli görülmesi durumunda da tablo olarak yer verilen denetime bağlı şikâyet verilerinden yararlanılmıştır. Araştırma, 2012-2022 yılları arasında 81 İl Çevre Durum Raporu üzerinden gerçekleşmiştir. Yapılan incelemede İl Çevre Durum Raporları Hazırlama Rehberinde belirtilen format temel alınmıştır. İÇDRHR'de öngörülen tablolar aşağıdaki gibidir.

¹ İl Çevre Durum Raporları (İÇDR) üzerine ilk çalışmalar 1992 yılında “İl Çevre Durum Raporları Formatı” metni ile başlamıştır Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, *2013 Yılı İl Çevre Durum Raporu Hazırlama Rehberi*, https://ordu.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Tar%C4%B1msal%20Altyap%C4%B1/cevre_durum_raporu.pdf, 1, Erişim Tarihi: 10.10.2023.

² 4856 sayılı ve 01.05.2003 tarihli Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, madde 10/b.

³ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, *2013 Yılı İl Çevre Durum Raporu Hazırlama Rehberi*, 1.

⁴ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, *2013 İl Çevre Durum Raporu Hazırlama Rehberi*, 1.

⁵ Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, *2022 Yılı İl Çevre Durum Raporu Hazırlama Rehberi*, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/2022-il-cevre-durum-raporu-hazirlama-rehber--01.03.2023-.docx>, 1-3, Erişim Tarihi: 12.11.2023.

G.2. Şikâyetlerin Değerlendirilmesi

İldeki bilgiler kapsamında Çizelge G.2, Grafik G.5 oluşturulmalıdır.

Çizelge G.2 – İlimizde (.....) Yılında ÇŞİM'e Gelen Tüm Şikâyetler ve Bunların Değerlendirilme Durumları(Kaynak, yıl)

Şikâyetler	Hava	Su	Toprak	Atık	Kimyasallar	Gürültü	ÇED	TOPLAM
Şikâyet sayısı								
Denetimle sonuçlanan şikâyet sayısı								
Şikâyetleri denetimle sonuçlanma (%)								

G.3. İdari Yaptırımlar

İldeki bilgiler kapsamında Çizelge G.3, Grafik G.6 oluşturulmalıdır.

Çizelge G.3 – İlimizde (.....) Yılında ÇŞİM Tarafından Uygulanan Ceza Miktarları ve Sayısı(Kaynak, yıl)

	Hava	Su	Toprak	Atık	Kimyasallar	Gürültü	ÇED	Diğer	TOPLAM
Ceza Miktarı (TL)									
Uygulanan Ceza Sayısı									

Çalışma Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırmanın kaynağı olan il çevre durum raporları, araştırma konuları olan çevresel bilgi, çevresel bilgi edinme hakkı ve idarenin çevresel bilgi verme yükümlülüğü ikincil kaynaklardan araştırma sorusu çerçevesinde özetlenmiştir. Birinci bölümde son olarak bu bilgiler ışığında raporların hukuki vasfı ortaya konulmuştur. İkinci bölümde ise yukarıdaki tablolarda gösterildiği üzere 2022 İl Çevre Durum Raporu Hazırlama Rehberi'nde öngörülen kriterler temelinde 2012-2022 yılları arasında 81 il bağlamında İÇDR'lerde yer alan şikâyet ve yaptırım sayısal verileri araştırma sorusu çerçevesinde incelenmiştir. Son olarak da elde edilen veriler ışığında araştırma sorusuna cevap aranmıştır.

Verilerin derlenmesinde Excell programı kullanılmıştır⁶. Makalede, çalışmanın rahat okunabilmesi amacıyla Rapor kavramı İl Çevre Durum Raporu; Rehber kavramı ise İl Çevre Durum Raporu Hazırlama Rehberi yerine kullanılmıştır. Ayrıca çalışmanın sadeliği için İl Çevre Durum Raporu ve İl Çevre Durum Raporları yerine İÇDR kısaltması ve İl Çevre Durum Raporu Hazırlama Rehberi yerine de İÇDRHR kısaltması kullanılmıştır.

⁶ Araştırmaya konu veriler Bilgi Belge Yöneticisi Öznur Özgür ve Dr. Öğretim Üyesi Neyire Akpınarlı tarafından derlenmiştir.

I. ÇEVRESEL BİLGİ EDİNME HAKKI İLE İDARENİN ÇEVRESEL BİLGİ VERME YÜKÜMLÜLÜĞÜ ÇERÇEVESİNDE İL ÇEVRE DURUM RAPORLARININ NİTELİĞİ

Uluslararası çevre hukukunda, çevre hakkı üçüncü kuşak haklar içerisinde yer almaktadır⁷. Bu nedenle hakkın sahibi aynı zamanda hakkın yükümlüsü olarak ortaya çıkmaktadır⁸. Hakkın bu özelliği Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'nın 56. maddesinde de karşılık bulmuştur⁹. İlgili maddenin birinci fıkrasında sağlıklı çevrede yaşama hakkı düzenlenmiş iken ikinci fıkrada devlet ve vatandaşın çevreyi koruma yükümlülüğüne yer verilmiştir. Gerek söz konusu hakkın kullanılmasında gerekse devletin ve vatandaşın çevre bağlamında yükümlülüğünü yerine getirmesinde çevresel bilgiye erişim önemli bir rol oynamaktadır¹⁰. Bu nedenle, çevresel bilgi ve belgelere erişim bağlamında uluslararası hukuk alanında birçok düzenleme söz konusudur¹¹.

Çevrenin korunmasında çevresel bilginin öneminden kaynaklı olarak 2872 sayılı Çevre Kanunu'nda "çevreye ilişkin bilgi" kavramına yer verilmiştir. Kanunun, "Tanımlar" başlıklı 2.maddesinde çevreye ilişkin bilgi "su, hava, toprak, bitki ve hayvan varlığı ile bunları olumsuz olarak etkileyen veya etkileme ihtimali bulunan faaliyetler ve alınan idarî ve teknik önlemlere ilişkin olarak mevcut bulunan her türlü yazılı, sözlü veya görüntülü bilgi veya veri" olarak tanımlanmıştır¹². İç hukuk sisteminde çevresel bilgi sunan önemli belgelerden birisi il çevre durum raporlarıdır (kısaca İÇDR). Burada önce çevresel bilgi kaynağı olarak İÇDR'ler incelenecektir. Ardından çevresel bilgiye erişim hakkı ve devletin çevresel bilgi yükümlülüğü özetlenerek bu bilgiler çerçevesinde bu raporların niteliği değerlendirilecektir.

A. İL ÇEVRE DURUM RAPORLARININ KONUSU, AMACI VE NİTELİĞİ

2022 tarihli İÇDRHR'de, İÇDR'lere duyulan ihtiyaç "Çevreyi koruma, çevre kirliliğini ve çevre sorunlarını önleme çalışmalarının hareket noktası, sorunları bilmek ve tanımaktan geçmektedir." ifadesi ile dile getirilmiştir. Aynı Rehber'de, İÇDR'nin amacının kamuoyunun ve politika yapımcılarının bilgilendirilmesi olduğu belirtildikten sonra da bilgilendirmenin amacı

⁷ Kemal Gözler, *İnsan Hakları Hukuku* (Bursa: Ekin Yayıncılık, 2018), 156; Berdal Aral, *Üçüncü Kuşak Haklar Olarak Kolektif Haklar* (Ankara, Siyasal Kitabevi, 2010), 223-262.

⁸ Kemal Dadak, "Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, S.5 (2015): 314; Muhlis Ögütçü, "Dayanışma Hakkı Olarak Yurttaşların Sağlıklı ve Dengeli Çevrede Yaşama Hakkı", *İnsan Hakları Yıllığı*, S. 27, (2009):38

⁹ Muhammed Yunus Bilgili, "Anayasal Bir Hak Olarak Çevre Hakkı", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6, S. 2(2015): 576-580; Nühket Turgut, *Çevre Politikası ve Hukuku* (Ankara: İmaj Yayınevi, 2017), 88-89.

¹⁰ Ahmet Güneş, *Çevre Hukuku* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2009), 91, 109, 110; Ahmet Güneş, "Aarhus Sözleşmesi ve Çevresel Bilgiye Erişim Hakkı", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, C.17,18, S. 26-27-28-29 (2012-2013):27.

¹¹ Örneğin Stockholm Bildirgesi, Gündem 21, Aarhus Sözleşmesi bunlardan bazılarıdır. Abdurrahman Saygılı, *Çevre Hukuku Açısından Çevresel Etki Değerlendirmesi* (Ankara Üniversitesi Doktora Tezi, 2007), 220-225. Erişim Tarihi: 10.05.2024, <https://dspace.ankara.edu.tr/items/2c325bd6-5908-42b6-abc0-07ace7894323>; Ögütçü, "Dayanışma Hakkı Olarak Yurttaşların Sağlıklı ve Dengeli Çevrede Yaşama Hakkı", 39-40; Nihan Yancı, *Çevresel Bilgilendirme Hakkı* (Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2004), 61-100, Erişim Tarih, <https://www.proquest.com/docview/2568580433?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true&sourcetype=Dissertations%20&%20Theses>.

¹² 09/08/1983 tarihli 2872 sayılı Çevre Kanunu, madde 2, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2872&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi: 12.12.2023; Sevim Budak ve Seda Yurtcanlı, "Çevresel Bilgiye Erişim Hakkı Bakımından Aarhus Sözleşmesi, Türkiye ve Fransa Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme", 843-845, Erişim Tarihi,13.07.2024, https://www.academia.edu/11810042/%C3%87evresel_Bilgiye_Eri%C5%9Fim_Hakk%C4%B1_Bak%C4%B1m%C4%B1ndan_Aarhus_S%C3%B6zle%C5%9Fmesi_T%C3%BCrkiye_ve_Fransa_%C3%9Czerine_Kar%C5%9F%C4%B1la%C5%9Ft%C4%B1rmalı_Bir_%C4%B0nceleme_XI_KAYFOR_Bildiriler_Kitab%C4%B1_TODA_%C4%B0E_Ankara_2013

olarak “çevreyle ilgili potansiyel problemlere erken bir uyarı sistemi oluşturmak”; “bu problemlerin analizini sağlamak”; “çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma yolundaki hedefler doğrultusunda elde edilen gelişmeleri halkın izlemesini ve bilgilenmesini sağlamak”; “çevresel etki değerlendirme, planlama ve düzenleme için karar vericiler ile kamuoyuna temel bilgi ve verileri sunmak” olarak açıklanmıştır. Aynı bölümde ayrıca yedi amaç sıralanmıştır. Bunların içinde araştırmacılara ve akademik çalışma yapmakta olan kişilere bilgi sunmak da yer almaktadır¹³. Rehber’de araştırmacılara “temel bilgi sunarken araştırmaların yeni yön ve hedeflerinin belirlenmesine” katkı sunulmasının hedeflendiği de belirtilmiştir¹⁴. Ardından ise raporların içeriğinin, Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın görev alanı kapsamında bulunan ve çevre mevzuatı çerçevesinde yapılan faaliyetler, bunlardan elde edilen veriler olduğu belirtilmiştir. Rehber’de, raporların konusu olarak on başlık belirtilmiştir. Bunlar; hava, su ve su kaynakları, atık, büyük endüstriyel kazaların önlenmesi çalışmaları, piyasa gözetimi ve denetimi çalışmaları, doğa koruma ve biyolojik çeşitlilik, arazi kullanımı, ÇED ve çevre izni lisans işlemleri, çevre denetimi ve idari yaptırımları son olarak da çevre eğitimleridir. Rehber’de, dikkate alınan temel faktörlerin, çevre mevzuatı, çevreye etki eden unsurlar, çevreyi kirleten etkenlerden etkilenen alıcı ortamlar ve ulusal ve uluslararası kabul edilmiş çevre politikaları olduğu belirtilmiştir¹⁵.

Ardından İÇDR’ler, çevreden sorumlu ilgili bakanlığın il müdürlükleri tarafından İÇDRHR çerçevesinde o yılı takip eden yıl içinde hazırlanmakta ve bakanlığa gönderilmektedir. Bakanlıkta, raporlar, Çevresel Etki Değerlendirme, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü’ne bağlı Çevre Envanteri ve Bilgi Yönetimi Dairesi Başkanlığınca kontrol edilmekte, usulüne uygun olarak hazırlanmış İÇDR’ler; Bakanlık Çevresel Etki Değerlendirme, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü’nün internet sayfasında yayınlanarak kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Raporlar, istenilen formatta olmaması durumunda gerekli düzeltmelerin yapılması, eksikliklerin giderilmesi ve yayıma hazır hale getirilmesi amacıyla il müdürlüklerine iade edilmektedir. Her yıl hazırlanmakta olan bu İÇDR’ler 4 yılda bir hazırlanmakta olan Türkiye Çevre Durum Raporu’na temel oluşturmaktadır¹⁶.

B. ÇEVRESEL BİLGİ EDİNME HAKKI VE ÇEVRESEL BİLGİ VERME YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Çevresel bilgi edinme hakkı, bilgi edinme hakkının bir türevidir¹⁷. Bilgi edinme hakkı konu açısından, uluslararası insan hakları hukukunda içeriğinden kaynaklı birinci kuşak ve ikinci kuşak haklar ile de doğrudan ilgili olarak kabul edilmekle birlikte üçüncü kuşak haklar arasında değerlendirilmektedir¹⁸. Muhatap bağlamında ise bilgi edinme hakkı bireysel ama aynı zamanda üçüncü kuşak haklar içerisinde yer almasından dolayı kolektif bir haktır¹⁹. Buna karşın uluslararası insan hakları hukukunun, bireysel hak temelli olması nedeniyle pozitif hukukta bu

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2872&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi: 12.12.2023.

¹⁴ Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022 Yılı İl Çevre Durum Raporu Hazırlama Rehberi, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/2022-il-cevre-durum-raporu-hazirlama-rehber--01.03.2023-.docx>, Erişim Tarihi: 12.11.2023, 1-3.

¹⁵ Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022 Yılı İl Çevre Durum Raporu Hazırlama Rehberi, 1-3. LINK "<https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/2022-il-cevre-durum-raporu-hazirlama-rehber--01.03.2023-.docx>" <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/2022-il-cevre-durum-raporu-hazirlama-rehber--01.03.2023-.docx>, Erişim Tarihi: 12.11.2023, 1-3.

¹⁶ Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022 Yılı İl Çevre Durum Raporu Hazırlama Rehberi, 1-3.

¹⁷ Güneş, *Çevre Hukuku*, 94; Yasemin Şavran, *Bilgi Edinme Hakkı ve İdarenin Bilgi Verme Yükümlülüğü* (Kocaeli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 47, 48; Yancı, *Çevresel Bilgilenme Hakkı*, 13-16.

¹⁸ Ögütçü, “Dayanışma Hakkı Olarak Yurttaşların Sağlıklı ve Dengeli Çevrede Yaşama Hakkı”, 37-38.

¹⁹ Yancı, *Çevresel Bilgilenme Hakkı*, 36, 37.

hakkın yalnızca bireysel hak boyutu koruma altına alınmıştır. Bilgi edinme hakkı; hukuk devleti, idarenin saydamlığı, demokratik ve şeffaf yönetim ile doğrudan ilgili bir haktır²⁰.

Çevresel bilgi edinme hakkı hem ulusal hem de uluslararası hukuk sisteminde düzenlenmiştir. Uluslararası çevre hukukunda çevresel bilgi edinme hakkı ile ilgili en önemli düzenleme 1998 yılına ait Aarhus Sözleşmesi olarak bilinen “Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Karar Alma Süreçlerine Halkın Katılımı ve Adalet Erişim Sözleşmesi”dir²¹. Sözleşmede, çevresel bilgiye erişim hakkı 4. maddede ve çevresel bilgilerin toplanması ve yayımı ise 5. maddede düzenlenmiştir²². Burada bilgi edinme hakkı sadece idareye başvuru durumunda değil, başvuru olmadan da idarenin vatandaşları bilgilendirme yükümlülüğü olarak geniş bir şekilde tanımlanmıştır. Bu çerçevede, bilgi edinme hakkının kapsamında resmi makamların kendi alanları ile ilgili önemli çevresel bilgileri hazırlama, bunları sürekli güncel tutma, çevresel bilgileri elektronik veri tabanlarında herkesin kullanıma sunma ve düzenli aralıklar ile ulusal çevre durum raporu yayınlama yükümlülüğü de bulunmaktadır²³.

İç hukukta bilgi edinme hakkı anayasal bir hak olarak yer almış, 9/10/2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile de özel olarak düzenlenmiştir²⁴. Kanunun, bilgi edinme hakkını düzenleyen 4. maddesi ile bilgi edinme başvurusunu düzenleyen 3. bölümü birlikte değerlendirildiğinde iki temel bilgiye ulaşılmaktadır. Bunlardan birincisi bilgi edinme hakkının bireysel bir hak olarak düzenlenmesi ikincisi ise idareye başvurunun bilgi edinme hakkının ön şartı olmasıdır²⁵. İdarenin, bilgi edinme hakkı çerçevesinde bilgi verme yükümlülüğü de 5. maddede bu minvalde tanımlanmıştır. Buna karşın, idarenin bilgi edinme hakkı çerçevesinde bilgi verme yükümlülüğü dışında birçok iç hukuk mevzuatı çerçevesinde bilgi verme yükümlülüğü düzenlenmiştir²⁶.

Çevresel bilgi edinme hakkı, 2872 sayılı Çevre Kanunu’nda “Bilgi Edinme ve Başvuru Hakkı” başlıklı 30. maddede ayrıca düzenlenmiştir²⁷. Çevre Kanunu’nda bu konunun ayrıca düzenlenmiş olması önemlidir. Buna karşın, 30. maddenin 2. fıkrasında “[h]erkes, 9/10/2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında çevreye ilişkin bilgilere ulaşma hakkına sahiptir.” düzenlemesi ile çevresel bilgi edinme hakkının çerçevesi Bilgi Edinme Kanunu ile sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla hem bireysel bir hak hem de talep üzerine kullanılan bir hak olarak düzenlenmiştir. Düzenlemenin kapsamının 4982 sayılı Kanun ile sınırlandırılmış olması, çevresel bilgi edinme hakkı bağlamında özel bir düzenlemenin olmadığını somut olarak

²⁰ Şavran, *Bilgi Edinme Hakkı ve İdarenin Bilgi Verme Yükümlülüğü*, 14, 28, 29, 31, 32; Yancı, *Çevresel Bilgilendirme Hakkı*, 13-16.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090731-1.htm>.

²² Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Karar Alma Süreçlerine Halkın Katılımı ve Adalet Erişim Sözleşmesi (Aarhus Sözleşmesi), madde 4 ve 5. https://unfccc.int/documents/45192?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwg8qzBhAoEiwAWagLrD0rcWXrmgE5UWUiGw2FE8BYTW7A4ISzmcmc301elGwG7YaHKsnSsRoCamQQAyD_BwE, Erişim Tarihi: 20.03.2024.

Günes, “Aarhus Sözleşmesi ve Çevresel Bilgiye Erişim Hakkı”, 27.

²⁴ Anayasanın Siyasi Haklar ve Ödevler Bölümünde madde 74/3’te bilgi edinme hakkı düzenlenmiştir. 09.10.2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4982.pdf>, Erişim Tarihi 05.04.2024. Günes, “Aarhus Sözleşmesi ve Çevresel Bilgiye Erişim Hakkı”, 34 Şavran, *Bilgi Edinme Hakkı ve İdarenin Bilgi Verme Yükümlülüğü*, 14, 28, 29, 32.

²⁵ Şavran, *Bilgi Edinme Hakkı ve İdarenin Bilgi Verme Yükümlülüğü*, 14, 28, 29.

²⁶ Güneş, “Aarhus Sözleşmesi ve Çevresel Bilgiye Erişim Hakkı”, 34; Şavran, *Bilgi Edinme Hakkı ve İdarenin Bilgi Verme Yükümlülüğü*, 32. Örneğin Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmeliğin 4. Maddesinde “Kamu hizmetlerinin elektronik ortamda sunulması”, 5. Maddesinde “Vatandaşın Bilgilendirilmesi” düzenlenmiştir. Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi: 29/6/2009 No: 2009/15169.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090731-1.htm>.

²⁷ 9/8/1983 tarihli 2872 sayılı Çevre Kanunu Sözleşmesi, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2872&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi: 12.03.2024. (Nükhet, 2017)188-190.

ortaya koymaktadır. Diğer taraftan çevre sorunlarının kolektif gerçekliği ve hem vatandaşların hem de idarenin çevreyi koruma bağlamında yükümlülüğü dikkate alındığında çevresel bilgi edinme hakkının çerçevesinin Bilgi Edinme Kanunu ile belirlenmesi hem hakkın kullanılması hem de yükümlülüğün yerine getirilmesi bağlamında sınırlayıcıdır²⁸. Bu nedenle de iç hukukta yer alan bu düzeleme, Aarhus Sözleşmesi'nde yer alan çevresel bilgi edinme hakkından daha dar olarak tanımlanmıştır²⁹ ve Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında il çevre durum raporlarını çevresel bilgi edinme hakkı çerçevesinde değerlendirdiğimizde her ne kadar uluslararası çevre hukuku düzenlemeleri bağlamında raporlar çevresel bilgi edinme hakkı çerçevesinde bir kaynak olarak ortaya çıkmış ise de iç hukuk bağlamında çevresel bilgi edinme hakkı kapsamında bir kaynak değildir.

C. İL ÇEVRE DURUM RAPORLARININ VASFI

İÇDR'ler iç hukuk sisteminde çevresel bilgiye erişim hakkının bir aracı olarak ortaya çıkmamakla birlikte İÇDRHR'de belirtildiği üzere raporlar kamuya çevresel bilgi sunulması amacı ile hazırlanmaktadır. Diğer taraftan, 1 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi madde 104/h çerçevesinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü'ne "*çevre envanterini ve çevre durum raporlarını hazırlamak*" sorumluluğu verilmiş³⁰ olmasından kaynaklı da idarenin hukuki yükümlülüğü kapsamındadır.

İdare hukuku açısından, İÇDR'ler faaliyet raporunu oluşturmaktadır. İdari işlem olarak faaliyet raporları hazırlık işlemleri olarak icrai olmayan idari işlemler kategorisinde değerlendirilmektedir. Bu nedenle, İÇDR'nin hukuka uygun olarak düzenlenmemesi durumu iptal davasının doğrudan konusunu oluşturmamaktadır³¹. Diğer taraftan 22.04.2021 tarihli Kamu İdarelerince Hazırlanacak Stratejik Planlar ve Performans Programları ile Faaliyet Raporlarına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'te faaliyet raporunun nasıl hazırlanması gerektiğine dair düzenleme söz konusudur³². İlgili yönetmeliğin 23. maddesinde faaliyet raporlarının kanuna, bu yönetmeliğe, rehberlere ve Başkanlıkça yayımlanan faaliyet raporuna ilişkin diğer düzenlemelere uygun olarak hazırlanması³³; faaliyet raporunda yer alan bilgilerin doğru, güvenilir, ön yargısız ve tarafsız olması³⁴ ve faaliyet raporunda yer alan bilgilerin

²⁸ Çevre Kanunu madde 30/2. "Herkes, 9/10/2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında çevreye ilişkin bilgilere ulaşma hakkına sahiptir." Güneş, *Çevre Hukuku*, 134.

²⁹ Güneş, *Çevre Hukuku*, 133; Budak ve Yurtcanlı, "Çevresel Bilgiye Erişim Hakkı Bakımından Aarhus Sözleşmesi, Türkiye ve Fransa Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme", 842-843.

³⁰ Çevre Kanunu madde 30/2. Güneş, *Çevre Hukuku*, 134.

³¹ Güneş, *Çevre Hukuku*, 133.

³² Cemil Kaya, "Türk İdare Hukukunda İcrai Olmayan İdari İşlemler", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. IX(2005):261, 266; Bige Açımız, "İdarenin Esnek Hukuk İşlemlerinin Yargısal Denetime Konu Edilmesi: Fransız Hukuku Odaklı İnceleme", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* C.24, S.2 (2018): 538, 542. Mutlu Kağıtçıoğlu, "İdari İşlemin İcrailiği", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S.103 (2012): 281.

³³ Kaya, "Türk İdare Hukukunda İcrai Olmayan İdari İşlemler", 253-284. Açımız, "İdarenin Esnek Hukuk İşlemlerinin Yargısal Denetime Konu Edilmesi: Fransız Hukuku Odaklı İnceleme", 530-568; Cumhurbaşkanlığı, 22.04.2021 tarihli ve 31462 sayılı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Kamu İdarelerince Hazırlanacak Stratejik Planlar ve Performans Programları ile Faaliyet Raporlarına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/yonetmelikler/kamu-idarelerince-hazirlanacak-stratejik-planlar-ve-performans-programlari-ile-faaliyet-raporlari-2>.

³⁴ Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Kamu İdarelerince Hazırlanacak Stratejik Planlar ve Performans Programları ile Faaliyet Raporlarına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, madde 23/1/a.

³⁵ Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Kamu İdarelerince Hazırlanacak Stratejik Planlar ve Performans Programları ile Faaliyet Raporlarına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik madde. 23/1/c.

eksiksiz olması, faaliyet sonuçlarını tüm yönleriyle açıklaması gerektiği belirtilmiştir³⁵. Aynı yönetmeliğin “Üst Yöneticilerin Sorumluluğu” başlığı altında 6.maddesinin c fıkrasında ise üst yöneticilerin “*idari faaliyet raporlarının hazırlanmasından, içeriğinden ve raporlarda yer alan bilgilerin doğruluğundan*” sorumlu olduğu belirtilmiştir.

Son olarak İÇDR’lerin, 1. No’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nden kaynaklı hukuki bir yükümlülük olması aslında Anayasa’nın 56. maddesi çerçevesinde iki açıdan anayasal bir yükümlülük olarak ortaya çıkmaktadır. İdarenin bilgi verme yükümlülüğü, öncelikle ilgili maddenin 1. fıkrası çerçevesinde; vatandaşın “*çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek*” yükümlülüğünden kaynaklanmaktadır³⁶. Vatandaşın yukarıda belirtilen yükümlülüğünü yerine getirmesi ancak çevresel bilgiye ulaşabilmesi ile mümkün olacaktır. İdarenin ikinci yükümlülüğü ise 56. maddenin 2. fıkrası çerçevesinde kendisinin doğrudan “*çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek*” yükümlülüğünden kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan farklı zamanlarda hazırlanan İÇDRHR’lerde de raporların “resmi yayın” ve “resmi kaynak” olduğu belirtilmiştir³⁷. Çevre durum raporlarının sağlıklı çevrede yaşama hakkının yerine getirilmesi ve hem vatandaş hem de idare açısından anayasal sorumluluk olan çevreyi koruma sorumluluğunun yerine getirilmesi bağlamında doğru, eksiksiz ve anlaşılır olması zorunludur. Bu zorunluluk il çevre durum raporu ile ilgili düzenlemelerden ve il çevre durum raporlarının resmî belge olma sıfatından da kaynaklanmaktadır³⁸.

II. ARAŞTIRMA VERİLERİ

İl çevre durum raporlarında belli konu başlıkları bağlamında yer alan şikâyet ve idari yaptırıma ilişkin sayısal veriler farklı birçok disipline veri sunma imkanına sahip olması açısından önemlidir. Çevre hukuku açısından ise çevre algısı, çevre duyarlılığı ve çevre sorunları açısından hem Türkiye geneli, bölgeler ve iller hem de yıllar bağlamında önemli veri sunabilme yetisine sahiptir.

Yukarıda da belirtildiği üzere bu çalışma, 2012-2022 yılları arasında 81 İl’e ait çevre durum raporlarında yer alan şikâyet ve idari yaptırım sayılarının nicel incelenmesini konu almıştır. Buna karşın denetime tabi şikâyet verileri, şikâyet verilerinin doğruluğuna dair veri elde etme amaçlı örnekleme olarak kullanılmıştır. Verilerin derlenmesinde son tarih 30.11.2023 tarihidir. 11 yılda 81 İl bağlamında 891 İÇDR araştırmaya konu olması gerekir. Buna karşın veri derlemenin sonlandırıldığı 30.11.2023 tarihinde 19 İlde 2022 yılına dair veri girişi henüz gerçekleşmemiştir³⁹. Farklı yıllara ait 2 çevre durum raporuna da ulaşamamıştır⁴⁰. Bu iki durum dikkate alındığında toplam 870 İÇDR söz konusudur. Yukarıda yer verilen tablolarda görüldüğü üzere şikâyetler 7 konu başlığı (‘Hava’, ‘Su’, ‘Toprak’, ‘Atık’, ‘Kimyasallar’, ‘Gürültü’, ‘ÇED’) altında verilmiştir. Yaptırımlar ise bu 7 konu ve ‘Diğer’ başlığı olarak 8 konu başlığında verilmiştir. Tablolarda şikâyetler bağlamında 6090 veri; yaptırım bağlamında ise 6960 veri ve toplamda da 13050 veri girişi yapılmış olması gerekmektedir. Şikâyet ve yaptırım

³⁵ Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Kamu İdarelerince Hazırlanacak Stratejik Planlar ve Performans Programları ile Faaliyet Raporlarına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik madde. 23/1/e.

³⁶ Saygılı, *Çevre Hukuku Açısından Çevresel Etki Değerlendirmesi*, 220.

³⁷ Örnek olarak bakınız: Çevre Şehircilik Bakanlığı, 2017 İl Çevre Durum Raporu Hazırlama Rehberi, 1. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/bilecik/webmenu/webmenu68158.docx>, Erişim Tarihi: 20.02.2024.

ve 2019 Şırnak İÇDR, 2012 ve 2013 Tekirdağ İÇDR ve 2017 Van İÇDR.

³⁹ Veri toplama sonlandırıldığında veri girişi henüz yapılmamış şehirler şunlardır: Adana, Adıyaman, Balıkesir, Bilecik, Denizli, Diyarbakır, Düzce, Elâzığ, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kayseri, Kilis, Malatya, Mersin, Muğla, Osmaniye, Siirt ve Şanlıurfa’dır.

⁴⁰ Ulaşılamayan raporlar 2012 Hatay ve 2014 Mardin İÇDR.

verileri İÇDRHR’de öngörülen unsurlara göre hazırlanması gerektiğinden İÇDRHR’de belirtilen kriterler dikkate alınmıştır.

2012-2022 yılları arasında 81 şehre ait İÇDRde yer alan şikâyet ve idari yaptırım verilerinde aşağıda ayrıntılı açıklanacağı üzere farklı görümlerde a) Hiç Veri Girilmemesi, b) İÇDRHR’de Öngörülen Formatta Veri Girilmemesi, c) Verilerin Birbiri ile Tutarlı Olmaması ve d) Doğru Veri Girişinin Olmaması gibi dört farklı gerçeklik ile karşılaşmıştır. Bu tespitlerin görünümelerini 1) Hiç Veril Girilmemesi, 2) Verilerin Birbirini Takip Eden Yıllarda Aynı Olması, 3) İÇDR Hazırlama Rehberinde Öngörülen Konu Başlıklarına Sadık Kalınmaması, 4) Veri Girişleriyle İlgili Farklı Uygulamalar, 5) Şikâyet ya da Yaptırım Tablolarına Yer Vermeme, 6) Tablolarda İdari Yaptırım Sayıları Yerine İdari Cezaların Belirtilmesi, 7) Tablo Yerine Nesir Olarak Bilgi Verilmesi ve son olarak 8) Verilerin Tutarlı olmaması olarak 8 başlık altında incelemek mümkündür.

A. HİÇ VERİ GİRİLMEMESİ

İÇDR’lerde tespit edilen önemli hususlardan birisi ya hiç veri girilmemesi ya da İÇDRHR’de öngörülen şekilde veri girilmemesidir. Verinin girilmemesi, ilgili konu bağlamında şikâyet veya yaptırım olmaması anlamına gelmemektedir, çünkü tablolarda hiç şikâyet ya da yaptırım yok ise “0” ibaresi girilmiştir. Burada kastedilen sayı tablosuna hiçbir verinin girilmemesidir. Raporlarda, iki tür veri girişinin olmadığı gözlemlenmiştir. Bunlardan birincisi Rehber’de belirtilen hiçbir konu için veri girişinin olmamasıdır. Bu şekilde veri girilmemesi daha istisnai bir durum olsa da 2012-2022 yılları arasında farklı illere dair 32 tane İÇDR’de tablolara hiçbir konu başlığında veri girişinin olmadığı gözlemlenmiştir⁴¹. İkincisi ise raporlardaki bazı konu başlıkları bağlamında veri girişinin olmamasıdır. Bu tür veri girişinin olmaması raporlarda en çok rastlanılan durumdur. Diğer taraftan İÇDR’lerde gözlemlenen bir başka husus verinin girilmiş olması fakat bu verinin Rehber’de öngörülen şekilde girilmemesidir⁴². Öngörülen şekilde veri girişinin olmaması verilerin sayısal veriler yerine nesir olarak girilmesinden belirtilen konu başlıklarına yer vermeme ya da sadık kalmama gibi birçok farklı şekilde gerçekleşmiştir. Bu durumda da veri girişinin yapılmadığı kabul edilmiştir. Bu durumlar ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak dile getirilecektir.

B. VERİLERİN BİRBİRİNİ TAKİP EDEN YILLARDA AYNI OLMASI

Raporlarda gözlemlenen önemli bir diğer husus ise birbirini takip eden yıllarda şikâyet ve yaptırım bilgilerinin bir önceki yılın verileri ile aynı olmasıdır. Burada tekrar etme durumu belli konu başlıkları bağlamında değil tabloda yer alan bütün başlıklar altında yer alan sayısal verilerin tekrar etmesi şeklinde tezahür etmektedir. Aynı verilerin girilmesine toplam 64 kez

⁴¹ Söz konusu Raporlar şunlardır: 2019 Adıyaman İÇDR, 2012 Antalya İÇDR, 2014 Erzincan İÇDR, 2013 Eskişehir İÇDR, 2012 Hatay İÇDR, 2014, 2016 İstanbul İÇDR, 2012, 2014, 2015 ve 2016 İzmir İÇDR, 2019 Karabük İÇDR, 2013, 2019 Karaman İÇDR, 2012 Kayseri İÇDR, 2016 Kırşehir İÇDR, 2013 Manisa İÇDR, 2014 Mardin İÇDR, 2019 Mersin İÇDR, 2012 ve 2013 Muğla İÇDR, 2012 Muş İÇDR, 2019 Nevşehir İÇDR, 2018 ve 2019 Niğde İÇDR, 2019 Sinop İÇDR, 2014, 2015 ve 2019 Şırnak İÇDR, 2012 ve 2013 Tekirdağ İÇDR ve 2017 Van İÇDR.

⁴² Örneğin 2012 Antalya İÇDR, 2014 Erzincan İÇDR, 2013 Eskişehir İÇDR, 2012 Hatay İÇDR, 2014, 2016 İstanbul İÇDR, 2012, 2014, 2015 ve 2016 İzmir İÇDR, 2019 Karabük İÇDR, 2013, 2019 Karaman İÇDR, 2012 Kayseri İÇDR, 2016 Kırşehir İÇDR, 2013 Manisa İÇDR, 2014 Mardin İÇDR, 2019 Mersin İÇDR, 2012 ve 2013 Muğla İÇDR, 2012 Muş İÇDR, 2019 Nevşehir İÇDR, 2018 ve 2019 Niğde İÇDR, 2019 Sinop İÇDR, 2014, 2015 ve 2019 Şırnak İÇDR, 2012 ve 2013 Tekirdağ İÇDR ve 2017 Van İÇDR. Kayseri İÇDR, 2016 Kırşehir İÇDR, 2013 Manisa İÇDR, 2014 Mardin İÇDR, 2019 Mersin İÇDR, 2012 ve 2013 Muğla İÇDR, 2012 Muş İÇDR, 2019 Nevşehir İÇDR, 2018 ve 2019 Niğde İÇDR, 2019 Sinop İÇDR, 2014, 2015 ve 2019 Şırnak İÇDR, 2012 ve 2013 Tekirdağ İÇDR ve 2017 Van İÇDR.

rastlanmıştır⁴³. Raporlarda art arda aynı verinin girilmesi genellikle birbirini takip eden iki yıl için söz konusu olabilmektedir. Buna karşın Diyarbakır örneğinde görüldüğü üzere art arda 6 yıl tekrar ettiği de gözlemlenmiştir⁴⁴.

C. İÇDR HAZIRLAMA REHBERİNDE ÖNGÖRÜLEN KONU BAŞLIKLARINA SADIK KALINMAMASI

İÇDRHR’de şikâyet konuları olarak 7 konu başlığı (‘Hava’, ‘Su’, ‘Toprak’, ‘Atık’, ‘Kimyasallar’, ‘Gürültü’, ‘ÇED’); yaptırım konuları olarak bu başlıklara ek olarak ‘Diğer’ başlığı verilmiştir. İÇDR’lerde, Rehber’de belirtilen konu başlıklarına farklı şekillerde sadık kalınmadığı görülmektedir. Bu halleri şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1. Konu Başlıklarının Eksik Girilmesi

İÇDR Hazırlama Rehberinde görülen standardın dışında veri girişinin ilk görünümü Rehber’de öngörülen konu başlıklarının eksik girilmesidir. Hiç tabloya yer verilmemesi, tablonun bir bütün olarak boş bırakılması ya da nesir olarak belirtilen bilgiler bu durumun dışındadır. 2012-2022 yılları arasında 81 İÇDR incelendiğinde 387 kez İÇDRHR öngörülen konu başlığına tabloda yer verilmediği görülmektedir⁴⁵.

Konu başlıklarının eksik girilmesi bağlamında belirtilmesi gereken bir başka husus ise ‘Gürültü’ konu başlığının bazı raporlarda rapor dışında bırakılmasıdır. Örnek olarak 2015, 2016 ve 2017 Balıkesir İÇDR’de Şikâyet Değerlendirmesinde ‘Gürültü’ başlığı altında şu ifade yer almaktadır: “Balıkesir Büyükşehir Belediye Başkanlığına yetki devri yapılmıştır.” Benzer ifadeye Hatay 2021 İÇDR’de Gürültü konu başlığı bağlamında rastlanılmaktadır.

2. Öngörülen Konu Başlıkları Yanında Başka Konu Başlıklarının Girilmesi

İÇDRHR’de görülen konu başlıklarına sadık kalmama durumunun bir başka yansıması ise öngörülen konu başlıkları dışında konu başlıkları girilmesidir. Bu durum genel olarak iki şekilde gerçekleşmektedir: Birincisi yukarıda belirtildiği üzere Rehber’de, şikâyet konu başlıkları açısından 7 konu başlığına yer verilmiş ve ‘Diğer’ başlığına yer verilmemiştir. Buna karşın birçok İÇDR’de şikâyet konu başlıklarına ‘Diğer’ başlığı eklenmiştir⁴⁶. İkinci görünümü

⁴³ İç Anadolu Bölgesi: Niğde 2018 İÇDR, 2019 İÇDR; Kırşehir 2015 İÇDR, 2016 İÇDR, 2017 İÇDR; Karadeniz Bölgesi: Bartın 2012 İÇDR ve 2013 İÇDR; Trabzon 2019 İÇDR, 2020 İÇDR; Zonguldak 2013 İÇDR, 2014 İÇDR, 2015 İÇDR; Gümüşhane 2018 İÇDR, 2019 İÇDR, 2020 İÇDR; Kastamonu 2013 İÇDR, 2014 İÇDR; Marmara Bölgesi: Tekirdağ 2012 İÇDR, 2013 İÇDR; İstanbul 2012 İÇDR, 2013 İÇDR; Bursa 2014 ve 2015 İÇDR; Güneydoğu Bölgesi: Diyarbakır 2016 İÇDR, 2017 İÇDR, 2018 İÇDR, 2019 İÇDR, 2020 İÇDR, 2021 İÇDR; Şanlıurfa 2013 İÇDR, 2014 İÇDR; Şırnak 2014 İÇDR, 2015 İÇDR; Akdeniz Bölgesi: Isparta 2012 İÇDR, 2013 İÇDR; Muğla 2012 İÇDR

⁴⁴ Diyarbakır 2016 İÇDR, 2017 İÇDR, 2018 İÇDR, 2019 İÇDR, 2020 İÇDR ve 2021 İÇDR.

⁴⁵ Çeşitli şehirlerin 2012-2022 yılları arasında İÇDR’de şikâyetler bölümünde yer verilmeyen konu başlıkları ve yer verilmemesinin tekrarlanması sayıları şunlardır: ‘Su’ 5 kez; ‘Toprak’ 41 kez; ‘Atık’ 7 kez; ‘Kimyasallar’ 67 kez; ‘Gürültü’ 12 kez; ‘ÇED’ 17 kez yer verilmemiştir. Yaptırımlar bölümünde ise ‘Hava’ 8 kez; ‘Su’ 7 kez; ‘Toprak’ 48 kez; ‘Atık’ 1 kez; ‘Kimyasallar’ 96 kez; ‘Gürültü’ 51 kez; ‘ÇED’ 1 kez ve ‘Diğer’ başlığı altında 26 kez.

⁴⁶ 2015 yılında 2 (Muğla, İstanbul); 2016 yılında 2 (Muğla, Tekirdağ); 2017 yılında 3 (Mersin, Muğla, Tekirdağ), 2018 yılında 4 (Denizli, Gaziantep, Sivas, Bayburt) ilin çizelgesinde ‘Diğer’ başlığı kullanılmıştır. Sivas, Bayburt illerinin çizelgelerinde ise hem ‘Diğer’ başlığı kullanılmış hem de standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar da eklenmiştir. 2019 yılında 6 ilin çizelgesinde (Mersin, Elâzığ, Muğla, Batman, Bayburt, Rize) ‘Diğer’ başlığı kullanılmıştır. Mersin, Elâzığ, Muğla, Batman, Rize illerinin çizelgelerinde ise hem ‘Diğer’ başlığı kullanılmış hem de standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar da eklenmiştir. 2020 yılında 8 ilin çizelgesinde (Mersin, Elâzığ, Muğla, Batman, Şanlıurfa, Kırıkkale, Bayburt, Zonguldak) ‘Diğer’ başlığı kullanılmıştır. Elâzığ, Muğla, Batman, Kırıkkale illerinin çizelgelerinde ise hem ‘Diğer’ başlığı kullanılmış hem de standart konu başlıkları dışında farklı

ise şikâyet ya da yaptırım tablolarına farklı konu başlıklarının eklenmesidir. Bu başlıklar ‘Koku’, ‘Anız Yangını’, ‘Sıfır Atık/Poşet’, ‘Egzoz’, ‘İzin/Lisans’, ‘İzin/Kıyı Tesisi’, ‘Büyük Endüstriyel Kaza Risklerinin Azaltılması’, ‘Birleşik; Çevre İzin Lisansı’, ‘Proje Bedeli’, ‘Çevre Görevlisi’, ‘HES (Hidroelektrik Santrali)’, ‘Maden; Bildirim Bilgi Vermeme’, ‘Danışman-Çevre Görevlisi’, ‘Gerçek kişi’ ve ‘PGD (Piyasa gözetimi ve denetimi)’ olmak üzere toplam 18 tanedir⁴⁷. Farklı konu başlıklarının eklenmesinin 2012-2022 yılları arasında çok sık gözlemlenen bir durum olduğu tespit edilmiştir⁴⁸.

Bazı İÇDR’de ise İÇDRHR’de yer alan konu başlıklarının hiçbirine yer verilmediği bunun yerine farklı başlıklara yer verildiği görülmüştür. Örneğin 2018 yılına ait Denizli’ye ilişkin Raporda şikâyet tablosunda 13 farklı konu başlığı bulunmaktadır ve başlıkların hiçbirisi İÇDR Rehberi’nde belirlenen konu başlıkları içinde yer almamaktadır.

Bunların dışında nesir halinde belirtilen konular da söz konusudur. Örneğin Bitlis 2014-2021 arasındaki bütün İÇDR’de “*maden ocaklarının faaliyetleri sırasında oluşan tozlardan kaynaklı*” şikâyetlerden bahsedilmiştir⁴⁹. Yine Nevşehir 2012 yılına ait İÇRD’de “*Anız yangını ile ilgili 3 adet ceza uygulanmış olup ceza miktarı 8.118,37 TL; egzoz ile ilgili 18 adet ceza*

başlıklar da eklenmiştir. 2021 yılında 12 ilin çizelgesinde (Mersin, Elâzığ, Manisa, Muğla, Batman, Konya, Yozgat, Bayburt, Rize, Trabzon, Zonguldak, Çanakkale) ‘Diğer’ başlığı kullanılmıştır. Mersin, Elâzığ, Manisa, Muğla, Rize illerinin çizelgelerinde ise hem DİĞER başlığı kullanılmış hem de standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar da eklenmiştir. 2022 yılında 5 ilin çizelgesinde (Batman, Konya, Rize, Zonguldak, Tekirdağ) ‘Diğer’ başlığı ise kullanılmıştır. Batman, Rize, Tekirdağ illerinin çizelgelerinde ise hem ‘Diğer’ başlığı kullanılmış hem de standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar da eklenmiştir.

⁴⁷ Şikâyetler bağlamında ‘Koku’ 52 kez; ‘Anız Yangını’ 7 kez; ‘Sıfır Atık/Poşet’ 15 kez; ‘Egzoz’ 17 kez; ‘İzin/Lisans’ 4 kez; ‘İzin’ 20 kez; ‘Kıyı Tesisi’ 2 kez; ‘Büyük Endüstriyel Kaza Risklerinin Azaltılması (BEKRA)’ 3 kez; ‘Birleşik’ 5 kez; ‘Çevre İzin Lisansı’ 4; ‘PGD’ 4. Yaptırım Bağlamında eklenen başlıklar şunlardır: ‘Anız(Yangınları)’ 53 kez; ‘Egzoz’ 58 kez; ‘Sıfır Atık/Poşet’ 1 kez; ‘Proje Bedeli’ 1 kez; ‘Çevre Görevlisi’ 6 kez; ‘Çevre İzni’ 4 kez; ‘Birleşik’ 5 kez; ‘HES’ 1 kez; ‘Maden’ 1 kez; ‘Bildirim Bilgi Vermeme’ 2 kez; ‘Koku’ 13 kez; ‘Danışman-Çevre Görevlisi’ 1 kez; ‘PGD’ 3 kez; ‘Maden’ 1 kez; ‘Gerçek kişi’ 1 kez; ‘Kıyı Tesisi’ 1 kez yer verilmiştir.

⁴⁸ 2012 yılında İzmir, Kayseri, Bursa, Tekirdağ illerinin tablolarında standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar eklenmiştir, bu şekilde eklenen toplam şikâyet sayısı: 762. 2013 yılında Diyarbakır, Eskişehir, Karaman, Tokat, Bursa, Tekirdağ, Yalova illerinin tablolarında standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar eklenmiştir, bu şekilde eklenen toplam şikâyet sayısı: 475. 2014 yılında Bingöl, Konya, Bartın, Sakarya illerinin tablolarında standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar eklenmiştir, bu şekilde eklenen toplam şikâyet sayısı: 305. 2015 yılında standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar eklenmiştir, bu şekilde eklenen toplam şikâyet sayısı: 1.389. 2016 yılında standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar eklenmiştir, bu şekilde eklenen toplam şikâyet sayısı: 4851 denetim sayısı: 1505’dir. 2017 yılında Adıyaman, Eskişehir, Karaman, Bartın illerinin tablolarında standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar eklenmiştir, bu şekilde eklenen toplam şikâyet sayısı: 111 denetim sayısı: 479’dur. 2018 yılında Mersin, Uşak, Gaziantep, Eskişehir, Rize, Tokat illerinin tablolarında standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar eklenmiştir. Sivas, Bayburt illerinin tablolarında ise hem ‘Diğer’ başlığı kullanılmış hem de standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar da eklenmiştir. Her iki şekilde eklenen toplam şikâyet sayısı: 47 denetim sayısı: 47’dir. 2019 yılında standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar eklenmiştir. Mersin, Elâzığ, Muğla, Batman, Rize illerinin tablolarında ise hem ‘Diğer’ başlığı kullanılmış hem de standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar da eklenmiştir. Her iki şekilde eklenen toplam şikâyet sayısı: 84 denetim sayısı: 153’dür. 2020 yılında Osmaniye, İzmir, Aksaray, Eskişehir, Tekirdağ illerinin tablolarında standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar eklenmiştir. Elâzığ, Muğla, Batman, Kırkkale, Kırklareli, illerinin tablolarında ise hem ‘Diğer’ başlığı kullanılmış hem de standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar da eklenmiştir. Her iki şekilde eklenen toplam şikâyet sayısı: 1.231 denetim sayısı: 1.381’dir. 2021 yılında 12 ilin tablosunda Burdur, Uşak, Batman, Eskişehir, Karaman, Amasya, Tekirdağ illerinin tablolarında standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar eklenmiştir. Mersin, Elâzığ, Manisa, Muğla, Rize illerinin tablolarında ise hem ‘Diğer’ başlığı kullanılmış hem de standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar da eklenmiştir. Her iki şekilde eklenen toplam şikâyet sayısı: 533 denetim sayısı: 666’dır. 2022 yılında Antalya, Uşak, Şırnak, Eskişehir, Kırkkale, Amasya, Samsun, Kırklareli, illerinin tablolarında standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar eklenmiştir. Batman, Rize, Tekirdağ illerinin tablolarında ise hem ‘Diğer’ başlığı kullanılmış hem de standart konu başlıkları dışında farklı başlıklar da eklenmiştir. Her iki şekilde eklenen toplam şikâyet sayısı: 336. 2012-2022 yıllarının Şikâyetlerin Değerlendirilmesi tablolarındaki standart konu başlıkları ve ‘Diğer’ başlığı kullanılmadan, tablo içinde ya da tablo altına not düşerek eklenen toplam şikâyet sayısı: 10.124.

⁴⁹ Benzer durum Bitlis 2014-2021 yılları arasındaki İl Çevre Durum Raporlarında da söz konusudur.

uygulanmış, ceza miktarı 50.670,00 TL; PGD'den 4 adet ceza uygulanmış, ceza miktarı ise 101.461,00 TL'dir.” ifadesi yer almaktadır⁵⁰. Buna karşın bazı raporlarda, raporu hazırlayan il çevre müdürlüğünün İÇDRHR'de belirtilen konu başlıkları dışındaki konulara yer verdiğinde bu konu başlıklarını Rehber'de öngörülen konu başlıklarının altında yerleştirdiklerini belirtmişlerdir. Örneğin 2021 İstanbul İÇRD'de “[m]üdürlüğümüze iletilen poşet şikâyetleri, ilgili sütun bulunmadığı için “Atık” sütununa eklenmiştir.” ifadesine yer verilmiştir

3. Şikâyet ve Yaptırıma Konu Hususların Dışında Kriterler Üzerine Tablo Hazırlanması

Raporlarda gözlemlenen bir başka husus Rehber'de öngörülen şikâyet ve yaptırım konu başlıkları dışında başka kriterler çerçevesinde şikâyet ve yaptırıma dair bilgiler sunulmasıdır. Bu bilgiler nesir olarak verildiği⁵¹ gibi tablo olarak da verilmiştir. Örneğin 2014 yılına ait Erzincan İÇDR'de şikâyet tablosunda şikâyet konuları değil yılın aylarına ve Alo 181 ve Alo 150 hattı gibi şikâyet edilen mekanizmalara göre veri girişi yapılmıştır. Yine 2016 yılına ait İstanbul İÇRD'de konu başlıklarının yerine ALO 181, BİMER, CİMER ve Kamu Postası gibi şikâyetlerin yapıldığı yerlere göre veri girildiği gözlemlenmiştir.

D. VERİ GİRİŞLERİ İLE İLGİLİ FARKLI UYGULAMALAR

Veri girişlerinde karşılaşılan bir başka durum illerin yeknesak olmayan veri girişlerine dair uygulamalarıdır. Bu uygulamalar bazen İÇDRHR'de yer alan direktifin dışında bir uygulama olabildiği gibi, Rehber'de söz konusu konu bağlamında herhangi bir direktifin olmamasından da kaynaklanmaktadır. Farklı uygulamaların gözlemlendiği hususlardan birisi şikâyetlerin birden fazla konu başlığı altında değerlendirilmesidir. Örneğin Kırıkkale 2016 ve 2017 İÇRD'de “İl Müdürlüğümüze gelen şikâyetler konusu itibarıyla 1'den fazla kategoriye sokularak değerlendirilmiştir.” notu yer almaktadır.

Bir diğer durum, İÇDR Hazırlama Rehberinde öngörülen başlıklara dair verilerin ayrı ayrı değil birlikte girilmesidir. Örneğin Kocaeli 2015 ve 2016 yıllarına ait şikâyetlerin değerlendirilmesi tablosunda ‘Hava’, ‘Atık’ ve ‘Su’ başlıkları birlikte verilmiştir⁵². Bazı İÇDR'de aynı konuda birden fazla şikâyet söz konusu ise şikâyetlerin sayısı 1 adet olarak girilmiştir. Örneğin 2014 yılına ait Bartın İÇDR'de şu ifade yer almaktadır. “Hema Termik Santrali Kurulu Gücü 2 X (660 MWe / 669,4 MWm – 1.466 Mwt), Kalker Ocakları ve Kül Depolama Sahası Projesi” konulu 40.570 adet Şikâyet dilekçesi 1 adet ve yine “380 kV Zetes-Amasra TES (HEMA) Enerji İletim Hattı” konulu aynı içeriğe sahip 570 adet şikâyet dilekçesi 1 adet olarak sayılmıştır.”

İÇDR'de gözlemlenen bir başka husus ise şikâyet ve yaptırım verilerinin tabloda konu başlıkları altında tek tek verilmesi yerine toplam şikâyet ve yaptırım sayısı olarak verilmiştir. Örneğin 2014 Bartın ve Sakarya İÇDR'de şikâyet sayıları tabloda konu başlıklarına göre verilmemiş toplam şikâyet sayısı belirtilmiştir. Son olarak bazı illerin raporlarında farklı kurumların verileri sunulmuştur. Örneğin 2012, 2016 ve 2018 yıllarına ait Konya İÇDR'de Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü ile Konya Büyükşehir Belediyesi'nin verilerine yer verilmiştir. Yine 2012, 2013 ve 2014 yıllarına ait Mersin İÇDR'de Çevre Şehircilik ve Tarsus Belediye Başkanlığı'nın verilerine yer verilmiştir.

⁵⁰ Benzer durum 2014 yılına ait Bartın İÇDR'de şikâyet bilgileri için geçerlidir.

⁵¹ Bknz Nesir ile ilgili bilgiler.

⁵² Kocaeli 2015 yılında verilen şikâyet sayılarında ‘Hava’, ‘Atık’ ve ‘Su’ birlikte verilmiştir.

E. ŞİKÂyet YA DA YAPTIRIM TABLOLARINA YER VERMEME

Bazı İÇDR’lerde şikâyet veya yaptırım tablolarından bazen birine bazen de ikisine yer verilmediği görülmektedir. 2020, 2021 ve 2022 yıllarına ait Zonguldak; 2014, 2016 ve 2017 yılına ait Bartın; 2012 ve 2013 yılına ait Muğla ve 2014 yılına ait İstanbul İÇDR’de şikâyet tablosuna yer verilmediği gibi bu konuda hiçbir açıklamada da bulunulmamıştır. 2014, 2015 ve 2016 yıllarına ait İzmir İÇDR’de da şikâyetler bağlamında tabloda hiçbir veri söz konusu değildir. Karabük iline ait 2021 yılında gerçekleşmiş şikâyetler için de aynı durum söz konusudur. Son olarak Van’a ilişkin 2012 yılına ait İÇRD’de deprem nedeniyle verilerin yer almadığı belirtilmiştir⁵³.

F. TABLOLARDA İDARİ YAPTIRIM SAYILARI YERİNE İDARİ CEZALARIN BELİRTİLMESİ

İÇDR’de rastlanılan bir başka durum konu başlıkları altında yaptırım sayılarına dair bilgi verilmesi gereken tablolarda yaptırım sayıları yerine idari cezalar hakkında bilgi verilmesidir. Söz konusu bilgi verme bazen nesir bazen de tablo olarak söz konusu olmaktadır⁵⁴. Örneğin 2014 yılına ait Erzincan İÇRD’de yaptırım sayılarına dair tabloda hiçbir veri söz konusu değil iken idari ceza miktarı, türü, ceza işlemini gerçekleştiren kurum gibi ayrıntılara yer verilmiştir. 2016 yılına ait Karaman İÇRD’de tablo ceza miktarına göre düzenlenmiş, ceza da tek tek konu başlıkları bağlamında değil kümülatif olarak verilmiştir.

2014 ve 2015 yıllarına ait Şanlı Urfa İÇDR’de uygulanan yaptırım sayısı, yaptırım uygulanan muhatapların gerçek veya tüzel kişi olmasına göre yapılmıştır. 2014 yılına ait İstanbul İÇRD’de da sadece para cezasına yer verilmiştir. Yine 2015 yılına ait Bingöl İÇRD’de idari yaptırımlar hususunda “*Ceza Miktarı (TL) TOPLAM: 185.145,00*” verisi bulunurken uygulanan yaptırımların sayıları belirtilmemiştir. Örneğin 2016 yılına ait Karaman İÇDR’de nesir olarak “*İlimizde 2016 yılında toplam 17 tesise 111.653,17 TL 2872 Sayılı Çevre Kanunu’nun 20.Maddesinde belirtilen idari para cezaları uygulanmıştır.*” belirtilmiş, ancak idari yaptırım sayıları verilmemiştir.

G. TABLO YERİNE NESİR OLARAK BİLGİ VERİLMESİ

Çevre Durum Raporu Hazırlama Rehberinde öngörülen formatın dışında karşılaşılan başka bir durum İÇDR’de öngörülen tablo yerine nesir olarak bilgi verilmesidir. Bu çeşitli şekillerde olmaktadır. Bunların bir görünümü yukarıda belirtildiği üzere o yıl içinde şikâyetin söz konusu olmaması ve idari yaptırım uygulanmaması durumunda bunun tabloda “0” olarak belirtilmemesi bunun yerine “...yılında idari yaptırım uygulanmamıştır” vb. ibaresinin yer almasıdır⁵⁵. Örneğin Gümüşhane İÇDR’de “G.3.Yaptırımlar” başlığı altında tabloda konu başlıklarının altına tire (-) işareti konulmuş ve alta “*Gümüşhane ilinde 2016 yılı içinde İl Müdürlüğümüz tarafından uygulanan idari yaptırım bulunmamaktadır.*” ifadesine yer verilmiştir⁵⁶.

Bazı İÇDR’de şikâyetler ve yaptırımların varlığından bahsedilmesine karşın, şikâyet ve yaptırımların hangi konu başlıklarında olduğuna veya sayısına dair bilgi söz konusu değildir. Örneğin 2013 Bitlis İÇRD’de “... İl müdürlüğümüze çevre kirliliği ile ilgili çok az sayıda

⁵³ Benzer durumları Denizli 2018; Zonguldak 2020, 2021 ve 2022 İÇDR görmek mümkündür.

⁵⁴ Bknz. “Tablo Yerine Nesir Olarak Bilgi Verilmesi” Başlığına.

⁵⁵ Diğer örnekler olarak 2020, 2021, 2022 yıllarına ait Ağrı; 2012 yılına ait Bitlis; 2016 ve 2017 yıllarına ait Gümüşhane; 2014 ve 2015 yıllarına ait Kilis; 2012 yılına ait Muş; 2016 yılına ait Van ve 2012 yılına ait Bingöl İl Çevre Durum Raporları.

⁵⁶ 2017 Gümüşhane İÇDR.

şikâyet gelmiştir. Sözlü ve yazılı şekilde gelen bu şikâyetler anında değerlendirmeye alınmış ve gerekli denetimler yapılarak söz konusu şikâyet giderilmiştir.” denilmektedir. Yine Antalya 2012 yılındaki İÇRD’de şikâyetler bağlamında “İl Müdürlüğümüze ulaşan ALO 181 Şikâyetleri 15 gün içinde, BİMER ve diğer Şikâyetler 30 gün içerisinde değerlendirilmekte ve sonuca ulaştırılmaktadır.” İfadesi yer almaktadır⁵⁷. Yine Iğdır 2016 İÇRD’de İdari Yaptırımlar için “İlimizde, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğümüz teknik personelleri tarafından çevre denetimleri aralıksız yapılmaktadır.” ifadesi yer almaktadır⁵⁸.

H. VERİLERİN TUTARLI OLMAMASI

Araştırma, İÇDR’lerde yer alan şikâyet ve yaptırım verilerinin birbiri ile tutarlı olmaması nedeniyle, İÇDR’lerde yer alan verilerin doğru olmadığına dair de birçok emare sunmuştur. Bunlardan birincisi, bazı illerde tablolarda konu başlıkları altında verilen şikâyet ve yaptırım sayıları ile toplam şikâyet ve yaptırım sayılarının birbiri ile örtüşmemesidir. Örneğin, 2012 Samsun İÇRD’de konu başlıkları altındaki verilerden elden edilen toplam şikâyet sayısı 161 iken “Toplam Şikâyet” kısmına 141 şikâyet yazılmıştır⁵⁹.

İkincisi, şikâyetler ve yaptırımlar ile ilgili sayısal tablolar ile grafiklerin konu başlıkları bağlamında birbirinden farklı olmasıdır. Örneğin, Eskişehir 2013 İÇRD’de idari yaptırımlar tablosunda İÇDR Hazırlama Rehberi’nde yer alan konu başlıkları çerçevesinde yaptırım sayıları değil verilen cezalar belirtilmiştir. Buna karşın idari yaptırımlar grafiğinde maden, enerji, sanayi, tarım-gıda, atık-kimya ve turizm gibi İÇDR Hazırlama Rehberinde belirtilen başlıkların dışındaki başlıklara yer verilmiştir⁶⁰.

Üçüncü tutarsızlık hali ise konu başlıkları altında yer alan sayısal veriler ve bu bağlamda verilen bilgilerdeki tutarsızlıktır. Örneğin, 2016 yılına ait Erzurum İÇDR tabloda ‘Hava’ başlığı altında yaptırım için “0” ifadesi konulurken şikâyete bağlı yaptırım miktarı olarak 2032 TL bilgisi verilmiştir.

Dördüncü tutarsız veri durumu şikâyet sayısı ile denetimle sonuçlanan şikâyet sayıları arasında ortaya çıkmaktadır. Örneğin Kocaeli 2016 yılı İÇRD’de şikâyet sayısı ‘Hava’ ‘Su’ ve ‘Atık’ için 1723 iken, denetimle sonuçlanan şikâyet sayısı 1475 olarak verilmiş ardından da şikâyetlerin %100 denetime sonuçlandığı belirtilmiştir. Burada ihtimal olarak şikâyetlerin aynı konuda olmasından kaynaklı %100 denetim yazılması mümkün olabilir fakat bu durum belirsizliğini korumaktadır⁶¹. Yine 2012 yılına ait Bartın İÇRD’de konular bağlamında şikâyet sayıları yer almaz iken denetim ile sonuçlanan şikâyet sayıları yer almakta ve bunun oranının da %87 olduğu belirtilmektedir.

Bazı İÇDR’de hiçbir şikâyetin olmadığı belirtilmektedir. Bu hayatın olağan akışına aykırıdır. Örneğin 2012 yılındaki Bingöl İÇRD’de Şikâyetler bağlamında “İlimizde 2012 yılı içerisinde Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğümüze çevre kirliliği ile ilgili herhangi bir şikâyet gelmemiş olup, buna bağlı olarak şikâyete bağlı denetim yapılmamıştır.” ibaresi yer almaktadır. Benzer şekilde Muş 2012 İÇRD’de şikâyetler sayısal veri olarak belirtilmemiş fakat varlığı

⁵⁷ Benzer durum 2016 İstanbul İÇDR; 2021 yılına ait Isparta ve 2017 ve 2018 yılına ait Van; 2012 Muş ve 2016 Iğdır İl Çevre Durum Raporlarında söz konusudur.

⁵⁸ Benzer durum 2021 yılına ait Isparta ve 2012 yılına ait Antalya İl Çevre Durum Raporlarında söz konusudur.

⁵⁹ 2020 İzmir şikâyet değerlendirmesinde konu başlıkları altındaki şikâyet sayılarının toplamı 809 iken belirtilen toplam şikâyet sayısı 1160. Benzer durum 2017 Sinop; 2015 Tokat İÇDR’de da söz konusudur.

⁶⁰ 2018 yılına ait Denizli İÇDR’de şikâyetler bağlamındaki sayısal tablodaki başlıklar ile oluşturulan grafikte başlıklar birbirinden tamamen farklıdır. Yine Karaman 2015 yılına ait İÇDR’de tablo da hiçbir sayı söz konusu değil iken grafikte uygulanan yaptırımların konulara göre dağılımı söz konusudur.

⁶¹ Samsun 2012 yılına ait İÇDR’de ‘Toprak’ başlığı bağlamında 7 şikâyet denetimle sonuçlanan şikâyet sayısı 1 iken şikâyet bağlı denetim “%1 00 olarak belirtilmiştir.

hakkında bilgi verilmiş ardından da bu şikâyetlerin %100 değerlendirildiğinden ancak hiçbir yaptırım uygulanmadığından bahsedilmiştir⁶².

SONUÇ

Yukarıda da belirtildiği üzere İl Çevre Durum Raporlarının yeknesaklığı ve bilgilerin doğru şekilde girilmesi amaçlı İl Çevre Durum Raporu Hazırlama Rehberi hazırlanmakta ve bilgilerin rehberde öngörülen formata uygun olarak girilmesinin sağlanması için raporların Çevresel Etki Değerlendirme, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü'ne bağlı Çevre Envanteri ve Bilgi Yönetimi Dairesi Başkanlığınca denetim öngörülmektedir. Buna karşın çalışma, inceleme konusu olan şikâyet ve yaptırım verileri açısından İÇDR'lerin doğru veri sunma yetisinden yoksun olduğunu birçok açıdan ortaya koymuştur.

Yukarıda da belirtildiği üzere öngörülen formatta girilmeyen veriler veri sunma yetisinden yoksundur. Bu bağlamda veriler üzerinden aşağıdaki kriterler çerçevesinde nicel değerlendirme yapıldığında verilerin dörtte birinin ya girilmemiş olduğu ya da öngörülen formattan farklı şekillerde girilmesi nedeniyle veri sunma yetisinden yoksun olduğu görülmüştür. Bu değerlendirmede şu hususlar dikkate alınmıştır. Bazı İÇDR'lerde yukarıda belirtildiği üzere konu başlıkları bağlamında hiç sayısal veri girişi olmamasına karşın, o yıl şikâyet ya da yaptırım olmadığına dair ifadeye yer verilmiştir. Tablolarda böyle ifadeler ile karşılaşıldığında bu ifadeler veri olarak kabul edilmiş ve "0" olarak değerlendirilmiştir. Bazı durumlarda İÇDR'de şikâyetler birden fazla kategoriye sokularak değerlendirildiğinden bu durumda iletilen sayılar girilmiştir⁶³. Bazen şikâyet değerleri yaklaşık olarak verilmiştir⁶⁴, çalışmada yaklaşık olarak verilen bu değerler dikkate alınmıştır. İl Çevre Müdürlüğü'nün yanında belediyenin verileri de ayrı bir tablo olarak gösterilmiştir, İÇDR'ler sadece il çevre müdürlüklerinin görev kapsamı bağlamında hazırlandığı için bu durumda belediyenin verileri dikkate alınmamıştır⁶⁵. Yine bazı İÇDR'lerde sayısal veriler tabloda yer almak ile birlikte, bu verilerin bir önceki yılın verileri olduğu belirtilmiştir. Örneğin Bursa 2015 İÇDR'de "*Bir önceki yılın bilgileri aşağıda verilmiştir.*" ifadesine yer almaktadır. Gerçekten de bu yılın şikâyet tablosunda yer alan veriler 2014 İÇDR şikâyet tablosunda yer alan veriler ile aynıdır. Bu durumda veri girilmediği kabul edilmiştir⁶⁶. Aksi durumda, yani verilerin bir önceki yıldaki verilerin aynı olması ve bu konuda yukarıda belirtilen beyana benzer beyan söz konusu değilse bu veriler dikkate alınmıştır.

2012-2022 yılları arasında 11 yıl boyunca 81 İl bağlamında, 2022 yılında henüz veri girişi yapılmayan raporlar ile ulaşılamayan raporlar kapsam dışında bırakıldığında, şikâyet konu 7 başlık ve yaptırıma konu 8 başlık üzerinden inceleme yapıldığında daha önce de belirtildiği üzere toplam 13050 verinin söz konusu olması gerekmektedir. Yukarıda belirtilen kriterler çerçevesinde inceleme yapıldığında toplam olması gereken 13050 veri girişinden 3892'nin girilmediği görülmektedir. Bu sayı bütün verilerin yaklaşık %30'una (%29,82) tekabül etmektedir. Hiç veri girişinin yapılmamış olması ya da öngörülen formatta veri girişinin yapılmamış olması şikâyet ve yaptırım verileri açısından değerlendirildiğinde 3892 verinin 1517'sini şikâyet verisi ve 2375'nin ise yaptırım verisi olduğu gözlenmektedir.

Diğer taraftan girilmiş olan verilerin gerçeğe ne kadar uygun olup olmadığı da dikkate alınması gereken bir başka husustur. Özellikle yukarıda ayrıntılı gösterildiği üzere bazı iller açısından art arda bütün konu başlıkları bağlamında şikâyet veya yaptırım verilerinin birbirinin

⁶² Benzer durum 2012 yılına ait Bitlis İÇDR'de de söz konusudur.

⁶³ Örnek olarak bkznz. 2016 ve 2017 Kırklareli İÇDR şikâyet verileri.

⁶⁴ Örnek olarak bkznz. 2018 İstanbul İÇDR şikâyet verileri.

⁶⁵ Örnek olarak bkznz. 2012, 2013 ve 2018 Konya İÇDR şikâyet ve yaptırım verileri; 2012 Mersin İÇDR.

⁶⁶ 2015 Bursa Şikâyetlerin Değerlendirilmesi

tıpa tıp aynı olması; bazı raporlarda konu başlıkları çerçevesinde verilen şikâyet ve yaptırım veri sayıları ile toplam olarak belirtilen şikâyet ve yaptırım sayılarının birbiri ile örtüşmemesi; yine bazı raporlarda denetime tabii şikâyet sayılarının şikâyet sayılarından fazla olması ve şikâyet ve yaptırım verileri üzerine hazırlanan grafikler ile tabloların birbiri ile uyuşmaması bu tespitin somut görünümleridir.

Raporların yeknesaklığının sağlanması amacıyla hazırlanan İÇDRHR'nin varlığına rağmen birçok açıdan yeknesaklığın da söz konusu olmadığı görülmektedir. Bunlara Rehber'de öngörülen konu başlıklarının yanında konu başlıklarının eklenmesi veya Rehber'de öngörülen konu başlıklarının çıkarılması örnek olarak gösterilebilir. Gerek verilerin doğru girilmemesi gerekse Rehber'de öngörülen şekle sadık kalınmamasının raporlarda üç nedeni gözlemlenmiştir:

Bunlardan birincisi İÇDR'lerin resmî belge sıfatına karşın özenle hazırlanmamasıdır ki bu da Raporlarının işlevinin anlaşılmadığını ya da önemsenmediğini göstermektedir. Bunu hem İÇDRHR'deki formata uygun olarak verilerin girilmemesi hem de çok basit bir inceleme ile bile görülebilecek hataların yapılmasında görmek mümkündür. Tablolara yer verilmemesi, tablolardaki konu başlıklarına dair verilerin olmaması; tabloda öngörülen konu başlıklarının yer almaması, tabloların başka kriterler çerçevesinde hazırlanması; verilerin olmasına rağmen bunun tablo olarak değil nesir olarak belirtilmesi, Rehber'deki kriterlere uygun olarak veri girişinin olmaması bu gerçekliğin somut görünümüdür. Yine yaptırım sayısı yerine yaptırım cezalarına yer verilmesi; verilerin birbiri ile tutarsız olması, verilerin birbirini takip eden yıllarda bütün başlıklar için aynı olması veya konu başlıkları altında verilen sayılar ile toplam şikâyet ya da yaptırım sayılarının tutarlı olmaması şeklinde basit bir inceleme ile görülebilecek durumlardır.

İkinci olarak her ne kadar sistemin yeknesak olması ve doğru veri girişinin gerçekleşmesi için rehber hazırlanması ve Bakanlığın ilgili birimlerince denetim öngörülmüş ise de verilerin üçte birinin girilmemiş olması ve girilen verilerin güvenilir olmaması, mekanizmanın yetersizliğini ortaya koymaktadır. Bu yetersizliğin, veri girişini yapan görevlilerin eğitiminden verilerin girilmesi yöntemine kadar pek çok nedeni söz konusu olabilir. Sonuç olarak raporların resmî belge sıfatı ve amacına karşın inceleme konusu bağlamında doğru bilgi sunma yetisinden yoksun olduğu görülmektedir.

Üçüncü olarak araştırma İÇDRHR'nin varlığına rağmen birçok hususun belirsiz olduğunu da göstermiştir. Bu tespitin somut bir görünümü ise Rehber'de öngörülen konu başlıklarının birden fazlasının kapsamına girmesi durumunda hangi şikâyet konusunun İÇDRHR'de belirtilen konu başlıklarından hangisinin altında değerlendirileceği hususudur. Yine aynı konuda şikâyetlerin tek bir şikâyet mi yoksa şikâyet sayısı kadar mı değerlendireceği veya hangi makamların verilerinin tabloya işleneceği hususları da bu tespitin başka bir görünümüdür.

Son olarak, her ne kadar İÇDRHR'de şikâyet ve yaptırım tablolarında yer alan konu başlıklarının yerindeliği ve kapsayıcılığı araştırma sorusu kapsamı dışında kalmış olsa da araştırma, bu konunun da başka bir araştırma konusu olduğunu veriler ile ortaya koymuştur. Bu verilere, toprak ve kimyasallar başlığı altındaki gerek veri girişlerinin azlığı gerekse girilen şikâyet ve yaptırım sayılarını azlığı örnek gösterilebilir. Diğer taraftan, şikâyet ve yaptırım tablolarında İÇDRHR'de öngörülen konu başlıklarının dışında başka birçok başlığın konulmuş olması da bunun başka bir görünümüdür. İÇDRHR'de öngörülen konu başlıklarına birçok başlığın eklenmesi ise Rehber'deki başlıkların yerindeliği ve yeterliliği yanında bölgeler bağlamında kapsayıcılığı hususlarını da soruya dönüştürmektedir.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

2012-2022 yılları arası 81 İl'e Ait İl Çevre Durum Raporları, Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Çevresel Etki Değerlendirmesi İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, <https://ced.csb.gov.tr/il-cevre-durum-raporlari-i-82671>, Erişim Tarihi:13.06.2024.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ÇED, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü Çevre Envanteri ve Bilgi Yönetimi Dairesi Başkanlığı, İÇDR Hazırlama Rehberi, Ankara-2013, https://ordu.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Tar%C4%B1msal%20Altyap%C4%B1/cevre_durum_raporu.pdf, E.T. 10.10.2023E.T. 10.10.2023.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022 Yılı İl Çevre Durum Raporu Hazırlama Rehberi, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/2022-il-cevre-durum-raporu-hazirlama-rehber--01.03.2023-20230301145555.docx>, E. T. 12.11.2023.

İkincil Kaynaklar

Açımız Bige. “İdarenin Esnek Hukuk İşlemlerinin Yargısal Denetime Konu Edilmesi: Fransız Hukuku Odaklı İnceleme”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C.24, S.2 (2018):530-568

Aral, Berdal. *Üçüncü Kuşak Haklar Olarak Kolektif Haklar*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2010.

Bilgili, Muhammed Yunus. “Anayasal Bir Hak Olarak Çevre Hakkı.” *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6, S. 2(2015): 563-584.

Budak, Sevim ve Yurtcanlı, Seda, “Çevresel Bilgiye Erişim Hakkı Bakımından Aarhus Sözleşmesi, Türkiye ve Fransa Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, Erişim Tarihi,13.07.2024, https://www.academia.edu/11810042/%C3%87evresel_Bilgiye_Eri%C5%9Fim_Hakk%C4%B1_Bak%C4%B1m%C4%B1ndan_Aarhus_S%C3%B6zle%C5%9Fmesi_T%C3%BCrkiye_ve_Fransa_%C3%9Czerine_Kar%C5%9F%C4%B1la%C5%9Ft%C4%B1rmalı_Bir_%C4%B0nceleme_XI_KAYFOR_Bildiriler_Kitab%C4%B1_TODA%C4%B0E_Ankara_2013, S: 839-851

Dadak, Kemal. “Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı.” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı 5 (2015):309-326.

Gözler, Kemal. *İnsan Hakları Hukuku*. Bursa: Ekin Yayıncılık, 2018.

Güneş, Ahmet M. “Aarhus Sözleşmesi ve Çevresel Bilgiye Erişim Hakkı.” *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, C. 17-18, S.26-27-28-29 (2012-2013): 25-40.

- *Çevre Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2009.

Kağıtçıoğlu, Mutlu. “İdari İşlemin İcrailiği”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S.103 (2012): 267-284.

Kaya, Cemil. ‘Türk İdare Hukukunda İcrai Olmayan İdari İşlemler’, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. IX (2005), 253-284.

Öğütçü, Muhlis. “Dayanışma Hakkı Olarak Yurttaşların Sağlıklı ve Dengeli Çevrede Yaşama Hakkı.” *İnsan Hakları Yıllığı*, Sayı 27 (2009): 35-48.

- Saygılı, Abdurrahman. *Çevre Hukuku Açısından Çevresel Etki Değerlendirmesi*. Ankara Üniversitesi Doktora Tezi, 2007, Erişim Tarihi: 10.05.2024
- Şavran, Yasemin. *Bilgi Edinme Hakkı ve idarenin Bilgi Verme Yükümlülüğü*. Kocaeli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Turgut, Nükhet. *Çevre Politikası ve Hukuku*. Ankara: İmaj Yayınevi, 2017.
- Yancı, Nihan. *Çevresel Bilgilenme Hakkı*. Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2004, Erişim Tarih, <https://www.proquest.com/docview/2568580433?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true&sourcetype=Dissertations%20&%20Theses>.

Arş. Gör. Dr. Uğur KAYNAKÇIOĞLU

Kocaeli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Kocaeli University, Faculty of Law

Kocaeli, TÜRKİYE

ugur.kaynakcioglu@kocaeli.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-6346-9816>

DOI: 10.70011/kaht.1493845

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ ÇERÇEVESİNDE TERCÜMAN YARDIMINDAN YARARLANMA HAKKI

*The Right to Benefit from the Assistance of an
Interpreter Within the Framework of the
European Convention on Human Rights*

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 31 Mayıs 2024 / 31 May 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 2 Ocak 2025 / 2 January 2025

Yayın Tarihi / Date Published: 27 Ocak 2025 / 27 January 2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ocak / January

Cilt/Volume: 3

Sayı/Issue: 1

Atıf | Citation

Kaynakçioğlu, Uğur, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde
Tercüman Yardımından Yararlanma Hakkı". *Karatekin Hukuk Dergisi* 3, sy.
1 (Ocak 2025): 20-47.

Değerlendirme | Peer-Review

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlme

Double anonymized - Two External

İntihal | Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır.

İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by Turnitin.

No plagiarism detected.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu
ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

*It is declared that scientific and ethical principles have been followed
while carrying out and writing this study and that all the sources used
have been properly cited (Uğur KAYNAKÇIOĞLU).*

Telif Hakkı | Copyright

Telif hakkı yazara aittir. (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında
lisanslanmıştır.

*Copyright belongs to the author. Licensed under the (CC BY-NC 4.0)
International License.*

Etik Bildirim | Complaints

kaht@karatekin.edu.tr

Yayıncı | Published by

Çankırı Karatekin Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Çankırı Karatekin University Faculty of Law

Finansman | Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

*The author(s) acknowledge that they received no external funding in
support of this research.*

Özet

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 6/3(e) maddesinde düzenlenen tercüman yardımından yararlanma hakkı, adil yargılanma hakkı çerçevesinde usule ilişkin genel gereklilikler kapsamında yürütülen işlemlerin (genel) adillliğini / hakkaniyetini sağlamasının yanı sıra çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkelerinin yerine gelmesini sağlayan bir haktır. Dolayısıyla tercüman hakkı yalnızca bir savunma hakkı değil, aynı zamanda adaletin düzgün işlemesi için de temel bir ön koşuldur. Hakkın yer aldığı madde metninin içeriğine göre kendisine bir suç isnat edilen ve mahkemede kullanılan dili anlamayan veya konuşamayan herkes bedelsiz olarak tercüman yardımından yararlanacaktır. Ancak hakkın kapsamını yalnızca AİHS'nin 6/3(e) maddesinde yer alan düzenleme içeriğiyle ilişkilendirmemek gerekir; çünkü hakkın kapsamı AİHS içeriğinden daha çok Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarıyla şekillendirilmiştir. Nitekim hakkın önemi, AİHS'deki diğer haklarla bağlantısı, hakkın kullanıldığı yargılama konuları ve evreleri, haktan yararlanmada karşılık, haktan yararlanan kişiler ve bu kişilerin dile hakimiyet seviyesi, hakkın kapsamındaki tercüman temin etme yükümlülüğü ve tercümanın niteliği, haktan feragat olarak konulara bölümlenerek incelenecek hususlar AİHM'nin kararlarına konu olmuştur. Tercüman yardımından yararlanma hakkının özünde birleşme olsa da hakkın bazı yönlerini değerlendirmek somut olay bazında devlet uygulamalarına bırakıldığı için haktan yararlanmadaki dil eşiği, tercümanın atanma halleri ile niteliği ve tercüme edilecek içerik açısından tam bir tutarlılık oluşmamaktadır. Bu çalışmada tercüman yardımından yararlanma hakkındaki uygulama ortaklıkları ve farklılıkları tespit edilerek AİHM'nin kararları doğrultusunda incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Adil Yargılanma Hakkı, Savunma, Tercüman, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.

Abstract

The right to benefit from the assistance of an interpreter, regulated in Article 6/3(e) of the European Convention on Human Rights (ECHR), is a right that ensures the (overall) fairness of the proceedings carried out within the scope of the general procedural requirements within the framework of the right to a fair trial, as well as the fulfillment of the principles of adversarial trial and equality of arms. Therefore, the right to an interpreter is not only a right of defence, but also a fundamental prerequisite for the proper administration of justice. According to the content of the text of the article that contains the right, everyone who are charged with a criminal offence and cannot understand or speak the language used in court will benefit from the assistance of an interpreter free of charge. However, the scope of the right should not be associated only with the content of the regulation contained in Article 6/3(e) of the ECHR because the scope of the right has been shaped by the decisions of the European Court of Human Rights (ECtHR) rather than the content of the ECHR. As a matter of fact, the issues to be examined are divided into subjects such as the importance of the right, its connection with other rights in the ECHR, the judicial issues and stages in which the right is used, the provision for benefiting from the right, the persons benefiting from the right and the level of language proficiency of these persons, the obligation to provide an interpreter within the scope of the right and the quality of the interpreter, waiver of the right which have been the subjects of the decisions of ECtHR. Although there is unity in the essence of the right to benefit from the assistance of an interpreter, since evaluating some aspects of the right is left to state practices on a case-by-case basis, there is no full consistency in terms of the language threshold in benefiting from the right, the appointment and nature of the interpreter and the content to be translated. In this study, commonalities and differences in practice regarding the use of interpreter assistance will be identified and examined in line with the decisions of the ECtHR.

Keywords: Right to Fair Trial, Defense, Interpreter, European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights.

GİRİŞ

Aleyhine kamu davası açılmış kişiler her zaman o kamu davasının yürütüldüğü dili anlamıyor ya da konuşamıyor olabilirler. Bu nedenle bu kişiler, ilgili kamu davasında savunmalarını yapabilmek ve davalarını takip edebilmek için, kullanılan dili anlayan ve isteklerini bu dilde etkili bir biçimde ifade edebilen yardımcıları ihtiyaç duyarlar. Bu çalışmada bu konumdaki kişilerin ihtiyaç duydukları yardımcılarından yararlanmasına ilişkin bir hak olan tercüman yardımından yararlanma hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları çerçevesinde incelenecektir.

Tercüman yardımından yararlanma hakkı, AİHS 6. maddesi çerçevesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının¹ bir parçasıdır. AİHS'nin 6. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkına ilişkin maddenin ilk paragrafında adil yargılanma hakkının temel ilkeleri belirlenmektedir. Bu temel ilkelerin varlığı, hem medeni hak ve yükümlülüklerin belirlenmesine yönelik olan hem de suç isnat edilen kişiyi ilgilendiren yargılama süreçlerinde aranmaktadır. Ancak maddenin ikinci ve üçüncü paragrafındaki haklar özellikle suç isnat edilen [accusée d'une infraction -accusé a droit (fr.) / charged with a criminal offence (ing.)] kişiye yönelik yargılamalar için düzenlenmiştir. Tercüman yardımından yararlanma hakkı da suç isnat edilen kişiye yönelik yargılamalar kapsamındaki asgari hakları içeren üçüncü paragrafta bulunan düzenlemelerden biridir. AİHS'nin 6/3(e) maddesinde düzenlenen tercüman yardımından yararlanma hakkına ilişkin metnin içeriği şu şekildedir:

“Her sanık ezcümle: ...

...Duruşmada kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından meccanen faydalanmak, haklarına sahiptir².”

¹ AİHS'nin 6. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkının Türkçe çevirisi için bkz. Resmi Gazete, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve buna Ek Protokolün tasdiki hakkında Kanun (10.3.1954 kabul tarihli ve 6366 sayılı), Tarih: 19.3.1954, Sayı: 8662.

İlgili maddenin Türkçe çevirisinin içeriği şu şekildedir:

“1. Her şahıs gerek medeni hak ve vecibeleriyle ilgili nizalar gerek cezai sahada kendisine karşı serdedilen bir isnadın esası hakkında karar verecek olan, kanuni, müstakil ve tarafsız bir mahkeme tarafından dâvasının mâkul bir süre içinde hakkaniyete uygun ve aleni surette dinlenmesini istemek hakkını haizdir.

Hüküm aleni olarak verilir, şu kadar ki demokratik bir toplulukta âme intizamının veya milli güvenliğin veya ahlâkın yaratına veya küçüğün menfaati veya dâvaya taraf olanların korunması veya adaletin selâmetine zarar verebileceği bazı hususi hallerde, mahkemece zaruri görülecek ölçüde, aleniyet dâvanın devamınca tamamen veya kısmen Basın mensupları ve halk hakkında tahdidedilebilir.

2. Bir suç ile itham edilen her şahıs suçluluğu kanunen sabit oluncaya kadar masum sayılır.

3. Her sanık ezcümle:

a) Şahsına tevcih edilen isnadın mahiyet ve sebebinden en kısa bir zamanda, anladığı bir dille ve etraflı surette haberdar edilmek,

b) Müdafasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara malik olmak,

c) Kendi kendini müdafaa etmek veya kendi seçeceği bir müdafii veya eğer bir müdafî tayin için malî imkânlardan mahrum bulunuyor ve adaletin selâmeti gerektiriyorsa, mahkeme tarafından tayin edilecek bir avukatın meccani yardımından istifade etmek,

d) İddia şahitlerini sorguya çekmek, veya çekirmek, müdafaa şahitlerinin de iddia şahitleriyle aynı şartlar altında davet edilmesini ve dinlenmesinin sağlanmasını istemek,

e) Duruşmada kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından meccanen faydalanmak, haklarına sahiptir.”

² Resmi Gazete, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve buna Ek Protokolün tasdiki hakkında Kanun (10.3.1954 kabul tarihli ve 6366 sayılı), Tarih: 19.3.1954, Sayı: 8662.

2010 yılında yalnızca bilgilendirme amacıyla Türkçeye çevirisi yapılan AİHS'nin ilgili metninde 6/3(e) maddesinde tercüman yardımından yararlanma hakkı “Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara

Her ne kadar bir cümlede özetlenmiş bir hak gibi görünse de ilgili cümle üzerinden yapılan çıkarımlara rağmen uygulamada karşılaşılan sorunlar nedeniyle tercüman yardımından yararlanma hakkının yargılamayı etkileyen daha geniş kapsamlı boyutlarının olduğu söylenebilir. Hakkın AİHS’de bir cümlede özetlenerek asgari olarak belirlenmesi nedeniyle hakka ilişkin diğer hususlar ve detaylar AİHM kararları ile şekillendirilmiştir. Bu nedenle AİHS’nin ilgili hükmünü değerlendirirken maddenin düzenlenme amacı ile AİHM’nin bu konuya ilişkin verdiği kararları göz ardı etmemek gerekmektedir. AİHM’nin maddenin amacına yönelik yaptığı yorumlar ile bu konudaki içtihadı, hakkın uygulama kapsamını genişleticidir. Kaldı ki AİHS’de asgari düzeyde düzenlenen bu hak kimi ülkeler tarafından iç hukuk düzenlerinde daha ileri uygulamalara da konu olmuştur³. AİHS ile belirlenen adil yargılanma hakkının asgari standartlarının metnin yorumundan daha geniş bir etkiye sahip olduğu Avrupa Birliği (AB) tarafından değerlendirilmiş; bireylerin haklarının bu bağlamda korunabilmesi için, AB üyesi devletlerin her biri AİHS’ye taraf olmasına rağmen, ceza yargılamalarında ve sınır ötesi adli teslim usulünü içeren Avrupa Tutuklama Emirlerine yönelik icrai işlemler kapsamında tercüman yardımından yararlanma hakkının geliştirilmesine yönelik 2010/64 sayılı Direktif⁴ kabul edilmiştir. Bu direktif ile AB, ceza yargılamalarındaki ve Avrupa Tutuklama Emirleri kapsamındaki işlemlerde tercüman yardımından yararlanma hakkına yönelik asgari kuralları belirlemiş; AB’ye üye devletlerin tercüman yardımından yararlanma hakkı bağlamında adli yardımlaşmalarını karşılıklı olarak tanıdıkları bir ceza usulü çerçevesinde yürütmesine katkı sağlanmıştır. AB’nin konuyu ele alışı AİHM’nin tercüman yardımından yararlanma hakkını yorumlamasını etkilemiştir⁵. Yine Türkiye’deki mevzuatta AİHS kapsamındaki asgari beklentinin üzerindeki veya altındaki uygulamalara kapı aralayacak hükümler bulunmaktadır.

Çalışma içerisinde AİHS ve AİHM içtihadı kapsamı dahilinde öncelikle tercüman yardımından yararlanma hakkının önemi, kapsamı ve AİHS’deki diğer haklarla bağlantısı ile tercümanla yapılan yardımın karşılığının olup olmadığı hakkında tespitler yapılacaktır. Böylece hakkın neden var olduğunun yanı sıra ne zaman ve hangi konularda haktan yararlanılabileceği belirlenmiş olacaktır. Çalışmanın devamında bu haktan yararlanabilecek kişilerin dile hakimiyet seviyesi, tercüman temin etme yükümlülüğü, tercümanın kapsamı ve niteliği üzerine uygulama ortaklıkları ve farklılıkları üzerine çeşitli tartışmalara ve tespitlere yer verilecektir. En son olarak ise tercüman yardımından yararlanma ve haktan feragat edilmesi konuları ele alınacak; sonuç bölümüyle çalışmada ele alınan tüm bu incelemelerden çıkan sonuç irdelenecektir.

sahiptir: ...Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.” olarak yer bulmuştur. İlgili metin için bkz. Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: 11. ve 14. Protokoller ile değiştirilen metin, <https://www.yargitay.gov.tr/documents/AIHM.pdf> (Erişim Tarihi: 15.5.2024)

Ancak bilgilendirme amacıyla yapılan çeviri açısından bir yorum yapılacak olursa Türk Dil Kurumu’nun Güncel Türkçe Sözlüğünde itham kelimesinin anlamı suçlama olarak verilmiştir [Bkz. Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, “itham”, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 16.11.2024)]. Böylece itham sözcüğünün kullanıldığı çeviri ile Türkçe açısından suç ile suçlanmak şeklinde yanlış bir kullanım oluşmaktadır. Bu nedenle "Bir suç ile itham edilen" kalıbı yerine, "İtham edilen" ya da "Kendisine suç isnat edilen" sözcük grubunun kullanılması yerinde olacaktır. Mevcut konuyu inceleme yöntemi ve ceza hukuku terimleri açısından son sözcük grubunun kullanılması tercih edilmiştir.

³ Tezcan, Durmuş, “Tercümandan Yararlanma Hakkı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 52, Sayı 1, 1997, s. 693-700.

⁴ İlgili direktif için bkz. Official Journal of European Union, Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings, 26.10.2010.

⁵ Vogiatzis, Nikos, “Interpreting the Right to Interpretation under Article 6(3)(e) ECHR: A Cautious Evolution in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights?”, *Human Rights Law Review*, Volume 22, Issue 1, March 2022, s. 2.

I. HAKKIN ÖNEMİ VE AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNDEKİ DİĞER SAVUNMA HAKLARIYLA BAĞLANTILARI

Ceza muhakemesinin temel amacı olan maddi gerçekliğe ulaşmak için yargılamaya konu olan kişilerce maddi gerçekliğin tasvir edilmesinde kullanılan dil önemlidir. Bu nedenle kişilerin yargılama merciinin diline hakim olmadığı durumlarda yargılamada dilsel bütünlüğün sağlanması ve maddi gerçekliğe ulaşılması tercüme faaliyetinin varlığına bağlı kalmaktadır. Nitekim kavrama, çevirme ve iletmeden oluşan tercüme faaliyeti, tercüme edeceği kişinin anlatmak istediğini anlayıp dilini değiştirdiği içeriği tercümenin muhatabına iletme yoluyla gerçekleşmektedir⁶. Böylece maddi gerçeklik daha açık ve berrak bir şekilde tasvir edilebilecek; hâkimin bu yöndeki algısı vicdani kanaatini daha isabetle yönlendirebilecektir. Bu nedenle tercüman yardımından yararlanma hakkı yalnızca bir savunma hakkı değildir; aynı zamanda, adaletin tecelli etmesi için önemli bir ön koşuldur⁷.

Ceza yargılamalarında adaletin tecelli etmesi için bazı temel ilkelerin belirlendiği görülmektedir. Tercüman yardımından yararlanma hakkının bu ilkelerin bazılarıyla doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Bu ilkelerden biri olan ve yargılamanın taraflarının birbirinin işlemlerinden haberdar olmaları ile bu işlemler hakkında yorum yapma imkanına sahip olmalarını ifade eden çelişmeli yargılama ilkesinin⁸ yerine getirilmesi ancak aradaki dil engelinin kaldırılması yoluyla mümkün olabilecektir. Aksi takdirde muhakeme özneleri arasındaki iletişim ve etkileşim sağlıklı bir şekilde gerçekleşemez. İlkelerden bir diğeri olan silahların eşitliği ilkesi ise yargılamada taraflardan birinin diğerine karşı gözle görülür şekilde dezavantajlı duruma sokulmadan hak iddiasını ortaya koymak için makul bir olanağa sahip olması anlamına gelmektedir⁹. Yargılamada iddia ile savunma arasında özellikle bu yöndeki dengenin sağlanması adil bir yargılanmanın gerçekleştirildiğine ilişkin delillerdendir. Bu noktada iddia ile savunma arasındaki silah eşitliğinin sağlanmasında dil faktörü önemlidir. Tercüman yardımından yararlanma hakkının amacı da yargılama sürecindeki dil sorunu nedeniyle oluşabilecek eşitsizliği ortadan kaldırmaktır.

Çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkeleri adil yargılanma hakkı çerçevesinde usule ilişkin genel gereklilikler kapsamında yürütülen işlemlerin (genel) adillliğini / hakkaniyetini [*équité globale (fr.) / overall fairness (ing.)*] sağlayacak kurucu unsurlardandır. Yargılamada genel adillğin sağlanması her somut olayın koşullarına göre ve yargılamanın bir bütün olarak gelişimi dikkate alınarak adaleti ve tarafsızlığı sağlamakla gerçekleşecektir ki bu da öncelikle yargılama usulüne ilişkin sonuca etki eden hataların giderilmesini gerektirmektedir¹⁰. Çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkeleri somut olaylarda AİHS'nin 6/3 maddesinde sayılan asgari savunma haklarıyla sıklıkla örtüşmektedir¹¹. Nitekim AİHS 6/3 maddesindeki haklar AİHS 6/1 maddesinde yer alan genel adillğe uygun yargılamanın somut görünümleri olarak da nitelendirilmektedir¹². AİHM önüne gelen somut olaya göre AİHS 6/3(e) maddesindeki tercüman yardımından yararlanma hakkı usule ilişkin bir gereklilik olarak belirlendiğinde, bu hak zaten AİHS 6/1

⁶ Kılıç, Ali Şahin, "Tercümandan Faydalanma Hakkı Çerçevesinde Sanığın Seçtiği Dilde Savunma Yapması Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 65, Sayı 4, 2016, s. 2103.

⁷ Trechsel, Stefan, *Human Rights in Criminal Proceedings*, New York: Oxford University Press, 2005, s. 328.

⁸ Çelişmeli yargılama ilkesi hakkında bkz. İncoğlu, Sibel, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı: Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler*, 4. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2013, s. 249-257.

⁹ Silahların eşitliği ilkesi hakkında bkz. İncoğlu, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi..., s. 220-249.

¹⁰ European Court of Human Rights Registry, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights-Right to a fair trial (criminal limb), Council of Europe, 2024, s. 7, p. 1 ve 2.

¹¹ European Court of Human Rights Registry, s. 36, p. 174.

¹² İncoğlu, Sibel, *Adil Yargılanma Hakkı: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4*, Avrupa Konseyi, 2018, s. 111-112.

maddesinde yer alan genel adillığe uygun yargılamanın güvence altına alınmasını sağlayacak asgari savunma haklarından biri olarak işlev görecektir. Bu işlev aynı zamanda AİHS hükümleri arasındaki sözleşme içi tutarlılığı sağlamaktadır. AİHM'nin kararlarında genellikle AİHS 6/3(e) maddesindeki tercüman yardımından yararlanma hakkı ile yargılamanın adillliği arasındaki bağlantı daha genel anlamda kabul edilmekle kalmayıp, tercüman yardımından yararlanma hakkı ihlallerinin aynı zamanda adaleti zayıflattığı da tespit edildiği için bu durumun adil yargılanma hakkının ihlali anlamına geldiğini belirlediği görülmektedir¹³.

Tercüman yardımından yararlanma hakkı AİHS 6/3 maddesindeki diğer haklarla da bağlantılıdır. Nitekim AİHS hükümleri arasında sözleşme içi tutarlılık bulunması gerekliliği, AİHS 6/3 maddesi kapsamındaki çeşitli güvenceler arasındaki etkileşimle ilgili olarak da ortaya koyulabilir¹⁴. Yargı merciinin resmi dilini anlamayan ya da konuşamayan kişinin, tercüman yardımı almadan, kendisine yöneltilen suçlamaların içeriği ve gerekçeleri hakkında bilgi sahibi olma [AİHS m. 6/3(a)], savunmasını hazırlama ve sunma [AİHS m. 6/3(b)], kendisini doğrudan savunma ya da avukat aracılığıyla hukuki yardım alarak savunma yapma [AİHS m. 6/3(c)] ve suçlamaya ilişkin tanıkları sorgulama ya da sorgulatma [AİHS m. 6/3(d)] haklarını da etkili bir biçimde kullanması beklenemez¹⁵.

Örneğin, Almanya'da yaşayan Çek bir başvurucunun İtalya'da hakkındaki bir yargılamayla ilgili bildirimleri -çeviri talebine rağmen bu talebi reddedilerek- yalnızca İtalyanca aldığı bir olayda suç isnadında bulunulan kişinin mahkemenin dilini yeterince anladığına ilişkin ispat yükünün mahkemede olduğundan hareketle AİHS 6/3(a) maddesinin ihlaline karar verilmiştir¹⁶. AİHS 6/3(a) maddesinde yer alan bilgilendirme yükümlülüğü yalnızca suç isnadını ve bu isnadın nedenlerini kapsamaktayken AİHS 6/3(e) maddesi tüm yargılama safhalarındaki bilgilendirmeyi kapsamaktadır¹⁷. AİHS 6/3(a) maddesi suç isnadından ve bu isnadın nedenlerinden kişinin konuştuğu veya anladığı dilde bilgilendirmeyi öngörmekte; bu bilgilendirme yapıldığı durumda tercüman gerekliliğine yer vermemektedir¹⁸. Buna ek olarak AİHS 6/3(a) maddesi kişinin en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak suç isnadının niteliği ve içeriği ile ilgili bilgilendirilme hakkını güvence altına almaktayken özgürlük ve güvenlik hakkı kapsamında düzenlenen AİHS 5/2 maddesi ile suç isnadından doğan her türlü yakalama ve tutuklama nedeninin kişinin anladığı bir dilde bildirilmesi gereği de güvence altına alınmaktadır:

“Tevkif olunan her ferde, tevkifini icabettiren sebepler ve kendisine karşı vâki bütün isnatlar en kısa bir zamanda ve anladığı bir dille bildirilir.”¹⁹”

¹³ Vogiatzis, s. 14-16. Bununla birlikte, AİHM'nin “genel adillik” testini tercüman yardımından yararlanma hakkındaki eksikliğe rağmen yargılamanın genel adillığının bozulmadığı ve bu nedenle hak ihlali bulunmadığı şeklindeki sorunlu görüşle kullanmaya karar verdiği birkaç durum olduğu da belirtilmektedir.

¹⁴ Vogiatzis, s. 18.

¹⁵ Öncü, Mehmet, “AİHS'nin 6 § 3 e) Hükmü Anlamında Tercüman Yardımından Yararlanma Hakkı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Özel Sayı 2014 (Basım Yılı: 2015), Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, s. 4460.

¹⁶ Brozicek v. Italy, Application No: 10964/84, 19.12.1989, p. 41.

¹⁷ Beyoğlu, Cem Ümit, “AİHM İçtihatları Işığında Tercümandan Yararlanma Hakkı”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 34, Nisan 2018, s. 286.

¹⁸ Beyoğlu, s. 287.

¹⁹ 2010 yılında yalnızca bilgilendirme amacıyla Türkçeye çevirisi yapılan AİHS'nin ilgili metninde 5/2 maddesinde tercüman yardımından yararlanma hakkı “Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur.” olarak yer bulmuştur. İlgili metin için bkz. Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: 11. ve 14. Protokoller ile değiştirilen metin, <https://www.yargitay.gov.tr/documents/AIHM.pdf> (Erişim Tarihi: 15.11.2024)

Ancak belirtmek gerekir ki hakkındaki suçlamadan beraat eden başvurunun yakalanmasını²⁰ ve başvurunun sınır dışı edilme amaçlı yakalanmasını²¹ içeren iki örnek olayda AİHS 5/2 maddesi kapsamında farklı kararlar verilse de haklarında devam eden ceza yargılamaları bulunmadığı için başvuru sahiplerinin AİHS 6. maddesindeki adil yargılanma hakkı korumasından yararlanamadıkları görülmektedir. Üstelik AİHS 5/2 maddesi açısından ayrıntılı olmayan yeterli bir bilgi miktarı kabul görebilirken AİHS 6/3(a) maddesi açısından ayrıntılı bir bilgi sunulması beklenmektedir²². AİHS 5/2 maddesindeki bilgilendirme AİHS 5/3 ve 5/4 maddeleriyle de ilgilidir. Yakalanan veya tutuklanan kişinin hem ilgili işlemin hukukiliğini denetleme yetkisini kullanabilmesi için hem de makul sürede huzuruna çıkarıldığı hâkim önündeki veya mahkemedeki durumu açısından işlemlerin dilini anlamıyor ya da konuşmıyor olması tercüman yardımından yararlanması gereğine işaret eder²³.

AİHS 6/3(b) maddesine göre kişinin savunmasını hazırlama ve sunma konusunda gerekli zamana ve kolaylığa sahip olmasını içeren korumanın da dili anlayabilme ve anlatabilmeyle bağlantılı olduğu söylenebilir. Savunmanın etkili bir şekilde hazırlanıp sunulabilmesinde dile hakimiyet fark yaratacak bir etkidir.

AİHS 6/3(c) maddesindeki kişinin kendisini doğrudan savunma hakkını ise kişinin yargılamanın yapıldığı dili tam olarak anlayamadığı ve tercüman yardımından yararlanmadığı takdirde duruşmada hazır bulunma hakkını kullanmış sayılamayacağı ile ilişkilendirmek mümkündür. AİHS 6/3(c) maddesi düzenlemesinin devamında bulunan kişinin avukat aracılığıyla hukuki yardım alarak savunma yapma düzenlemesi göz önüne alındığında ise şüpheli veya sanık ile müdafî arasındaki iletişim için de tercümenin mevcut olması gerekli midir sorusu ortaya çıkmıştır. AİHM bu soruya cevaben, AİHS 6/3(e) maddesiyle düzenlenen hakkın yalnızca şüpheli veya sanık ile hâkim arasındaki iletişimi kapsadığını belirtmiş; şüpheli veya sanık ile müdafî arasındaki iletişimi kapsamadığına karar vermiştir²⁴. Ancak kişinin dile hakim olmadığı somut bir olayda tercüman yardımından yararlanma hakkı sayesinde avukat yardımına erişebileceği ve bu nedenle daha sonra tamamen avukat yardımından yararlanılsa dahi ilk baştaki avukat yardımı eksikliğinin savunmaya geri dönüşü olmayan zararlar vermesinin hak ihlaline neden olabileceği görülmektedir²⁵. Nitekim 2010/64 sayılı Direktif de AB üyesi devletler için gerekli olduğu durumlarda, yargılamanın adilliğini korumak amacıyla, şüpheli veya sanık ile bunların avukatları arasındaki yargılama, kanun yolları veya diğer usul başvuruları sırasında herhangi bir sorgulama veya duruşmayla doğrudan bağlantılı iletişim için tercümenin mevcut olmasını sağlama yükümü getirmiştir²⁶. Olağan bir durumda tercümanın yardımından yararlanma hakkı, avukat tarafından verilen hukuki danışmanlığı tamamlamaktadır. Şüpheli veya sanıkla yetkili merciler arasındaki dilsel iletişimde tercümanın rolü daha sınırlı ve teknik olmakta; hukukun başlı başına ayrı bir dil olduğu düşünülünce, avukatın hukuk bilgisiyle kurduğu iletişim tercüman tarafından kurulan iletişimin ötesine geçmektedir²⁷. Böylece bir avukatın bulunduğu ve avukatın durumu

²⁰ Başvurucunun yakalanma nedenleri ve tahliyesine kadar kendisine yöneltilen suçlamalar hakkında derhal ve anladığı dilde bilgilendirilmediği için AİHS 5/2 maddesinin ihlaline karar verilen ilgili başvuru için bkz. *Ladent v. Poland*, Application No: 11036/03, 18.6.2008, p. 63-66, 86.

²¹ Başvurucunun sınır dışı edilmek amacıyla yakalandığı ve yakalama gerekçelerini açıklayacak bir tercümanı bulunmadığı olayda başvurunun tercümanla iletişim kurmasa da polis memurlarıyla diyalog kurabilmesi ve kendisine söylenenleri ve kendisinden beklenenleri anlamakta zorluk yaşamaması nedeniyle AİHS 5/2 maddesinin ihlal edilmediğine karar verilen ilgili başvuru için bkz. *Galliani v. Romania*, Application No: 69273/01, 10.9.2008, p. 52-55.

²² Öncü, s. 4466.

²³ Öncü, s. 4465-4469.

²⁴ *X v. Austria*, Application No: 6185/73, 29.5.1975. Ayrıca bkz. Öncü, s. 4474.

²⁵ *Elawa v. Turkey*, Application No: 36772/02, 20.6.2011, p. 43

²⁶ 2010/64 sayılı Direktif, m. 2/2.

²⁷ Trechsel, s. 332.

müvekkiline aktarabildiği yani tercüme edebildiği hallerde tercüman yardımına gerek kalmayabilir. Bu noktada AİHS 6/3(e) ile AİHS 6/3(c) maddeleri düzenlemelerindeki haklar arasında bazı temel farklılıklar bulunmaktadır. Avukat, savunma adına tek taraflı hareket eden bir yardımcıdır ve bu nedenle sanık lehine taraflı davranabilir veya davranması gerekir ki, bu durumda avukatı serbestçe seçme hakkı bulunduğu söylenebilecekken yalnızca tarafsız bir aracılık görevi olan tercümanı serbestçe seçme hakkından söz edilemeyecektir²⁸. Kaldı ki, yargılamada avukat, müvekkil tarafından vekil olarak ücretle tutulabileceği gibi, adli yardım ataması kapsamında ücretsiz ve ücreti kamu tarafından ödenecek şekilde de bulunabilmektedir. Müvekkilin savunmasının yürütülmesi avukatın adli yardım kapsamında atanıp atanmadığı veya müvekkili tarafından vekil olarak seçilip seçilmediğine bakılmaksızın avukat ile müvekkil arasındaki ilişkiye bağlıdır. AİHM de adli yardım avukatının etkili temsil sağlama konusundaki başarısızlığının açıkça ortaya çıkması veya bu konudaki başarısızlığın yetkili makamların dikkatine sunularak bu kapsamda talepte bulunulması halleri dışında adli yardım amacıyla atanan veya şüpheli ya da sanık tarafından atanan avukatın eksikliğinden devletin sorumlu tutulamayacağını belirtmektedir²⁹. Ancak yargılamanın adilliğinin nihai koruyucusu olan yerel mahkemelerin sanığın menfaatlerini “titiz bir dikkatle” ele alması gerekmektedir³⁰. Yerel mahkemelerde hâkimin görevi kişinin tercüman yardımından yararlanma gereği olup olmadığını deneme üzerinden belirleyerek tercüman bulunmaması halinde sanığın zarar görmeyeceğinden emin olmaktır³¹. Ayrıca dil hakimiyeti yeterli olmayan ve hatta okuma yazma bilmeyen kişinin avukat yardımından feragat ettiği hallerde, bu feragatin getireceği sonuçların farkında olmasının düşük bir ihtimal olduğundan yola çıkılarak, yalnızca müdafinin hazır bulunması yeterli görülmemeli ek koruma olarak tercüman yardımından yararlanılması da gereklidir³². Tüm bu bağlamda düşünüldüğünde ceza yargılamalarındaki hukuki yardım ile dilsel yardım birbiriyle ilişkili olduğu ancak birbirinden farklı haklara işaret ettiği söylenebilmektedir.

AİHS 6/3(e) maddesinin kapsamı yalnızca kendisi hakkında suç isnadında bulunulan kişiler için geçerli bir hak olmakla birlikte AİHS 6/3(d) maddesi ile birlikte düşünüldüğünde dahi tüm tanıkların mahkemede kullanılan resmî dilden farklı bir dile hakim olduğu durumlardaki tercüman yardımını kapsamamaktadır³³. Ancak sanığın, aleyhine ifade veren iddia tanıklarının ifadelerini tartışabilmek adına soru sorma hakkına sahip olamadığı ve tanık beyanlarının mahkûmiyet açısından temel belirleyici delil olduğu durumlarda AİHS 6. maddesinin ihlal edildiği tespit edilmiştir³⁴.

Tercüman yardımından yararlanma hakkı adil bir yargılanma gerçekleştirilmesine hizmet etmesinin yanı sıra AİHS’nin 14. maddesinde belirlenmiş olan ayrımcılık yasağının dil ile ilgili kısmının içerik bakımından kuvvetlenmesini de sağlamıştır³⁵. Üstelik bu hak daha genel bir insan hakları korumasının özel bir biçimi olarak bir kişinin bir azınlık grubuna üyeliği ile ilgili

²⁸ Tercüman, hiçbir şekilde kendi düşüncelerine sahip bir kişi gibi görünmeyen tarafsız bir aracı olarak hareket ederken avukat ile müvekkili arasında özel bir güven ilişkisi bulunmaktadır. Ayrıca bkz. Trechsel, s. 333. Tercümanın tarafsızlığı konusunda ayrıca bkz. “VII. HAKKIN UYGULANMASINDA TERCÜMENİN KAPSAMI VE TERCÜMANIN NİTELİĞİ” başlığı.

²⁹ Kamasinski v. Austria, Application No: 9783/82, 19.12.1989, p. 65; Lagerblom v. Sweden, Application No: 26891/95, 14.1.2003, p. 56; Hermi v. Italy, Application No: 18114/02, 18.10.2006, p. 96.

³⁰ Cuscani v. the United Kingdom, Application No: 32771/96, 24.9.2002, p. 39.

³¹ Cuscani v. the United Kingdom, p. 38.

³² Şaman v. Turkey, Application No: 35292/05, 5.4.2011, p. 35.

³³ Hatta Trechsel’e göre tüm katılımcılar açıkça tanıkların beyanlarının tercümesini talep etmedikçe tanıkların tercüme edilmesi gerektiğini söylemek için ayrıntılı bir argümana gerek yoktur. (Trechsel, s. 333-334.)

³⁴ Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom, Application No: 26766/05; 22228/06, 15.12.2011, p. 126-128.

³⁵ Tezcan, Durmuş / Erdem, Mustafa Ruhan / Sancakdar, Oğuz, *Avrupa İnsan Hakları Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004, s. 369.

olabilir³⁶. Ancak AİHM'ye göre tercüman yardımından yararlanma hakkının güvence altına alındığı AİHS 6/3(e) maddesi AİHS 6/1 ve 14. maddelerinin birlikte uygulanmasına yol açacak “genel ayrımcılık yasağına” göre özel nitelikli bir kural (*lex specialis*) öngördüğü için, tercüman yardımından yararlanma hakkının ihlal edildiği bir ceza yargılamasında, başvurucunun şikâyeti yalnızca sadece AİHS 6/3(e) maddesi altında incelenir; AİHS 6/1 ve 14. maddelerinin birlikte uygulanması altında incelenmez³⁷.

Aslında tercümenin muhakemeye zaman kaybı, tercümanın kişilik ve ses tonu farklılığı, tercüme hatası ihtimali ve yargılamanın yapıldığı dili bilen kişinin haksız avantaj sağlaması konularında çeşitli olumsuz etkileri olsa da³⁸ somut olayın gerektirdiği hallerde kişinin dili anlamaması veya konuşamaması nedenlerine dayanarak tercüman kullanmasının savunmaya katkısının tüm bu olumsuzlukları ortadan kaldıracak düzeyde olumlu olması beklenmektedir. Dolayısıyla tercüman yardımından yararlanma hakkının kullanılmasıyla hem karşı tarafla hem de hâkimle savunma arasındaki iletişim kanallarına giden kapıların açıldığı söylenebilir³⁹.

II. HAKKIN KULLANILDIĞI YARGILAMA KONULARI

Fransızca ve İngilizce AİHS metinlerine göre tercüman yardımından yararlanabilecek kişiler kendisine “bir suç isnat edilen [*accusé a droit (fr.) / charged with a criminal offence (ing.)*”⁴⁰ ve “duruşmada / mahkemede kullanılan dili anlamayan veya konuşamayan [*ne comprend pas ou ne parle pas la langue employée à l'audience (fr.) / cannot understand or speak the language used in court (ing.)*” kişilerdir. Bu durumda birinci olarak AİHS'ye göre tercüman yardımından yararlanabilecek kişiler kendisine bir suç isnat edilen kişilerdir. Suç kavramı konu olarak iç hukuk sistemlerinde ceza hukuku alanını ilgilendirmektedir. Aslında bu yönden düşünüldüğünde, AİHS, ceza yargılamalarına atıfta bulunuyor gibi görünse de tercüman yardımından yararlanma hakkının kullanımı yalnızca ceza yargılamalarında uygulanacak şekilde sınırlandırılmamaktadır⁴¹. AİHS'nin suç isnadı kavramıyla neyi ifade ettiği hakkında çıkarımlar yaparken, iç hukuk sistemlerindeki tanımlardan önce, AİHM'nin 6. maddedeki adil yargılanma hakkından yararlanabilmenin sınırını nasıl belirlediği konusunda suç ve isnat kavramlarının içeriklerine yüklenen anlamın değerlendirilmesi gereklidir⁴².

Kriminoloji bağlamında geniş anlamda suç, kanunlarda açıkça yasaklanan ve karşılığında bir ceza öngörülen her türlü eylemdir⁴³. Ancak hangi eylemin suç teşkil ettiği devletlerin kendi iç hukuklarında belirleyerek karar vereceği bir husustur. Devletler bu belirlemeyi yaparken, kendi kamu yararlarını koruyabilme adına, suç teşkil edebilecek eylemleri ceza hukukunun yanı sıra

³⁶ Schabas, William A., *The European Convention on Human Rights: A Commentary*, New York: Oxford University Press, 2015, s. 316.

³⁷ Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany, Application No: 6210/73; 6877/75; 7132/75, 28.11.1978, p. 53; Kamasinski v. Austria, p. 75. Ayrıca bkz. Öncü, s. 4464.

³⁸ Kılıç, s. 2104-2108.

³⁹ Trechsel, s. 329.

⁴⁰ Suç isnadı konusunda bilgi için ayrıca bkz. İnceoğlu, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi..., s. 83-103.

⁴¹ Hakkın gerektiğinde medeni haklara ve yükümlülüklerle ilişkin yargılamalarda kullanılmasının önüne geçilmemektedir (Albert and Compté v. Belgium, Application No: 7299/75, 7496/76, 10.2.1983, p. 30). Ancak, medeni haklara ve yükümlülüklerle ilişkin davalara yönelik özel olarak belirlenmiş bir asgari haklar listesi öngörülmediği için ulusal yargı makamlarının AİHS 6/3 maddesinde listelenen haklar açısından ceza yargılamalarına göre “daha geniş takdir serbestliğine” sahip olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bkz. Dombo Beheer B.V. v. Netherlands, Application No: 14448/88, 27.10.1993, p. 32.

⁴² Mole, Nuala / Harby, Catharina, *The Right to a Fair Trial: A Guide to the Implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights*, 2. Baskı, Belçika: Avrupa Konseyi, 2006, s. 16.

⁴³ Dolu, Osman, *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*, 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012, s. 34.

idare⁴⁴, vergi⁴⁵, gümrük⁴⁶, rekabet⁴⁷, disiplin⁴⁸ vb. kurallara göre istediği şekilde sınıflandırılabilir⁴⁹. Yani suçların sınıflandırılmasında devletlere tanınmış bir takdir payı bulunmaktadır. Devletlere tanınan bu takdir payının hukuki sınırı ise AİHS ile belirlenmiş haklara aykırı düşmemek olmalıdır. Örneğin, AİHS’de belirlenmiş bir hak, suç olarak düzenlenemez⁵⁰.

Suç isnadının tanımı yapılırken iç hukuktan bağımsız olarak AİHS’nin belirlediği ölçütler dikkate alınmalıdır⁵¹. AİHM, suç isnadını bir bireye suç işlediğine dair iddianın yetkili makamca bildirilmesi veya şüphelinin büyük ölçüde etkilendiği bir durum olarak tanımlamaktadır⁵². Kişinin şüphe üzerine yakalanması, tutuklanması, kişi hakkında polis araştırması ve hazırlık soruşturması açılması gibi durumlar, şüphelinin büyük ölçüde etkilendiği durumlardır⁵³. İddianın yetkili makamca bildirilmesi konusunda ise AİHS, hangi bilgilerin yazılı olarak verilmesi veya yazılı olarak tercüme edilmesi gerektiğini belirtmemekle birlikte, “suç isnadının” ve iddianamenin kişiye bildirilmesine özel dikkat gösterilmesi gerektiğine işaret etmektedir⁵⁴. Nitekim AİHS’nin 6/3(a) maddesine göre kişiye en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak isnadının niteliği ve içeriği ile ilgili bilgi verilmelidir:

“Her sanık ezcümle: ...

Şahsına tevcih edilen isnadın mahiyet ve sebebinden en kısa bir zamanda, anladığı bir dille ve etraflı surette haberdar edilmek, ... haklarına sahiptir⁵⁵.”

İsnadın suça ilişkin olması hususunda AİHM’nin benimsediği temel ölçütler; iç hukukun sınıflandırması, eylemin niteliği, cezanın amacı ve cezanın niteliği ve ağırlığıdır⁵⁶. Bu ölçütler ayrı ayrı ve bazen birkaçı birlikte dikkate alınarak uygulanabilmektedir⁵⁷. Ayrıca bu ölçütler yalnızca tercüman yardımıyla yararlanma hakkı ile ilgili olmayıp, adil yargılanma hakkının ceza

⁴⁴ Öztürk v. Germany, Application No: 8544/79, 21.2.1984, p. 50-56.

⁴⁵ Bendenoun v. France, Application No: 12547/86, 24.2.1994, p. 46-47; Jussila v. Finland, Application No: 73053/01, 23.11.2006, p. 30-38.

⁴⁶ Salabiaku v. France, Application No: 10519/83, 7.10.1988, p. 24; Funke v. France, Application No: 10588/83, 25.2.1993, p. 38-44.

⁴⁷ Société Stenuit v. France, Application No: 11598/85, 30.5.1991.

⁴⁸ Engel and Others v. the Netherlands, Application No: 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72, 8.6.1976, p. 80-85; Campbell and Fell v. the United Kingdom, Application No: 7819/77; 7878/77, 28.6.1984, p. 73; Ezech and Connors v. the United Kingdom, Application No: 39665/98; 40086/98, 9.10.2003, p. 117-123.

⁴⁹ Engel and Others v. the Netherlands, p. 81; Öztürk v. Germany, p. 49.

⁵⁰ Mole / Harby, s. 16.

⁵¹ Adolf v. Austria, Application No: 8269/78, 26.3.1982, p. 30.

⁵² Deweer v. Belgium, Application No: 6903/75, 27.2.1980, p. 44 ve 46.

⁵³ Kunter, Nurullah / Yenisey, Feridun / Nuhoğlu, Ayşe, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 16. Baskı, İstanbul: Beta Basım, 2007, s. 471.

⁵⁴ Hermi v. Italy, p. 68.

⁵⁵ Resmî Gazete, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve buna Ek Protokolün tasdiki hakkında Kanun (10.3.1954 kabul tarihli ve 6366 sayılı), Tarih: 19.3.1954, Sayı: 8662.

2010 yılında yalnızca bilgilendirme amacıyla Türkçeye çevirisi yapılan AİHS’nin ilgili metninde 6/3(a) maddesinde tercüman yardımıyla yararlanma hakkı “Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir: Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek; ...” olarak yer bulmuştur. İlgili metin için bkz. Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: 11. ve 14. Protokoller ile değiştirilen metin, <https://www.yargitay.gov.tr/documents/AIHM.pdf> (Erişim Tarihi: 15.11.2024)

⁵⁶ Mole / Harby, s. 16-19; Van Dijk, Pieter / Viering, Marc, “Right to a Fair and Public Hearing (Article 6)”, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Pieter Van Dijk / Fried Van Hoof / Arjen Van Rijn / Leo Zwaak (eds.), 4. Baskı, Antwerpen-Oxford: Intersentia Publishers, 2006, s. 543-554.

⁵⁷ Engel and Others v. the Netherlands, p. 82; Öztürk v. Germany, p. 53; Ezech and Connors v. the United Kingdom, p. 130.

yargılamasına ilişkin suç isnadı ile ilgili olarak belirlediği temel uygulanabilme ölçütleri halini almıştır.

İsnat iç hukukta suç olarak sınıflandırılmış bir eylem için ise tercüman yardımından yararlanma hakkının uygulama alanı bulacağı söylenebilir. Fakat isnat suç olarak sınıflandırılmamış bir eylem içinse hakkın uygulanma kapsamı dışına çıkılacaktır. AİHM bu durumu öngörerek, suç sınıflandırmasında takdir yetkisine sahip olan devletlerin uluslararası yükümlülükleri kapsamındaki adil yargılanma hakkı denetimlerinden iç hukuk yoluyla kurtulmasını engellemek için, diğer ölçütlerin kontrolünü yapma yoluna gitmektedir⁵⁸.

Suç olarak sınıflandırılmamış bir eylemin ihlal ettiği normun, toplum genelini bağlayıcı olması gereği aranan diğer ölçütlerden ilkidir. Toplumun belli bir kesimini kapsayan bir bağlayıcılık bulunması kuralın bir disiplin normu olduğunu gösteren önemli bir işarettir. Yani normun bağlayıcılığı toplumun bir kesimi için değil; geneli için bulunmalıdır⁵⁹. Böylece devletlerin kendi takdirleriyle disiplin normlarına veya idari normlara göre sınıflandırdıkları bazı eylemlerin de adil yargılanma hakkı kapsamına girebilmesi mümkün olmaktadır.

Bir diğer ölçüt suç olarak sınıflandırılmamış eyleme verilen cezanın amacıdır. Bu noktada AİHM, eylemin suç oluşturabilecek bir eylem olup olmadığını ve suç olmayan eylemin cezası ile bir suç karşılığı verilecek cezanın amaçsal yakınlığını, göreceli olarak tartmakta ve buna göre bir değerlendirme yapmaktadır⁶⁰. AİHM'ye göre normun geneli bağlayıcı olması ölçütü ile cezanın amacının değerlendirmesi bir bütün olarak yapılabilir⁶¹. Yani normun geneli bağlayıcı olması ile cezanın norma konulma amacının eylemi cezalandırmaya yönelik olması ve eylemin yapılmaması için caydırıcı olması halinde adil yargılanma hakkı mevcut olacaktır. Caydırıcılık unsuru ise cezanın ağırlığı ölçütü ile belirlenebilecek bir unsurdur. Bu sebeple cezanın amacı ve ağırlığı bir bütün olarak değerlendirilebilmektedir.

Son ölçüt suç olarak sınıflandırılmamış eyleme verilen cezanın niteliği ve ağırlığıdır. Eğer kişi, eylemi karşılığında özgürlüğünden yoksun bırakılacağı bir ceza ile karşı karşıya ise, burada cezanın hangi normun içeriğinde düzenlendiğine bakılmaz. Zira hukukun üstünlüğünün bulunduğu bir toplum yapısında, kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılması cezası, bir suç nedeniyle uygulanmaktadır ve AİHS 6. maddesinden yararlanmak mümkün olacaktır⁶². Fakat cezanın türü ve ağırlığı her somut olaya göre ayrı değerlendirilecektir. Çünkü ceza hafif veya ceza hukuku alanına girmeyecek kadar kısa (örneğin iki gün) ve disiplin hukukunu ilgilendiren bir ceza ise, bu ceza kişinin “ceza hukuku” bağlamında özgürlüğünden yoksun bırakılacağı bir ceza anlamına gelmemektedir⁶³. Bir örnek olarak 2010/64 sayılı Direktif kapsamında mahkemeler dışındaki makamlarca hükme bağlanabilen hafif suçlar için tercüman yardımından yararlanma hakkı, sadece bir üst makam olan mahkemeye başvuru sonrası, usule ilişkin işlemler için mevcuttur⁶⁴. Ancak, ceza olarak özgürlüğünden yoksun bırakılmamış ya da hafif bir ceza almış bir kişi yargılamanın başında ciddi bir ceza tehlikesinin bulunduğundan bahisle de AİHS 6. madde korumasından yararlanabilir⁶⁵. Söz konusu ceza özgürlükten yoksun bırakılmayı ya da bırakılma tehlikesini içermeyen bir para cezası ise, paranın kişiden alınma amacının maddi tazminat niteliğinde olması ya da eylemin tekrarını engellemeye yönelik caydırıcı nitelikte olması gerekir.

⁵⁸ Engel and Others v. the Netherlands, p. 81.

⁵⁹ Demicoli v. Malta, Application No: 13057/87, 27.8.1991, p. 32-33.

⁶⁰ Tezcan / Erdem / Sancakdar, s. 371.

⁶¹ Öztürk v. Germany, p. 53.

⁶² Engel and Others v. the Netherlands, p. 82.

⁶³ Engel and Others v. the Netherlands, p. 85.

⁶⁴ 2010/64 sayılı Direktif, m. 1/3.

⁶⁵ Engel and Others v. the Netherlands, p. 85.

Eğer para miktarı eylemin tekrarlanmaması için caydırıcı bir niteliğe sahip ise AİHS 6. maddesi uygulama alanı bulacaktır⁶⁶.

III. HAKKIN KULLANILDIĞI YARGILAMA EVRELERİ

Türkiye'nin Resmî Gazetesindeki (Resmî Gazete) Türkçe çeviride tercüman yardımından yararlanma hakkını kullanabilecek kişiler “sanık” sıfatıyla tanımlanmış olup bu sanıkların haktan yararlanabileceği kapsam “duruşmada kullanılan dili anlamama veya konuşamama” olarak ifade edilmiştir. Bu nedenle yalnızca Resmî Gazetede Türkçe çeviride yer alan ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK)⁶⁷ 2/1(b) maddesindeki tanıma göre “kovuşturmanın başlamasından itibaren hükmün kesinleşmesine kadar, suç şüphesi altında bulunan kişiyi” ifade eden “sanık” teriminden yola çıkılarak AİHS’deki düzenleme hakkında bir yorum yapılırsa hataya düşülecek ve tercüman yardımından yararlanma hakkının yalnızca “duruşma”larda yani suç kovuşturması aşamasını içeren yargılama sürecinde kullanılabileceği çıkarımı yapılacaktır. Ancak AİHS 6. maddesi kapsamında ceza yargılamasındaki hakların korunması, duruşmalardan oluşan mahkemedeki yargılama sürecinin öncesi ve sonrasındaki aşamalarda da sağlanmalıdır⁶⁸. Ceza hukukundaki muhakeme evrelerinin tümünde (soruşturma, kovuşturma ve kanun yolları evrelerinde kaide olarak; infaz evresinde ise istisnai olarak) tercüman yardımından yararlanma hakkının kullanılabilmesi mümkündür. Ceza muhakemesi kapsamındaki uygulamaların devam ediyor olması yeterlidir. Örneğin, gerekli koşulların bulunduğu hallerde, dosyaları incelerken, muhakemeye ilişkin diğer işlemler hakkında bilgi sahibi olurken, yargılama makamı önünde beyanda bulunurken vb., şüpheli veya sanığa tercümandan yararlanma imkânı tanınmalıdır⁶⁹. 2010/64 sayılı Direktifte de AİHM içtihadıyla uyumlu olarak yargılama sürecinin tümüne yönelik düzenleme bulunduğu görülmektedir⁷⁰. Bu bağlamda, ilgili yargılama dilini konuşmayan veya anlamayan şüpheli veya sanıklara, polis sorgusu da dahil olmak üzere soruşturma ile duruşmalar ve gerekli ara duruşmalar da dahil olmak üzere adli makamlar nezdindeki tüm işlemler sırasında gecikmeksizin tercümanlık hizmeti sağlanacaktır⁷¹. Bu konuda Türkiye’deki düzenlemelere bakıldığında ise CMK 202/1 ve 202/2 maddelerinde kovuşturma evresini çağrıştıran “duruşma” sözcüğüyle CMK 202/3 maddesinde “soruşturma” evresine atıf yapılmasından kanun yollarının dışarıda bırakıldığı izlenimi edinilmektedir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, ceza yargılamalarında soruşturma aşamasında tercüman yardımından yararlanma hakkının kullanılabilmesi mümkündür⁷². Tercüman yardımına ihtiyaç duyulması yargılamanın ilk aşamalarında ortaya çıkabilir. AİHM, tercüman yardımından yararlanma hakkını kısıtlamak için dava koşulları ışığında ikna edici gerekçeler olduğu gösterilmedikçe, hakkın soruşturma aşamasında kullanılmasının gerekli olduğuna karar vermiştir⁷³. Şüphelinin ifadesi alınırken veya gözaltına alındığı durumlarda sürecin ilk saatlerindeki yoksunluklar temelinde savunma haklarının ihlal edildiği iddiasındaki başvuranların bulunduğu çeşitli davaların bulunduğu görülmektedir. Bunlardan birinde başvuranın, kovuşturma aşamasında tercüman yardımından yararlanmasına rağmen, polis ifadesi sırasında tercüman

⁶⁶ Bendenoun v. France, p. 47.

⁶⁷ Resmî Gazete, Tarih: 17.12.2004, Sayı: 25673.

⁶⁸ Mole / Harby, s. 8.

⁶⁹ Karakehya, Hakan, “Ceza Muhakemesinde Sanığın Meramını Anlatabilme Hakkının Unsurları”, *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 2015, s. 206-207.

⁷⁰ 2010/64 sayılı Direktif, m. 1/2.

⁷¹ 2010/64 sayılı Direktif, m. 2/1.

⁷² İşyar v. Bulgaria, Application No: 391/03, 20.11.2008, p. 45-49; Diallo v. Sweden, Application No: 13205/07, 5.1.2010, p. 23-25; Şaman v. Turkey, p. 29-36.

⁷³ Baytar v. Turkey, Application No: 45440/04, 14.10.2014, p. 50; Şaman v. Turkey, p. 30; Diallo v. Sweden, p. 25; Vizgirda v. Slovenia, Application No: 59868/08, 28.8.2018, p. 76; Knox v. Italy, Application No: 76577/13, 24.1.2019, p. 183.

yardımlarını reddettiğine ilişkin bir delil bulunmayan ve kovuşturma aşamasında önemli hale gelebilecek beyanları için tercüman yardımının sağlanmaması adil yargılanma hakkının ihlali sayılmıştır⁷⁴. Polisteki ifade “gönüllü” olarak verilse dahi bu ifade sırasında tercümanın bulunmaması da sonraki yargılamalar bakımından adil yargılanma hakkı ihlaline neden olur⁷⁵. Ancak mahkeme tarafından kişinin yargılama dilini bilip bilmediğinin tanıklar yoluyla araştırıldığı ve tanıkların beyanlarıyla dil hakimiyetinin tespit edildiği bir olayda soruşturma aşamasındaki tercüman eksikliği ihlal olarak değerlendirilmemiştir⁷⁶.

Kovuşturma sürecinde tercüman yardımından yararlanılabileceği AİHS’nin madde metninden de açıkça anlaşılabilmektedir. Kovuşturma aşamasında mahkemenin dilini anlayamayan veya konuşamayan sanığın mahkemenin dilini anlaması ve adil yargılanması için mahkemenin diline çevrilmesi gereken tüm belge veya beyanların tercümesi veya çevirisi için tercüman yardımından yararlanma hakkına sahip olduğu söylenebilir⁷⁷.

Soruşturma ve kovuşturma süreçlerinin yanı sıra kanun yolu sürecinin de adil yargılanma hakkı kapsamına girdiği AİHM tarafından belirlenmiştir⁷⁸. Ceza yargılamasında kanun yoluna başvuru AİHS’ye Ek 7 Numaralı Protokol’ün 2. maddesi ile kişilere bir hak olarak tanınmakta; yargılamanın bütünlüğünü sağlayan sürecin bir parçası olarak görülmektedir. Gerek istinaf mahkemelerinin bulunduğu üç aşamalı sisteme sahip ülkelerde her üç aşamada birden⁷⁹ gerekse yüksek mahkemeler önündeki temyiz yargılamalarında⁸⁰ tercüman yardımından yararlanma hakkının kullanılabilmesi mümkündür. AİHS’nin 6/1 maddesi, suç isnadının sonucunu belirleyen temyiz mahkemesinin suçlamanın esası hakkında verdiği kararı adil yargılanma hakkının uygulanması açısından son nokta olabileceğini göstermektedir⁸¹. Nihai ve bağlayıcı bir kararın taraflardan birinin aleyhine iletilmeden kalmasına müsaade eden hal gibi bir örneğin bulunduğu bazı hallerde cezanın infaz aşamasında bile kişinin tercüman yardımından yararlanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir⁸².

IV. HAKTAN YARARLANMADA KARŞILIK / BEDEL / ÜCRET

AİHS’ye göre tercümandan yararlanma hakkı çerçevesinde alınacak yardım meccanen yani “para ödemeksizin, karşılıksız, parasız”dır⁸³. Burada karşılıksızlığın para bakımından “ücretsiz / bedelsiz [*gratuitement (fr.) / free (ing.)*]” olmasına işaret edilmektedir. Ücretsiz / bedelsiz teriminin kullanımı açık ve kesindir. Dolayısıyla bu hüküm uyarınca sanıktan hiçbir şekilde tercüman ücreti ödemesi istenememektedir. AİHM, hakkın içeriğindeki “ücretsiz / bedelsiz” teriminin anlamını açıklamış; bu terime şartlı bir feragat, geçici bir muafiyet veya askıya alma anlamları yüklemenin mümkün olmadığını, ilgili terimden doğan tam ve kesin bir muafiyetin bulunduğuna karar vermiştir⁸⁴. Yargılamada kullanılan dili anlamayan veya konuşamayan sanıklar açısından, tercüman yardımından yararlanma hakkının herhangi bir ücret içermeyecek

⁷⁴ K.C. v. Romania, Application No: 45060/10, 30.10.2018, p. 53.

⁷⁵ Wang v. France, Application No: 83700/17, 28.7.2022.

⁷⁶ Yardımcı v. Turkey, Application No: 34176/11, 14.12.2021, p. 36-44.

⁷⁷ Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany, p. 48; Diallo v. Sweden, p. 23; Hermi v. Italy, p. 69-70.

⁷⁸ Delcourt v. Belgium, Application No: 2689/65, 17.1.1970, p. 25.

⁷⁹ Hovanesian v. Bulgaria, Application No: 31814/03, 21.12.2010, p. 48-52.

⁸⁰ Bocos-Cuesta v. the Netherlands, Application No: 54789/00, 11.3.2003.

⁸¹ Neumeister v. Austria, Application No: 1936/63, 27.6.1968, p. 19.

⁸² Hornsby v. Greece, Application No: 18357/91, 19.3.1997, p. 39.

⁸³ Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, “meccanen”, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 16.11.2024).

⁸⁴ Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany, p. 40; AİHM, AİHS 6/3(e) maddesinin anlamını tespit etmek için 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin (VAHS) yorumu ilişkin maddelerine başvurarak ücretsiz teriminin Fransızca ve İngilizcedeki olağan anlamıyla kullanılacağını ifade etmiştir. VAHS için bkz. United Nations, Treaty Series, vol. 1155, s. 331.

şekilde karşılıksız olması, mutlaklıdır⁸⁵. Yani hakkın bu şekilde kullanımı için herhangi bir koşul öngörülmemektedir⁸⁶. Sanığın yargılama sonunda ceza alması⁸⁷ ya da ödeme yapabilecek durumda olması buna hiçbir şekilde hâlel getirmez⁸⁸. 2010/64 sayılı Direktifin 4. maddesi de AB üyesi devletlerin yargılamanın sonucuna bakılmaksızın çeviri ve tercüme masraflarını karşılaması gerektiğini düzenlemiştir. Sanık mahkûm olduktan sonra tercüme masraflarının hükümlüden istendiği ve masrafları sigorta şirketinin karşıladığı bir başvuruda dahi ihlal kararı verilmiştir⁸⁹. Ayrıca sanığın beraat ettiği durumlarda da, sanığın iç hukukta suç olarak değerlendirilmeyen eyleminin AİHM tarafından belirlenmiş suç isnadı kavramı kapsamına girdiği her olayda, bedelsizlik kesin olarak uygulanmalıdır. Bunun aksine herhangi bir yorum mahkemede kullanılan dili anlamayan veya konuşmayan bir sanığın, o dile aşına olan bir sanıkla karşılaştırıldığında maruz kaldığı dezavantajları ortadan kaldıracak gibi bazı davalarda sanığın maliyet nedeniyle tercümeden vazgeçmesine ve bu nedenle adil yargılanma hakkının ihlaline neden olabilir⁹⁰. CMK'nin 324/5 maddesi "*Türkçe bilmeyen ya da engelli olan şüpheli, sanık, mağdur veya tanık için görevlendirilen tercümanın giderleri, yargılama gideri sayılmaz ve bu giderler Devlet Hazinesince karşılanır.*" şeklindedir. Böylece görevlendirilen tercümanın ücretinin devlet tarafından karşılanması ile tercüman yardımından yararlanacak kişilerin, bu hakkı ücretsiz olarak kullanabilmeleri sağlanmıştır. Türkiye'deki bu düzenlemenin içerik olarak AİHM'nin ücrete yönelik standartları ile uyumlu olduğu ve hatta haktan yararlanacak kişiler arasında ek olarak mağdur ve tanığa da yer verildiği gözlemlenmektedir.

AİHM kararları incelendiğinde tercüman yardımının ücretsiz / bedelsiz olması uygulamasının somut olaya göre bazı istisnaların bulunduğu görülmektedir. Bunlardan bir tanesi tercümanın karşılıksız yararlanma amacıyla hazır edildiği duruşmalara mazeretsiz olarak katılmayan sanığa tercüman masraflarının yüklenmesinin mümkün olmasıdır⁹¹. Diğer bir istisna, tercüman yardımının arama esnasında sanığın üzerinde ele geçirilen ve sanığın bildiği dildeki bir belgenin yargılamanın yapıldığı dile çevirisini kapsamadığıdır⁹². Örnek başka bir olayda da sanığın mahkûmiyet kararının ardından, soruşturma sırasında savcı için kaydedilen telefon konuşmalarının tercüme masraflarını ödemek zorunda bırakılması, ücretsiz tercüman yardımının gerekli olduğu bir konuyla ilgili olmadığı ve sanığın kendisini savunabildiği gerekçeleriyle kabul edilemez bulunmuştur⁹³. AİHS ile uygun olduğu belirtilen bedelsizliğe ilişkin başka bir istisna halinin Türkiye'de, CMK'nin 202/4 maddesi ile, "*Bu tercümanın giderleri Devlet Hazinesince karşılanmaz.*" hükmü uyarınca, Türkçe bildiği halde başka dilde savunma imkanını kullanan kişiler hakkında da bulunduğu görülmektedir⁹⁴.

⁸⁵ Öncü, s. 4481; Tezcan, Durmuş / Erdem, Mustafa Ruhan / Sancakdar, Oğuz / Önok, Rifat Murat, *İnsan Hakları El Kitabı*, 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2011, s. 268; Trechsel, s. 333.

⁸⁶ Leach, Philip, *Taking a Case to the European Court of Human Rights*, Third Edition, New York: Oxford University Press, 2011, s. 305.

⁸⁷ Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany, p. 40-50; Öztürk v. Germany, p. 58; Waldberg v. Turkey, Application No: 22909/93, 4.9.1996; İşyar v. Bulgaria, p. 45-49; Hovanesian v. Bulgaria, p. 48.

⁸⁸ Doğru, Osman / Nalbant, Atilla, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi: Açıklama ve Önemli Kararlar 1. Cilt*, 1. Baskı, Ankara: Şen Matbaa, 2012, s. 654.

⁸⁹ Akdoğan v. the Federal Republic of Germany, Application No: 11394/85, 5.7.1988, p. 24 ve 42.

⁹⁰ Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany, p. 42.

⁹¹ Fedele v. the Federal Republic of Germany, Application No: 11311/84, 9.12.1987.

⁹² Waldberg v. Turkey.

⁹³ Akbingöl v. Germany, Application No: 74235/01, 18.11.2004.

⁹⁴ Bu düzenlemenin savunma hakkını geliştirmedeği gibi sanıktan tercüman giderini peşinen ödemesini öngörerek tercüman yardımından yararlanma hakkını kullanılamaz hale gelmesine neden olabileceği ve bu nedenle savunma hakkını kısıtladığı yönünde eleştiriler bulunmaktadır. İlgili eleştiriler hakkında bkz. Beyoğlu, s. 312

V. HAKTAN YARARLANAN KİŞİLER VE BU KİŞİLERİN DİLE HAKİMİYET SEVİYESİ

Daha önce de belirtildiği üzere Fransızca ve İngilizce AİHS metinlerine göre tercüman yardımından yararlanabilecek kişiler kendisine “bir suç isnat edilen” ve “duruşmada / mahkemede kullanılan dili anlamayan veya konuşamayan” kişilerdir. Bu başlık altında kendisine “bir suç isnat edilen” ve “kullanılan dili anlamamak veya konuşamamak” kavramlarının AİHM tarafından belirlenen kapsamı tartışılacaktır.

Hakkın kullanılabileceği yargılama konuları bağlamında kendisine bir suç isnat edilen kişiler açısından AİHM’ye göre suç isnadı ölçütlerini hangi türdeki ve konudaki yargılamaların yerine getirdiği üzerinde durulmuştur. Hakkın kullanılabileceği yargılama evreleri bağlamında ise duruşmada / mahkemede sözcüklerinin kapsamının AİHM’ye göre hangi yargılama evrelerini kapsadığı ortaya koyulmuştur. Tüm bu bilgiler dahilinde ceza yargılaması özneleri olan ve kendilerine bir suç isnat edilmeyen savcı, hâkim, avukat, müdafî, mağdur, tanık, bilirkişi ve zabıt katipleri vb. için tercüman yardımından yararlanma hakkının AİHS 6/3(e) maddesi bağlamındaki varlığından söz etmek mümkün değildir. Yargılamanın veya yargı teşkilatının birer parçası olan bu özneler açısından tercüman yardımı yargılamanın doğru ve düzgün bir şekilde sürebilmesi için adli teşkilata yardım etme görevi görmektedir. Dolayısıyla AİHS 6/3(e) maddesi bağlamında tercüman yardımından yararlanma hakkına sahip olan temel özneleri hakkında güvenlik tedbiri uygulanmış kişiler, şüpheli ve sanık olarak sayabiliriz⁹⁵. Halbuki CMK 202/1 maddesi “*Sanık veya mağdur, meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmiyorsa; mahkeme tarafından atanan tercüman aracılığıyla duruşmadaki iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktalar tercüme edilir.*” şeklinde düzenlendiği için ilgili madde sanığın yanı sıra mağdurun da tercüman yardımından yararlanabileceğini belirtmektedir⁹⁶. Yine CMK 202/3 maddesine göre ilgili hüküm “*soruşturma evresinde dinlenen şüpheli, mağdur veya tanıklar*” açısından da uygulanacaktır. Bu yönden Türkiye’deki uygulamanın hem mağduru hem de tanığı hakkın kapsamına alarak silahların eşitliği ve tanıkların sorgulanabilmesi açısından haktan yararlanan kişiler açısından ileri bir düzenlemeye sahip olduğu söylenebilir. Hatta CMK 202/1 maddesine tanığın eklenmesi de düşünülebilir. Ancak belirtmek gerekir ki ilgili özneler CMK 202/3 maddesi ile özellikle “*soruşturma evresinde dinlenen*” şeklinde bir ölçütün eklenmesi nedeniyle şüphelinin soruşturma boyunca hiç dinlenmediği hallerde, kovuşturma aşamasında duruşmaya kadar tercüman yardımından faydalanamayacağı için kendisine yöneltilen suç isnadını da çoğu kez ancak duruşmada öğrenebileceği sonucu ortaya çıkmaktadır ve bu durum adil yargılanma hakkının ihlali olacaktır⁹⁷.

Kişinin yargılama diline hakimiyetinden daha çok temel düzeyde savunma yapabilecek ölçüde dili bilmesi yeterli sayılsa da dil hakimiyetinin derecesinin ne olması gerektiği konusunda pek çok tartışma bulunmaktadır. AİHM’nin başvuruçunun dil hakimiyetine göre değerlendirme yaptığı ve hak ihlali bulunmadığı sonucuna vardığı kararlar da mevcuttur⁹⁸. Yargılama diline hakimiyet derecesinin her somut olaya göre ayrı değerlendirildiği görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasının bir nedeni AİHS 6/3(e) maddesinde yer alan “veya / ya da” bağlacından

⁹⁵ Bu özneler için bile ancak kişinin kullanılan dili anlamaması veya konuşamaması halinde tercüman yardımından yararlanma hakkı mevcuttur. Kişinin kullanılan dili anlaması veya konuşabilmesi halinde bu haktan yararlanabilmesi mümkün değildir.

⁹⁶ CMK 202. maddesinde mağdurun korunması ilkesinin gereği olarak “sanık veya suçun mağduru Türkçe bilmiyorsa” ibaresine yer verilerek sanığın yanı sıra mağdur da koruma altına alınmıştır. Bkz. Demirağ, Fahrettin, *Açıklamalı Ceza Muhakemesi Kanunu*, 1. Baskı, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2007, s. 368.

⁹⁷ Karakehya, s. 206-207.

⁹⁸ Lagerblom v. Sweden, p. 64; Katritsch v. France, Application No: 22575/08, 4.11.2010, p. 47.

hareketle kişinin dili anlasa da konuşmadığı ya da meramını gerektiği gibi ifade edemediği⁹⁹ durumlarda da haktan yararlanmasının gerekmesidir. Bir dili anlamak ile bu dilde kendini etkili bir şekilde ifade etmek farklı şeylerdir¹⁰⁰. Dolayısıyla bu konudaki şüpheli durumlarda kişi lehine karar verilmesi ve kişiye tercüman yardımından yararlanma hakkının sağlanması kişinin adil yargılanma hakkından etkili bir şekilde yararlanmasını güvence altına alacaktır¹⁰¹. Mahkemenin elinde kişinin dile yeterli derecede hakim olduğunu kanıtlayacak veya makul şekilde temellendirecek delil bulunmadıkça kişi tercüman yardımından yararlandırılmalıdır¹⁰². Örneğin, “sanığın yargılanmanın yapıldığı ülkede doğup büyüdüğü, ilk, orta ve / veya yüksek öğrenimi bu ülkede tamamladığı” veya “halen yurt dışında ikamet ediyor olmasına rağmen 18 yaşına kadar söz konusu ülkede büyüdüğü ve ilk ve orta öğrenimini bu ülkede tamamladığı ve dolayısıyla mahkemede kullanılan dili anlayıp konuşabildiği” ya da “sanığın polis ifadesinde hiçbir zorlukla karşılaşmadan yargılamanın yapıldığı dilde ifade verdiği, savcılık ifadesinde de aynı dilde savunma yaptığı ilgili sorgu tutanaklarından açıkça anlaşılakta olup, sanığın yargılamada kullanılan dili etkin bir şekilde anlayıp konuşabildiğinde kuşku bulunmadığı”¹⁰³ ya da “ilgilinin geçmişte bir süre belediye başkanı sıfatıyla kamusal görevler üstlenmiş olduğunu ve bu durumun dili iyi derecede bilme açısından karine oluşturduğu”¹⁰⁴ gibi nedenlerle tercüman yardımından yararlanma talepleri reddedilebilecektir. Görüldüğü üzere eğer talep reddedilecekse sanığın söz konusu dili anladığı ve kendisini bu dilde etkili bir şekilde ifade edebildiği somut olgulara dayalı olarak belirtilmeli; talebin ret sebepleri açıkça ifade edilmelidir¹⁰⁵.

Belirtmek gerekir ki bir ülkede doğup büyümek, o ülkede kullanılan dili anlamak veya konuşmak açısından her zaman yeterli olmayabilir. Kaldı ki kişinin kullanılan dili anlasa bile eğitiminin yeterli olmadığı durumlarda o dilde okuma veya yazması hiç olmayabilir ya da okuma veya yazmada iyi olmayabilir. AİHM, kişinin okuma veya yazmada iyi olmadığı durumda el yazısıyla yazılan tutanağın kişiye tercüme edilmemesini hakkın ihlali olarak değerlendirmiştir¹⁰⁶. Ek olarak ana dili farklı olan bir kişi de büyüdüğü ülkenin sokaklarında konuşulan dili anlayabilir; ancak eğitimi yeterli değilse bu dilde kendisini etkili bir şekilde ifade edemeyebilir. Nitekim AİHS kişilerin tercüman yardımından yararlanma hakkına özne olabilmesi için yabancı olması şartını aramamıştır¹⁰⁷. Dolayısıyla hak, bu yönüyle, yalnızca yabancılar için değil; ilgili dilin konuşulduğu ülkenin vatandaşları için de uygulama alanı kazanabilir. Ancak bu durum ve hakkın özü vatandaşın veya yabancıların resmi dili anlamasına rağmen ısrarla başka bir dilde savunma yapmak istemesini kapsamamaktadır. Nitekim bu hak kişiye savunmasını arzuladığı başka bir dilde yapması için tercüman yardımı sağlamaz¹⁰⁸. Bu doğrultuda bir hükme yer veren CMK’nin 202/4 maddesi de iddianamenin anlatılması, esas hakkındaki mütalaanın verilmesi üzerine sanığın sözlü savunmasını, kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dilde

⁹⁹ Karakehya’ya göre meramını anlatabilme hakkı “bilgilendirilme,” “açıklamada bulunabilme” ve “açıklamalarının dikkate alınmasını isteme” olmak üzere üç temel unsurdan oluşmaktadır. Bkz. Karakehya, s. 223.

Örneğin, CMK 202. maddesi yapılırken Adalet Komisyonu’nca, “sanık veya suçun mağduru Türkçe bilmiyorsa” ibaresinin önüne “meramını anlatabilecek kadar” ibaresi eklenmiştir. Böylece, bu hak yeterli derecede Türkçe bilmeyenler bakımından da geçerli hale gelmiştir. Bkz. Demirağ, s. 368.

¹⁰⁰ Öncü, s. 4485.

¹⁰¹ Cuscani v. the United Kingdom, p. 38-39; Şaman v. Turkey, p. 29-37.

¹⁰² İnceoğlu, Sibel, “Adil Yargılanma Hakkı”, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasaya Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, Sibel İnceoğlu (ed.), 3. Baskı, İstanbul: Beta Basım, 2013, s. 268.

¹⁰³ Tabai v. France, Application No: 73805/01, 17.2.2004.

¹⁰⁴ Mehmet Mehdi Zana v. Turkey, Application No: 18954/91, 21.10.1993.

¹⁰⁵ Öncü, s. 4485-4486.

¹⁰⁶ Amer v. Turkey, Application No: 25720/02, 6.7.2009; Şaman v. Turkey; K.C. v. Romania.

¹⁰⁷ Doğru / Nalbant, s. 654.

¹⁰⁸ K. v. France, Application No: 10210/82, 7.12.1983; Bideault v. France, Başvuru No: 11261/84, 1.10.1986.

yapabileceğini ve bunun için listelerdeki tercümanlardan seçim yapacağını, ancak başka dilden Türkçeye yapılacak bu tercümenin ücretsiz olmayacağını belirtmiştir.

AİHS’de sağır ve dilsizlerin tercüman yardımından yararlanmalarına yönelik herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak sağır ve dilsizler engelleri sebebiyle işaret dilini kullanırlar ve yargılama dilini anlamaları veya konuşabilmeleri konusunda yaşayacakları sorunlar açıktır. Bu nedenle normal iletişim yöntemi olarak işaret dilini kullanan bir kişinin bulunduğu durumlarda tercüman yardımından yararlanılması gerekir¹⁰⁹. 2010/64 sayılı Direktifte bu durumlara yer verilmiş; tercümeyle ilişkin hakkın, işitme veya konuşma engeli olan kişilere uygun yardımı da içereceği belirtilmiştir¹¹⁰. Türkiye açısından CMK’nin 202/2 maddesinde “*Engelli olan sanığa veya mağdura, duruşmadaki iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktalar, anlayabilecekleri biçimde anlatılır.*” şeklinde bir hüküm yer almaktadır. Ancak bu hüküm de CMK 202/3 maddesine göre “soruşturma evresinde dinlenen” olma ölçütüyle kısıtlandığı için engelli olan sanığın da soruşturma boyunca hiç dinlenmediği hallerde, kovuşturma aşamasında duruşmaya kadar tercüman yardımından faydalanamayacağı için kendisine yöneltilen suç isnadını da çoğu kez ancak duruşmada öğrenebileceği sonucu, CMK 202/1-202/3 maddeleri arasındaki ilişkide olduğu gibi, ortaya çıkmaktadır ve bu durum da adil yargılanma hakkının ihlali olacaktır¹¹¹.

VI. HAKKIN KAPSAMINDAKİ TERCÜMAN TEMİN ETME YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Kendisine suç isnat edilen kişinin yargılamada kullanılan dili bilmediği bilgisi hâkime ulaştığında hâkimin bu konuda gerekli önlemleri alma zorunluluğu bulunmaktadır¹¹². Nitekim AİHS tarafı devletler, yargılamada kullanılan dili anlamayan ya da konuşamayan kişinin tercüman yardımından gerçek anlamda yararlanmasını sağlayabilmelidir. Bunun için öncelikle hâkim, kişiye danışarak, kişinin tercüman yardımına ihtiyacı olup olmadığını araştırarak doğrudan kişiyle muhatap olmalı ve kişinin menfaatlerini korumalıdır¹¹³. Zira adil yargılanma hakkının yerine getirilmesinden sorumlu olan mercii yargılamayı yapan mahkemenin kendisidir¹¹⁴. Yargılama sürecinde başvuranın avukatının bulunduğu olaylarda dahi AİHM, yargılama dilinin sanık tarafından bilinip bilinmediği konusunda yetkinin yerel mahkemelerde olduğunun altını çizerek başvuranın yargılamaya etkili şekilde katılmasını sağlayacak dil yardımı almamasının yargılamanın adil bir şekilde geçmediğine ilişkin yeterli bir gerekçe oluşturduğunu belirtmiştir¹¹⁵. Bu yüzden yargılamalarda tercüman temin etme yükümlülüğü yargılamayı yapan yerel mahkemeler üzerindedir denilebilir. Yerel mahkemelerin bu konudaki kararlarını verirken yaptığı tespitlere AİHM tarafından müdahale edilmeyecek; daha sonra uyuşmazlık AİHM’ye taşındığında bir değerlendirme yapılacaktır¹¹⁶. Kişinin anlama güçlükleri yaşadığından hâkimin haberdar olması halinde, hâkim, öncelikle tercüman hizmetlerine olan ihtiyacı doğrulayacaktır. Bu konuda kişiyle iletişime geçecek olan hâkim bir karar almak durumunda kalacaktır. Eğer tercüman bulunmaması kişinin yargılamaya tam olarak katılmasını engelliyorsa, bir tercümanın hakimce atanması gerekecektir¹¹⁷. Soruşturma aşamasında da yerel mahkemelerin yanı sıra savcı gibi yetkili diğer adli mercilerin bu konudaki tespiti yapar yapmaz tercüman temin etme yükümlülükleri bulunduğu söylenebilir.

¹⁰⁹ Mole / Harby, s. 68.

¹¹⁰ 2010/64 sayılı Direktif, m. 2/3.

¹¹¹ Karakehya, s. 206-207.

¹¹² Cuscani v. the United Kingdom, p. 38-39.

¹¹³ Cuscani v. the United Kingdom, p. 38.

¹¹⁴ Katritsch v. Fransa, p. 44; Hermi v. Italy, p. 72.

¹¹⁵ Bkz. Vizgirda v. Slovenia.

¹¹⁶ Schabas, s. 314.

¹¹⁷ Cuscani v. the United Kingdom, p. 38.

Örneğin, başvuruçunun yargılama mercii dilini kendini ifade edebilecek kadar anladığı ancak o dildeki metinleri okuyamadığı için en azından ifadelerini kendisine tekrar tercüme edecek bir tercümana sahip olması gerektiği belirtilerek ihlal kararı verilmiştir¹¹⁸. Mahkemenin elinde sanığın dile yeterli derecede hakimiyeti olduğunu kanıtlayacak ya da makul bir şekilde temellendirecek bir delil olmadıkça dil bilmediğini iddia eden sanığa uygun bir çeviri imkânı sağlamak gerekir¹¹⁹. Mahkeme suçun niteliğinin ve yerel makamların sanıkla iletişiminin yargılama işlemleri sırasında kullanılan dil hakkında ayrıntılı bilgi gerektirecek kadar karmaşık olup olmadığını değerlendirecektir¹²⁰. Tercüman temin etme konusunda denetim görevinin tamamen yerel mahkemede olduğunun görüldüğü bu gibi durumlarda kişinin tercüman yardımından yararlanması için talep dahi gerekmemektedir¹²¹. Ancak kişinin tercüman yardımı talep etmediği durumlarda iç hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle reddedilen başvurular bulunmaktadır¹²². Ayrıca suçlamaların derinlemesine dil bilgisi gerektirmediği ve kişinin beş yıl önceye dayanan tercüman talebi sonrasında resmî dilin konuşulduğu ülkede yaşayıp çalıştığı bir olayda kişinin yeniden tercüman talep ettiğine ilişkin kanıt bulunmadığı ve hâlâ tercümana ihtiyacı olup olmadığı kesin görülmediği için ihlal kararı verilmemiştir¹²³. Yine tercüman temin edilip edilmeyeceğinin değerlendirilmesi sonrasında adli mercilerin tercüman temin edilmeyeceği yönündeki kararına şüpheli veya sanıklar itiraz etme hakkına sahip olmalıdır¹²⁴.

2010/64 sayılı Direktif uyarınca AB üyesi devletler, şüpheli veya sanıkların ceza yargılamasının dilini konuşup anlamadıklarını ve tercüman yardımına ihtiyaç duymadıklarını tespit etmek için bir usul veya mekanizmanın mevcut olmasını sağlayacaktır¹²⁵. Ancak bu usul veya mekanizma kapsamındaki tercüman temin etme yükümlülüğü tercümanın her zaman fiziksel olarak varlığına bağlanmayabilir. Yine 2010/64 sayılı Direktife göre yargılamanın adilliği için tercümanın fiziksel olarak hazır bulunması gerekmediği sürece video konferans, telefon veya internet gibi iletişim teknolojileri kullanılabilir¹²⁶.

Yargılama işlemleri yapılırken kişinin yargılama dilini anlamadığının veya konuşmadığının anlaşılacağı düşünülse de uygulamada üç tip sorunla karşılaşıldığı görülmektedir¹²⁷:

- Birincisi, yargılamada gerekli olan yalnızca günlük dil bilgisi değil, aynı zamanda mahkeme işlemlerinde kullanılan dilin bir parçasını oluşturan hukuk dilinin belirli bir şekilde anlaşılmasıdır ve günlük yaşamda oldukça iyi dil bilgisi olan biri için bile oldukça yabancı kalabilir.
- İkincisi bilgiyi objektif bir şekilde ölçmek zor olduğu için anlamama ve konuşamamadaki belirlenecek eşik değer genellikle söz konusu davanın basit ya da karmaşık olmasına bağlı olacaktır.
- Üçüncüsü, sanığın iş birliği yapmaması halinde sanığın dil yeterliliğini test etmek mümkün olmayacaktır.

¹¹⁸ Amer v. Turkey, p. 83.

¹¹⁹ İnceoğlu, Adil Yargılanma Hakkı: Anayasa Mahkemesine..., s. 365.

¹²⁰ Schabas, s. 314. Ayrıca bkz. Şaman v. Turkey, p. 30.

¹²¹ Öncü, s. 4483.

¹²² Conde v. France, Application No: 52878/99, 24.10.2000; Puelinckx v. Belgium, Application No: 49104/99, 18.9.2001; Tabai v. France.

¹²³ Katritsch v. France.

¹²⁴ Bu konuda bkz. 2010/64 sayılı Direktif, m. 2/5.

¹²⁵ 2010/64 sayılı Direktif, m. 2/4.

¹²⁶ 2010/64 sayılı Direktif, m. 2/6.

¹²⁷ Trechsel, s. 334.

VII. HAKKIN UYGULANMASINDA TERCÜMENİN KAPSAMI VE TERCÜMANIN NİTELİĞİ

AİHS açısından devletlerin tercüman yardımından yararlanma hakkı kapsamındaki yükümlülüğü tercümanın atanmasıyla sona ermemektedir. Bu noktada tercümanı temin eden makamların, tercümenin kapsamının yanı sıra tercümanın alanındaki yeterliliğini de denetlemesi gerekecektir¹²⁸. Bu konudaki denetim yargılamaların öncesine dayanmakta; yargılama aşaması öncesinde çeşitli dil uzmanlıkları üzerinden bağımsız ve kaliteli tercümanlardan oluşan bir liste hazırlanması yoluyla gerekli tedbirler alınmaktadır. 2010/64 sayılı Direktife göre de tercümanlık ve çevirinin yeterliliğini ve bunlara etkin erişimi teşvik etmek amacıyla üye devletlerin uygun niteliklere sahip bağımsız çevirmenler ve tercümanlar için bir sicil veya siciller oluşturması gerektiği; çevirmenlerin ve tercümanların bu sicillerdeki listelerden seçileceği düzenlenmiştir¹²⁹. Türkiye’deki uygulama açısından ise CMK’nin 202/5 maddesiyle tercümanların il adli yargı adalet komisyonlarınca her yıl düzenlenen listelerde belirleneceği; Cumhuriyet savcılarının ve hâkimlerin herhangi bir ilin listesinde yer alan tercümanları seçebileceği düzenlenmiştir. Bu listelerin düzenlenmesine ilişkin usul ve esasları içeren “Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Tercüman Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik”¹³⁰ içerisinde listeye kabul şartlarını düzenleyen 6. madde ve başvuru dilekçesine eklenecek belgeleri düzenleyen 8. madde hükümleri bir bütün olarak yorumlandığında Türkçe bilme konusunda bir belge istenmeden ilkökul mezuniyeti ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmanın aranması; tercüme yapılacak dile ilişkin olarak ise diploma, ruhsatname, sertifika gibi belgelerin bulunmadığı durumda tercümanlık faaliyetini yerine getirecek derecede dil bildiğinin yazılı olarak beyan etmenin yeterli görülmesi olaya atanan tercümana göre tercümenin ve tercümanın kalitesini tartışmaya açacaktır¹³¹.

Tercümenin kapsamı aynı zamanda tercümenin kalitesinin tespiti konusunda bir başlangıç noktası olarak görülebilir. Bu bağlamda tercümenin kapsamına yargılama ile ilgili beyanların yanı sıra belgelerin de girdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. AİHM’ye göre kendisi hakkında açılan bir davanın adil olarak görülebilmesinin sağlanması açısından, kişiye anlaması veya diline çevrilmesi gerekli olan tüm beyanlar tercüme edilmeli; belgeler çevrilmelidir¹³². Beyanlar konusunda tercümanın yaptığı tercümenin eş zamanlı olması ya da söylenen her ifadenin aynen tercüme edilmesi zorunluluğu bulunmamakla birlikte sentez halinde yapılmış ardıl tercüme AİHM tarafından yeterli bulunmuş ve ilgili başvuruda hak ihlali bulunmadığına karar verilmiştir¹³³. Belgeler konusunda ise AİHM’ye göre AİHS’de yazılılığa işaret eden “çevirmen” [*traducteur (fr.) / translator (ing.)*] yerine sözlülüğe işaret eden “tercüman” [*interprète (fr.) / interpreter (ing.)*] sözcüğü kullanıldığı için¹³⁴ dava dosyasında yer alan yazılı belgelerin sözlü

¹²⁸ Mole / Harby, s. 69.

¹²⁹ 2010/64 sayılı Direktif, m. 5/2.

¹³⁰ Resmî Gazete, Tarih: 5.3.2013, Sayı: 28578.

¹³¹ Tercüme edilecek dil konusunda yazılı beyanın yeterli sayılmasının yanı sıra listeden çıkarılma nedenlerini içeren Yönetmeliğin 14. maddesinde tercümanın beyan ettiği dili yeterince bilmemesi halinin yer almaması ile Türkçe bilme açısından Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma şartının aranmasının doğuracağı sorunlar konusunda yapılan tespitler hakkında ayrıca bkz. Beyoğlu, s. 307.

¹³² Kamasinski v. Austria, p. 74.

¹³³ Kamasinski v. Austria, p. 82 ve 83.

¹³⁴ AİHM’nin bu konudaki yorumunun gelişim süreci için bkz. Vogiatzis, s. 9-12. Ayrıca bkz. Kamasinski v. Austria, p. 74; Protopapa v. Turkey, Application No: 16084/90, 24.2.2009, p. 80; Bokhonko v. Georgia, Application No: 6739/11, 22.1.2021, p. 103-104.

AİHS 6/3(e) maddesi ile Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin (MSHS) 14/3(f) maddesinin metni neredeyse birbirinin aynısıdır ve yalnızca tercüman sözcüğüne yer vermiştir. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (AMİHS) 8/2(a) maddesinde ise hem tercüman hem de çevirmen sözcüklerine yer verildiği görülmektedir.

MSHS için bkz. United Nations, Treaty Series, vol. 999, s. 171. AMİHS için bkz. United Nations, Treaty Series, vol. 1144, s. 123.

tercümesi, bazı durumlarda, tercüman yardımından yararlanma hakkının gereklerini karşılama açısından yeterli olacaktır¹³⁵. 2010/64 sayılı Direktifte de 2. maddedeki tercüman hakkı ile 3. maddedeki başlıca gerekli esaslı belgelerin çevirisi hakkı iki ayrı madde olarak düzenlenmiştir¹³⁶. Yine 2010/64 sayılı Direktife göre yargılamanın adillliğini etkilememek koşuluyla yazılı belgelerin çevirisi yerine sözlü tercümesi veya gerekli belgelerin sözlü özeti sunulabilir¹³⁷. Ancak gerek çeviriye konu olacak belgelerin sözlü aktarıldığı bu durumlarda, gerekse yalnızca sözlü tercümenin kullanıldığı diğer tüm durumlarda ilgili işlemlerin kayıt altına alınması gerekmektedir¹³⁸. AİHM de tercüman yardımından yararlanma hakkının muhakeme usulü gereği hazırlanacak tüm yazılı delillerin veya resmî belgelerin çevirisini / tercümesini gerektirecek kadar ileri gitmediğine karar vermiştir¹³⁹. Belgelerin kişinin davayı yani kendisine yöneltilmiş suç isnadını anlayacak ve savunma yapabilmesini sağlayacak ölçüdeki bilgileri içeren zorunlu kısımları çevrilecektir¹⁴⁰. 2010/64 sayılı Direktife göre de şüpheli veya sanıkların kendilerine karşı açılan dava hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamaya yetecek kısım dışında kalan önemli belgelerin dava konusuyla ilgili olmayan pasajlarının çevrilmesine gerek olmayacaktır¹⁴¹. 2010/64 sayılı Direktif kişiyi özgürlüğünden yoksun bırakan her türlü kararı ve suçlamayı ya da iddianameyi kesinlikle önemli belgeler kapsamında görmüş ve saymıştır¹⁴². Bunlar dışında başka herhangi bir belgenin veya pasajın çevirisinin gerekli olup olmadığı konusunda ise yetkili makamlar, önlerine gelen her bir somut olayın koşullarına göre, herhangi bir talebe bağlı olmadan ya da şüpheli veya sanık ya da bunların avukatlarının talebi üzerine, karar verecektir¹⁴³. 2010/64 sayılı Direktife göre şüpheli veya sanıkların, belgelerin veya bunların pasajlarının çevirisine gerek olmadığı tespit edilen bir karara itiraz etme da hakkı bulunmalıdır¹⁴⁴. Bu konulardaki örnek bir olayda AİHM, 400.000 sayfalık dava dosyasının tümünün sanığın anlayacağı dile çevrilmesinin reddedilmesinin hak ihlali olarak görülemeyeceğini belirtmiştir¹⁴⁵. Başka bir olayda başvurusunun tutuklama emrinin sözlü tercümesinin yanı sıra avukat ve tercümanı ile yapılan görüşmelerinin bulunması nedeniyle hakkındaki iddianamenin yazılı çevirisinin eksikliğinden savunma haklarının nasıl etkilendiğini açıklayamadığı başvuru kabul edilemez bulunmuştur¹⁴⁶. Ancak örneğin suçlamanın ilk defa iddianamenin tebliği ile öğrenildiği bir halde sanığın iddianameyi anlayamaması sanığı ceza yargılamasında dezavantajlı duruma düşürecektir ve bu nedenle yazılı olan çeviriye ihtiyaç duyulabilir¹⁴⁷. Yine savcının topladığı ve başvuranın lehine olabilecek belgelerin savunma yararı için çevrilmemesi adil yargılanma hakkının ihlali olarak yorumlanmıştır¹⁴⁸.

AİHM'ye göre sunulan tercüme yardımının sanığın suç isnadını bilmesini sağlaması ve özellikle yargılamayı yapan mahkeme önünde suçlamalara ilişkin olay ve olgular konusunda

¹³⁵ Husain v. Italy; Diallo v. Sweden, p. 23; Vizgirda v. Slovenia, p. 78.

¹³⁶ Bu fark ilgili yardımın sağlanma hızı bakımından da bir ayrıma işaret etmektedir. Hakkın kapsamında sözlü tercümenin gerekli olduğu durumlarda tercümanın gecikmeksizin sağlanacakken; yazılı çevirinin gerekli olduğu durumlarda çeviri makul bir süre içerisinde sağlanacaktır. Bkz. 2010/64 sayılı Direktif, m. 2/1 ve 3/1.

¹³⁷ 2010/64 sayılı Direktif, m. 3/7.

¹³⁸ 2010/64 sayılı Direktif, m. 7.

¹³⁹ X v. Austria, p. 68; Diallo v. Sweden, p. 23.

¹⁴⁰ Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany, p. 48; Hermi v. Italy, p. 69; Vizgirda v. Slovenia, p. 77.

¹⁴¹ 2010/64 sayılı Direktif, m. 3/4.

¹⁴² 2010/64 sayılı Direktif, m. 3/2.

¹⁴³ 2010/64 sayılı Direktif, m. 3/3.

¹⁴⁴ 2010/64 sayılı Direktif, m. 3/5.

¹⁴⁵ Khatchadourian v. Belgium, Application No: 22738/08, 12.1.2010.

¹⁴⁶ Petuhovs v. Germany, Application No: 60705/08, 9.3.2010.

¹⁴⁷ Kamasinski v. Austria.

¹⁴⁸ Plotnicova v. Moldova, Application No: 38623/05, 15.5.2012.

kendi bakış açısıyla savunma yapmasına imkân vermesi yeterlidir¹⁴⁹. Bu husus 2010/64 sayılı Direktifin 5/1 maddesiyle atıf yapılan 2/8 ve 3/9 maddelerindeki çeviri ve tercüme için kalite standardı eşiği olarak belirlenmiştir. Tercüme kapsamına giren beyanların ve belgelerin belirlenmesi yetkili adli makamlarca yapılırken, bunları tercüme edecek olan tercümanın kalitesini bu eşik üzerinden belirleyecek olan yine aynı yetkili makamlardır. Dolayısıyla ilgili makamlardaki hakimlerin, savcılarının ve adli personelin göreceği eğitimlerde tercümanla verimli ve etkili iletişimin sağlanmasının gereklerine dikkat etmeleri sağlanacaktır¹⁵⁰. Her ne kadar AİHM'nin belirsiz niteleyiciler kullandığı bu tercüman yardımından yararlanma eşiği ilk etapta yetkili makamca tercümana hak kazanmış sayılmanın oldukça zor olacağı şeklinde algılanmışken zamanla içtihat daha sanık merkezli bir bakış açısına doğru gelişmiş; tercüman yardımına hak kazanılması bireye daha çok odaklanmıştır¹⁵¹. Yetkili makam tarafından tercüman sağlama yöntemlerine ilişkin ayrıntılı koşulların AİHS 6/3(e) maddesi uyarınca belirlenmesi uygun değildir¹⁵². Ancak yetkili makamın, uyarıldığı takdirde, tercümanın niteliğini, yani tercüme hizmetlerinin kalitesini ve yeterliliğini kontrol etme yükümü bulunmaktadır¹⁵³. 2010/64 sayılı Direktifte de tercümenin ve çevirinin kalitesine ilişkin şikâyet hakkına yer verilmiştir¹⁵⁴. Bu konuda belirtmek gerekir ki tercümenin kalitesine ilişkin şikâyetin bulunmadığı ve yapılan sözlü tercümedeki hususlara karşı savunma tarafından itiraz edildiği bir olayda savunmanın tercümeyi anladığını gösteren bulgular olarak değerlendirilmiştir ve adil yargılanma hakkının ihlali kararı verilmemiştir¹⁵⁵. Tercümanın niteliği değerlendirilirken tercümanlık nedeniyle ortaya çıkabilecek sorunların bir bütün olarak yargılamanın adilliğini etkileyecek düzeyde olması beklenmektedir¹⁵⁶. Yetersiz ve hatta hatalı olan tercüme, yargılanmanın adil olmasını engelleyecektir. Resmi olmayan ve amatör bir tercüme hizmeti hakkın gerektirdiği korumayı sağlama açısından büyük ihtimalle yeterli olmayacaktır¹⁵⁷. Örneğin, sanığın mahkeme koridorunda bekleyen bir aile üyesinin tercüman olarak kullanılmasında hâkimin tercümanın niteliğini doğrulamakta başarısız olduğu göz önüne alındığında, sanığın tercüman yardımından yararlanma hakkının ihlaline karar verilmiştir¹⁵⁸. Ancak tercümanlığın bir mahkeme kâatibi tarafından yapıldığı, katılımcılar tarafından söylenen her şeyin tercüme edilmediği ve kararın yazılı tercümesinin yapılmadığının iddia edildiği örnek bir olayda AİHM, başvuruçunun avukat tarafından sözlü açıklanabilecek kararın tercümesini talep etmemesinin yargılamada adaletsizlik doğurmadığını tespitle ihlal kararı vermemiştir¹⁵⁹. Başka bir olayda başvuranlardan birinin diğerinin tercümanı olarak hizmet vermesi, o sırada bu husustan şikâyetçi olmadıkları için yargılamayı geçersiz kılmamış; başvuruları kabul edilemez bulunmuştur¹⁶⁰. Tercümanın niteliğinin denetimi gerek doğrudan yetkili makam tarafından gerekse talep üzerine yapılabilmelidir¹⁶¹. Denetim üzerine yeterli ve gerektiği gibi tercüme hizmeti sunamayan tercümanın daha nitelikli diğer bir tercümanla değiştirilmesi gerekecektir. Böylece tercüman yardımından yararlanma hakkının etkili bir biçimde kullanılabilmesi sağlanacaktır.

¹⁴⁹ X v. Austria; Kamasinski v. Austria, p. 74; Güngör v. Germany, Application No: 31540/96, 17.5.2001; Protopapa v. Turkey, p. 80; Vizgirda v. Slovenia, p. 79.

¹⁵⁰ 2010/64 sayılı Direktif, m. 6.

¹⁵¹ McEvoy, Gearóidín, “Language proficiency and the right to an interpreter when accessing a fair trial”, *Translation & Interpreting*, Vol. 15, No. 2, 2023, s.153-155.

¹⁵² Uçak v. the United Kingdom, Application No: 44234/98, 24.1.2002.

¹⁵³ Kamasinski v. Austria, p. 74; Vizgirda v. Slovenia, p. 79.

¹⁵⁴ 2010/64 sayılı Direktif m. 2/5 ve 3/5.

¹⁵⁵ Bokhonko v. Georgia.

¹⁵⁶ Panasenkov v. Portugal, Application No: 10418/03, 22.7.2008.

¹⁵⁷ Cusani v. the United Kingdom, p. 38-40.

¹⁵⁸ Baytar v. Turkey, p. 57.

¹⁵⁹ Baka v. Romania, Application No: 30400/02, 16.7.2009.

¹⁶⁰ Berisha & Haljiti v. “the former Yugoslav Republic of Macedonia”, Application No: 18670/03, 10.4.2007.

¹⁶¹ Husain v. Italy, Application No: 18913/03, 24.2.2005.

Tercümandan yararlanma hakkının tercümanın tarafsız veya bağımsız olması hususunda adil yargılanma hakkı ihlaline neden olup olmadığı konusunda AİHM tarafından herhangi bir değerlendirmede bulunulmadığı ifade edilmektedir¹⁶². Ancak bu yönde iddiaların bulunduğu bir olayı konu edinen bir davada AİHM, tercümanın AİHS 6/1 maddesinin anlamı dahilinde mahkemenin üyesi veya görevlisi olmadığı için tarafsızlığına veya bağımsızlığına ilişkin resmi bir gereklilik bulunmadığına karar vermiş; tercümanlık hizmetlerinin savunmanın yürütülmesinde etkili bir yardım sağlaması ve tercümanın davranışının yargılamanın adilliğini zedeleyecek nitelikte olmamasını yeterli görmüştür¹⁶³. AİHM ilgili davadaki kararının gerekçesini açıklarken başvuranın adil yargılanmadığını düşünmemesini, tercümanın bağımsız olmadığı iddiasının ötesinde, tercümanın yetersizliklerinin ve suistimallerinin hiçbir zaman ilk derece mahkemesinin veya temyiz mahkemelerinin dikkatine sunulmamasına bağlamıştır¹⁶⁴. Ancak 2010/64 sayılı Direktif bu konuda hem çevirmenler ve tercümanlar için bağımsızlığın bulunması gereğine işaret etmiş, hem de çevirmenlerin ve tercümanların sağladıkları hizmete ilişkin gizlilik kurallarına uymalarının gerekli olduğunu düzenlemiştir¹⁶⁵.

VIII. HAKTAN FERAGAT EDİLMESİ

Tercüman yardımından yararlanma hakkından feragat edilmesi mümkündür. AİHS 6. maddesi hem lafzi hem de amaca yönelik yorumlandığında maddenin bir kimseyi adil yargılanma hakkının sağladığı teminatlardan, açıkça veya örtülü olarak, kendi rızasıyla feragat etmesini engellemediği söylenebilir. Yani kişilerin AİHS 6. maddesindeki haklarından feragat edebilmesi / vazgeçebilmesi mümkündür¹⁶⁶. Ancak AİHM, haktan feragat eden kişinin gönüllü olmasının yetmeyeceğini, söz konusu haktan bilerek ve isteyerek vazgeçmiş olması gerektiğini belirterek haktan vazgeçmenin sonuçlarının sanık tarafından makul bir biçimde öngörülebilmesi gerektiğine işaret etmiştir¹⁶⁷.

Dil hakimiyeti olmayan bir kişi açısından tercüman yardımından yararlanma, bu hakkından vazgeçmenin sonucunun makul olarak öngörülmesini sağlayabilmenin de ilk şartıdır. Bu nedenle dile hakim olmayan kişinin feragat sürecinde mutlaka tercüman yardımından yararlanması gereklidir. Üstelik feragatin şüpheye mahal vermeyecek bir şekilde gerçekleşmesi ve devletin bu konuda sağlayacağı ek teminatlarla desteklenmesi gereklidir¹⁶⁸. Ayrıca tercüman yardımından yararlanma hakkından feragat kararının müdafî tarafından değil sanık tarafından verilmesi gereklidir¹⁶⁹. Tercüman yardımından yararlanma hakkından suç isnat edilen kişinin özgür ve açıkça anlaşılabilir rızasıyla feragat mümkündür¹⁷⁰. Özetle tercüman yardımından yararlanma hakkından feragat edilebilmesi için şüpheli veya sanığın feragatten önce tüm gerekli hukuki bilgileri ve feragatin yaratacağı sonuçları bilmesi gereğinin yanı sıra feragatin, şüphe yaratmayacak açıklıkta verilmiş rıza ile yapılması gerekir. Bu özete benzer yönde bir düzenlemeye 2010/64 sayılı Direktifte yalnızca önemli belgelerin çevirisi açısından yer verilmiştir¹⁷¹. Ancak ek olarak şüpheli veya sanığın feragatine yönelik yapılan işlemin kayıt altına alınması gerekmektedir¹⁷². Tercüme gerektirecek işlemler içinse 2010/64 sayılı Direktifte feragata yönelik bir düzenleme bulunmamaktadır.

¹⁶² Beyoğlu, s. 305.

¹⁶³ Uçak v. the United Kingdom. Benzer yönde görüş için bkz. Öncü, s. 4476.

¹⁶⁴ Uçak v. the United Kingdom.

¹⁶⁵ 2010/64 sayılı Direktif, m. 5/2 ve 5/3.

¹⁶⁶ Schabas, s. 314.

¹⁶⁷ Talat Tunç v. Turkey, Application No: 32432/96, 27.3.2007, p. 60.

¹⁶⁸ Pishchalnikov v. Russia, Başvuru No: 7025/04, 24.9.2009, p. 77.

¹⁶⁹ Kamasinski v. Austria, p. 80.

¹⁷⁰ İnceoğlu, Adil Yargılanma Hakkı: Anayasa Mahkemesine..., s. 365.

¹⁷¹ 2010/64 sayılı Direktif, m. 3/8.

¹⁷² 2010/64 sayılı Direktif, m. 7.

Haktan feragatin bazı durumlarda yalnızca sanığın karar verebileceği bir süreç olmadığını, buna yönelik hakkın kötüye kullanıldığı hallerde sürecin düzgün işlemesi yani yargılamanın düzgün yapılabilmesi için feragatten yararlanılamayacağını belirtmek gerekir. Örneğin, bir sanığın siyasi nedenlerle tercümanlık hizmetinden mahkemeye azınlık dilinde iletişim kurmakta ısrar etmesi nedeniyle feragat etmek istemesi halinde mahkemenin, sürecin düzgün işlemesi için, mahkemenin tercümanı re'sen ataması gerekecektir¹⁷³.

SONUÇ

Tercüman yardımından yararlanma hakkı yargılamada genel adillığın sağlanması açısından çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkelerinin yerine getirilmesine hizmet eden bir kurumdur. Tercüman yardımı ceza yargılamalarında maddi gerçeğe ulaşılması ve adaletin sağlanması açısından savunma tarafına sağlanmış yardımcı bir araçtır. Kurumun temel amacı dil temelli ayrımların önüne geçerek özellikle ceza yargılaması gibi sonucunda kişinin özgürlüğünden mahrum kalabileceği ağır yaptırımların bulunduğu bir alanda şüpheli veya sanık konumundaki kişilerin kendilerine isnat edilen suç hakkında bilgi edinebilmelerini ve savunma yapabilmelerini sağlamaktır. AİHS metni incelendiğinde kendisine “bir suç isnat edilen” ve “duruşmada / mahkemede kullanılan dili anlamayan veya konuşamayan” kişilerin bu haktan bedelsiz olarak yararlanabileceğinin öngörüldüğü görülmektedir. AİHM’nin gerek suç isnadı gerekse anlamama veya konuşamama meselesini ele alış biçimi ise mevcut çalışmada da görüldüğü üzere çok daha geniş kapsamlıdır.

Hangi eylemin suç teşkil ettiği, hangi eylemin suç teşkil etmediği hususu devletlerin kendi iç hukuklarında karar verecekleri bir husus olsa da AİHM devletler yargı denetiminden kaçınmasın diye kavramı daha geniş yorumlamaktadır. Benzer şekilde isnadın da suça ilişkin olması hususunda AİHM’nin benimsediği iç hukukun sınıflandırması, eylemin niteliği, cezanın amacı ve cezanın niteliği ve ağırlığı gibi ölçütler bulunmaktadır. AİHM’nin yargılama konusu açısından aldığı bu genişletici tavır yargılama evreleri bakımından da karşılık bulmuş; hakkın temeli kovuşturmayla yönelik olsa bile, infaza ilişkin belli istisnalar dışında her yargılama evresinde haktan yararlanabilmenin mümkün olabileceği görülmüştür. Böylece haktan yararlanabilecek savunma öznelerinin kapsamı da genişlemiştir. Görüldüğü üzere tercüman yardımından yararlanma hakkı yargılamanın başından sonuna kadar geçerli olan, başka bir ifade ile tüm adli süreci kapsayan bir haktır. Bu nedenle gerekli olduğu hallerde tüm adli süreci kapsayacak şekilde uygulanmaması hakkın özü ile çelişecektir.

Haktan yararlanmada bazı istisnai haller dışında karşılıksızlık mutlaklıdır. Savunma tarafındaki kişilerin ceza yargılamalarındaki iddiaları ve işlemleri anlamaları ve kendilerini ifade edebilmeleri amacı çerçevesinde yerel adli makamların araştırma ve denetim yapma yükümlülükleri bulunmaktadır. Tercüman yardımından yararlanmanın gerekli olduğu halleri tanımlayan “kullanılan dili anlamamak veya konuşamamak” konusunda yerel mahkemelere ve savcılara yüklenen tespit yapma, nitelikli tercümanı atama ve denetleme yükümlülüğü uygulamada sorunlar doğurabilmektedir. Nitekim kişilerin dil yeterliliği konusunda tespit yapabilmek için gerekli eşiğin ne olduğu belirsiz ve olaya bağlı olduğu gibi dil yeterliliğinin tespit edilmemesini isteyen bir kişinin yeterliliğinin nasıl ölçülebileceği bazen belirsiz olabilmektedir. Bu durumda kişinin eğitim ve iş faaliyetleri gibi geçmiş yaşantısındaki faaliyetlerinden yararlanılabilirse dahi yerel adli makamların vermekte zorlanacağı kimi kararlar olacaktır. Kaldı ki AİHM’ye göre sunulan tercüme ve buna bağlı olan çeviri yardımının sanığın suç isnadını bilmesini sağlaması ve özellikle yargılamayı yapan mahkeme önünde suçlamalara ilişkin olay ve olgular konusunda kendi bakış açısıyla savunma yapmasına imkân vermesi yeterli olsa da tercüme

¹⁷³ Trechsel, s. 328.

ve çeviri kapsamına giren beyanların ve belgelerin belirlenmesi de yine yerel makamlar tarafından yapılacaktır. Mahkemece veya savcı tarafından belirlenen tercümanın veya çevirmenin şüpheli veya sanığın yargılamalardaki tüm iddiaları, isnatları ve suçlamaları, savunması için gerekli tüm bilgi ve belgeleri sözlü veya çeviri yoluyla yazılı şekilde anlamasını sağlayacak derecede dil bilgisine, anlama ve ifade etme yeteneğine sahip olması gerekmektedir ki bu yeterlilik denetimi de aynı yetkili makam olan yerel adli makamlar tarafından yapılacaktır.

Haktan feragat konusu da şüpheli veya sanığın açık rızası üzerinden şekillendiği için yargılamalarda yerel adli makamların şüpheli veya sanığın feragatten önce tüm gerekli hukuki bilgileri ve feragatin yaratacağı sonuçları bilmesi gereği üzerinden kimi hassas kararları olanca dikkat ve titizlikle ele almaları gerekecektir. Özellikle adaletin koruyucusu olarak hâkim, tercüman yokluğunun savunmaya hâlel getirmesini önlemek durumundadır. Yargılamalarda tercümanın bulunmamasından veya bulunsa da belirlenmesinden ya da yetersiz kalmasından kaynaklanacak olumsuz sonuçlar şüpheli veya sanıkla sınırlı kalmayacak; toplumun ceza adaleti sistemine olan güvenini azaltacaktır.

Sonuç olarak tercüman yardımından yararlanma hakkına ilişkin devlet uygulamaları arasında ortaklıklar bulunduğu gibi farklılıklar da olabilmektedir. Dolayısıyla hakkın bulunduğu AİHS 6/3(e) maddesi kapsamındaki uygulamalar ve AİHM içtihadı tamamen oturmuş veya değişiklik ya da gelişimlere kapalı görünmemektedir. Bu kapsamda, AİHM içtihadı, bir yandan AB üyesi devletlerin uygulamalarının asgari koşullarını içeren 2010/64 sayılı Direktifin baskısı altındaymış gibi görünmekte; öte yandan bu Direktifin açtığı yollarda önüne gelecek uyumsuzluklar açısından kendisine bir konfor alanı da bulabilmektedir. Örneğin, 2010/64 sayılı Direktif ile tercümanın ve çevirinin kalitesinin bağımsız ve liyakatli tercüman ve çevirmenlerden oluşturulacak sicillere bağlanmış olması bu konudaki gelecekteki AİHM içtihadının da ilgili devletlerin uygulamalarına göre gelişmesine yol açabilecektir. Bu örnek Türkiye açısından düşünüldüğünde, AİHM'nin 2010/64 sayılı Direktifin konfor alanında kalması halinde, tercüman ve çevirmen sicillerinin oluşturulmasındaki koşulların AB üyesi devletlerdeki iyi uygulamalar incelenerek geliştirilmesi gereğine işaret etmektedir. Farklı bir örnekte ise 2010/64 sayılı Direktifin çeviri ve tercüme arasında net olarak yaptığı ayrımın da gelecekteki AİHM içtihadına konu olabilmesi mümkün olacaktır. Yine 2010/64 sayılı Direktifin şüpheli veya sanıkların ceza yargılamasının dilini konuşup anlamadıklarını ve tercüman yardımına ihtiyaç duyup duymadıklarını tespit etmek için bir usul veya mekanizmanın varlığını araması da örnek başka bir konu olarak gösterilebilir. Bu nedenle tercüman yardımından yararlanma hakkının uygulama farklılıklarının bulunduğu haktan yararlanmadaki dil eşiği, tercümanın atanma halleri ile niteliği ve tercüme edilecek içerik konuları açısından daha derinlikli bir şekilde araştırılması ve bu konudaki akademik çalışmalar ile iyi uygulama örneklerinin görülerek Türkiye'deki eleştiriye açık düzenlemeler için yapılacak önerilerin artması yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- Beyoğlu, Cem Ümit, “AİHM İçtihatları Işığında Tercümandan Yararlanma Hakkı”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 34, Nisan 2018, s. 279-318.
- Demirağ, Fahrettin, *Açıklamalı Ceza Muhakemesi Kanunu*, 1. Baskı, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2007.
- Doğru, Osman / Nalbant, Atilla, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi: Açıklama ve Önemli Kararlar 1. Cilt*, 1. Baskı, Ankara: Şen Matbaa, 2012.
- Dolu, Osman, *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*, 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012.

- European Court of Human Rights Registry, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights-Right to a fair trial (criminal limb), Council of Europe, 2024.
- İnceoğlu, Sibel, Adil Yargılanma Hakkı: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4, Avrupa Konseyi, 2018.
- İnceoğlu, Sibel, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı: Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler, 4. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2013.
- İnceoğlu, Sibel, “Adil Yargılanma Hakkı”, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasaya Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, Sibel İnceoğlu (ed.), 3. Baskı, İstanbul: Beta Basım, 2013.
- Karakehya, Hakan, “Ceza Muhakemesinde Sanığın Meramını Anlatabilme Hakkının Unsurları”, *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 2015, s. 199-225.
- Kılıç, Ali Şahin, “Tercümandan Faydalanma Hakkı Çerçevesinde Sanığın Seçtiği Dilde Savunma Yapması Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 65, Sayı 4, 2016, s. 2101-2131.
- Kunter, Nurullah / Yenisey, Feridun / Nuhoğlu, Ayşe, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 16. Baskı, İstanbul: Beta Basım, 2007.
- Leach, Philip, *Taking a Case to the European Court of Human Rights*, Third Edition, New York: Oxford University Press, 2011.
- McEvoy, Gearóidín, “Language proficiency and the right to an interpreter when accessing a fair trial”, *Translation & Interpreting*, Vol. 15, No. 2, 2023, s. 142-156.
- Mole, Nuala / Harby, Catharina, *The Right to a Fair Trial: A Guide to the Implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights*, 2. Baskı, Belçika: Avrupa Konseyi, 2006.
- Öncü, Mehmet, “AİHS’nin 6 § 3 e) Hükmü Anlamında Tercüman Yardımından Yararlanma Hakkı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Özel Sayı 2014 (Basım Yılı: 2015), Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, s. 4457-4495.
- Schabas, William A., *The European Convention on Human Rights: A Commentary*, New York: Oxford University Press, 2015.
- Tezcan, Durmuş, “Tercümandan Yararlanma Hakkı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 52, Sayı 1, 1997, s. 693-700.
- Tezcan, Durmuş / Erdem, Mustafa Ruhan / Sancakdar, Oğuz, *Avrupa İnsan Hakları Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004.
- Tezcan, Durmuş / Erdem, Mustafa Ruhan / Sancakdar, Oğuz / Önok, Rifat Murat, *İnsan Hakları El Kitabı*, 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2011.
- Trechsel, Stefan, *Human Rights in Criminal Proceedings*, New York: Oxford University Press, 2005.
- Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 16.11.2024).
- Van Dijk, Pieter / Viering, Marc, “Right to a Fair and Public Hearing (Article 6)”, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Pieter Van Dijk / Fried Van Hoof / Arjen Van Rijn / Leo Zwaak (eds.), 4. Baskı, Antwerpen-Oxford: Intersentia Publishers, 2006.

Vogiatzis, Nikos, “Interpreting the Right to Interpretation under Article 6(3)(e) ECHR: A Cautious Evolution in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights?”, *Human Rights Law Review*, Volume 22, Issue 1, March 2022, s. 1-25.

AİHM KARARLARI

Adolf v. Austria, Application No: 8269/78, 26.3.1982.

Akbingöl v. Germany, Application No: 74235/01, 18.11.2004.

Akdoğan v. the Federal Republic of Germany, Application No: 11394/85, 5.7.1988.

Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom, Application No: 26766/05; 22228/06, 15.12.2011.

Albert and Compte v. Belgium, Application No: 7299/75, 7496/76, 10.2.1983.

Amer v. Turkey, Application No: 25720/02, 6.7.2009.

Baka v. Romania, Application No: 30400/02, 16.7.2009.

Baytar v. Turkey, Application No: 45440/04, 14.10.2014.

Bendenoun v. France, Application No: 12547/86, 24.2.1994.

Berisha & Haljiti v. “the former Yugoslav Republic of Macedonia”, Application No: 18670/03, 10.4.2007.

Bideault v. France, Başvuru No: 11261/84, 1.10.1986.

Bocos-Cuesta v. the Netherlands, Application No: 54789/00, 11.3.2003.

Bokhonko v. Georgia, Application No: 6739/11, 22.1.2021.

Brozicek v. Italy, Application No: 10964/84, 19.12.1989.

Campbell and Fell v. the United Kingdom, Application No: 7819/77; 7878/77, 28.6.1984.

Conde v. France, Application No: 52878/99, 24.10.2000.

Cuscani v. the United Kingdom, Application No: 32771/96, 24.9.2002.

Delcourt v. Belgium, Application No: 2689/65, 17.1.1970.

Demicoli v. Malta, Application No: 13057/87, 27.8.1991.

Deweert v. Belgium, Application No: 6903/75, 27.2.1980.

Diallo v. Sweden, Application No: 13205/07, 5.1.2010.

Dombo Beheer B.V. v. Netherlands, Application No: 14448/88, 27.10.1993.

Elawa v. Turkey, Application No: 36772/02, 20.6.2011.

Engel and Others v. the Netherlands, Application No: 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72, 8.6.1976.

Ezeh and Connors v. the United Kingdom, Application No: 39665/98; 40086/98, 9.10.2003.

Fedele v. the Federal Republic of Germany, Application No: 11311/84, 9.12.1987.

Funke v. France, Application No: 10588/83, 25.2.1993.

- Galliani v. Romania, Application No: 69273/01, 10.9.2008.
- Güngör v. Germany, Application No: 31540/96, 17.5.2001.
- Hermi v. Italy, Application No: 18114/02, 18.10.2006.
- Hornsby v. Greece, Application No: 18357/91, 19.3.1997.
- Hovanesian v. Bulgaria, Application No: 31814/03, 21.12.2010.
- Husain v. Italy, Application No: 18913/03, 24.2.2005.
- Işyar v. Bulgaria, Application No: 391/03, 20.11.2008.
- Jussila v. Finland, Application No: 73053/01, 23.11.2006.
- K. v. France, Application No: 10210/82, 7.12.1983.
- K.C. v. Romania, Application No: 45060/10, 30.10.2018.
- Kamasinski v. Austria, Application No: 9783/82, 19.12.1989.
- Katritsch v. France, Application No: 22575/08, 4.11.2010.
- Khatchadourian v. Belgium, Application No: 22738/08, 12.1.2010.
- Knox v. Italy, Application No: 76577/13, 24.1.2019.
- Ladent v. Poland, Application No: 11036/03, 18.6.2008.
- Lagerblom v. Sweden, Application No: 26891/95, 14.1.2003.
- Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany, Application No: 6210/73; 6877/75; 7132/75, 28.11.1978.
- Mehmet Mehdi Zana v. Turkey, Application No: 18954/91, 21.10.1993.
- Neumeister v. Austria, Application No: 1936/63, 27.6.1968.
- Öztürk v. Germany, Application No: 8544/79, 21.2.1984.
- Panasenko v. Portugal, Application No: 10418/03, 22.7.2008.
- Petuhovs v. Germany, Application No: 60705/08, 9.3.2010.
- Pishchalnikov v. Russia, Başvuru No: 7025/04, 24.9.2009.
- Plotnicova v. Moldova, Application No: 38623/05, 15.5.2012.
- Protopapa v. Turkey, Application No: 16084/90, 24.2.2009.
- Puelinckx v. Belgium, Application No: 49104/99, 18.9.2001.
- Salabiaku v. France, Application No: 10519/83, 7.10.1988.
- Société Stenuit v. France, Application No: 11598/85, 30.5.1991.
- Şaman v. Turkey, Application No: 35292/05, 5.4.2011.
- Tabaï v. France, Application No: 73805/01, 17.2.2004.
- Talat Tunç v. Turkey, Application No: 32432/96, 27.3.2007.
- Uçak v. the United Kingdom, Application No: 44234/98, 24.1.2002.
- Vizgirda v. Slovenia, Application No: 59868/08, 28.8.2018.
- Waldberg v. Turkey, Application No: 22909/93, 4.9.1996.

Wang v. France, Application No: 83700/17, 28.7.2022.

X v. Austria, Application No: 6185/73, 29.5.1975.

Yardımcı v. Turkey, Application No: 34176/11, 14.12.2021.

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ERHAN BULUT

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
Cankiri Karatekin University, Faculty of Law
Çankırı, TÜRKİYE

zeyneperhan@karatekin.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-5766-126X>

INTERNATIONAL LAW AND POLITICS: AN ANALYSIS OF MARTTI KOSKENNIEMI'S ARTICLE

*Uluslararası Hukuk ve Politika: Martti
Koskeniemi'nin Makalesi Üzerine Bir İnceleme*

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Makale İncelemesi / Article Review

Geliş Tarihi / Date Received: 13 Aralık 2024 / 13 December 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 27 Aralık 2024 / 27 December 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 27 Ocak 2025 / 27 January 2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ocak / January

Cilt/Volume: 3

Sayı/Issue: 1

Atıf | Citation

Erhan Bulut, Zeynep, "International Law And Politics: An Analysis Of
Martti Koskeniemi's Article". *Karatekin Hukuk Dergisi* 3, sy. 1 (Ocak
2025): 48-56.

Değerlendirme | Peer-Review

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Double anonymized - Two External

İntihal | Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır.

İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by Turnitin.

No plagiarism detected.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu
ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

*It is declared that scientific and ethical principles have been followed
while carrying out and writing this study and that all the sources used
have been properly cited (Zeynep ERHAN BULUT).*

Telif Hakkı | Copyright

Telif hakkı yazara aittir. (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında
lisanslanmıştır.

*Copyright belongs to the author. Licensed under the (CC BY-NC 4.0)
International License.*

Etik Bildirim | Complaints

kahd@karatekin.edu.tr

Yayıncı | Published by

Çankırı Karatekin Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Çankırı Karatekin University Faculty of Law

Finansman | Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

*The author(s) acknowledge that they received no external funding in
support of this research.*

Abstract

This paper critically reviews *The Politics of International Law* by Martti Koskenniemi, a seminal work that examines the liberal concept of the Rule of Law through a critical lens. Koskenniemi highlights the inherent tensions between normativity and concreteness in international law, as well as the interplay between rule-based and policy-based approaches. While his analysis offers significant insights into the political nature of international law and its dependence on state sovereignty, his arguments are marked by ambiguity and a lack of definitive conclusions. This paper summarises Koskenniemi's key arguments, including his critique of liberalism, the indeterminacy of international legal argumentation, and the role of international lawyers in navigating the relationship between law and politics. The discussion evaluates these ideas from multiple perspectives, incorporating views from critical legal theory and legal realism. Although Koskenniemi raises important questions about sovereignty, sources of law, and the objectivity of international legal norms, his work is critiqued for its circular reasoning and lack of clarity. This review concludes that Koskenniemi's contribution lies in his nuanced critique of the liberal foundations of international law, even as his failure to resolve key dilemmas leaves room for further scholarly debate. The aim of this paper is to review *The Politics of International Law* by outlining a straightforward framework, without engaging in a deep academic discussion.

Keywords: Martti Koskenniemi, Politics of international law, Rule of law, Liberalism, Normativity, Concreteness.

Özet

Bu makale, Martti Koskenniemi'nin "The Politics of International Law" başlıklı eserini eleştirel bir şekilde incelemektedir. Koskenniemi, hukuk devletine dair liberal kavramı eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirirken, uluslararası hukukun normatiflik ve somutluk arasındaki gerilimlerine ve kural temelli ile politika temelli yaklaşımlar arasındaki ilişkilere dikkat çekmektedir. Analizi, uluslararası hukukun politik doğasını ve devlet egemenliğine olan bağımlılığını vurgularken, belirsizlikler ve kesin sonuçlardan yoksun bir argümantasyonla dikkat çekmektedir. Bu makale, Koskenniemi'nin temel argümanlarını özetlemekte; liberalizm eleştirisi, uluslararası hukukun belirsizliği ve uluslararası hukukçuların hukuk ile siyaset arasındaki ilişkiyi yönlendirme rolü gibi konuları ele almaktadır. Tartışma, bu fikirleri eleştirel hukuk teorisi ve hukuki realizm perspektiflerinden değerlendirirken, Koskenniemi'nin egemenlik, hukukun kaynakları ve uluslararası hukuki normların nesnelliği üzerine düşüncelerini incelemektedir. Koskenniemi'nin, uluslararası hukukun liberal temellerine yönelik derinlemesine eleştirisi önemli bir katkı sağlasa da temel ikilemleri çözmedeki başarısızlığı daha fazla akademik tartışmaya alan bırakmaktadır. Bu değerlendirme, Koskenniemi'nin katkısının, uluslararası hukukun liberal temellerine yönelik incelikli eleştirisinde yattığı, ancak temel sorulara net yanıtlar verememesi nedeniyle tartışmaya açık bir eser sunduğu sonucuna varmaktadır. Bu makalenin amacı, derin bir akademik tartışmaya girmeksizin, Koskenniemi'nin "The Politics of International Law" başlıklı eserini basit bir çerçeve ile gözden geçirmektir.

Anahtar Kelimeler: Martti Koskenniemi, Uluslararası hukukun politikası, Hukukun üstünlüğü, Liberalizm, normatiflik, Somutluk.

INTRODUCTION

This paper reviews *The Politics of International Law* by Martti Koskenniemi, a seminal work that critically examines the liberal idea of the rule of law in international relations. Koskenniemi's analysis offers a profound exploration of the interplay between law and politics, shedding light on the tensions between normativity and concreteness, as well as rule-based and policy-based approaches. Drawing heavily on contemporary critical legal theory, Koskenniemi critiques the assumptions underpinning the liberal framework of international law, particularly its claims of neutrality, objectivity, and universality.

While the article provides valuable insights into the foundational dilemmas of international law, it also presents challenges for readers due to the recurring circularity of its arguments. Koskenniemi navigates through complex legal doctrines and political realities but often stops short of proposing definitive solutions, leaving many of his critiques open-ended. As Kennedy observes, Koskenniemi's argument "moves from unsolvable debate to unsolvable debate," creating a sense of opacity that may frustrate readers seeking clear conclusions or actionable frameworks.

This paper will summarize Koskenniemi's key arguments, exploring his critique of the liberal tradition in international law and his insights into the indeterminate nature of legal argumentation. It will also engage with the broader implications of his ideas, examining how they challenge conventional understandings of sovereignty, the sources of law, and the role of international lawyers. By situating his arguments within the broader discourse of critical legal theory and international relations, this paper aims to review *The Politics of International Law* by presenting a straightforward framework without delving into an in-depth academic discussion.

I. SUMMARY OF THE ARTICLE

Koskenniemi argues that, in the international arena, there is a liberal tendency to escape politics¹. However, he points out that this is difficult because certain social problems must be resolved through political means. In the second part of his article, he discusses the content of the rule of law, focusing on two key aspects: normativity and concreteness. The normativity of law aims to create distance from state interests, while concreteness requires the law to be grounded in something substantial. In this context, he argues that concreteness appears apologist because it aligns closely with state practice, whereas normativity is utopian since it seeks to distance the law from state practice and interests.

Thirdly, he attempts to explain the substantive structure of law from both the perspective of concreteness and normativity. From the concreteness approach, the substance of law is derived from state sovereignty. By contrast, the normativity approach contends that this substance is based on sources that reject state interests and will. Furthermore, there are two main criticisms of international law: one claims it is too political because it depends on the political power of states, while the other argues it is political because it is based on utopian ideals².

Koskenniemi then discusses the rule-based approach and the policy-based approach. The rule-based approach is rooted in the normativity of law, whereas the policy-based approach asserts that international law is only applicable if it considers the social context of international policy. However, Koskenniemi claims that: "The rule and the policy approaches are two contrasting ways of trying to establish the relevance of international law in the face of what appear as well-founded criticisms. The former does this by stressing the law's normativity, but fails to be convincing

¹ Martti Koskenniemi, "Politics of International Law", *European Journal of International Law* 1, no. 1 (1990): 4–32, 4.

² Koskenniemi, *Politics of International Law*, 4–32.

because it lacks concreteness. The latter builds upon the concreteness of international law, but loses the normativity, the binding force of its law.”³ In his paper, Koskenniemi focuses on highlighting the rule-based approach and the policy-based approach in international law. While he shows that they are based on different principles, he also argues that they are interdependent, as there is an indissoluble bond between them.

Koskenniemi essentially aims to explain what the rule of law is based on. However, he approaches the subject indirectly and fails to articulate his position clearly. Koskenniemi also criticises himself in his later article, *The Politics of International Law - 20 Years Later*, where he acknowledges, “the article (*The Politics of International Law*) was not very clear about what its target was, apart from the lack of professional imagination”⁴. As he acknowledges, his argument was subject to varying interpretations. He further acknowledges the ambiguity in his work, particularly regarding the undefined meaning of politics within his context. Accordingly, the subsequent section of this paper will critically analyse Koskenniemi’s article.

II. DISCUSSION

Koskenniemi argues that international legal argument is indeterminate and unpersuasive. He seeks to analyze the subject from multiple perspectives, addressing the rule-based and policy-based approaches, the interplay between concreteness and normativity, the distinction between factual and legal views, as well as the doctrines of the sources of international law and state sovereignty. However, these differing perspectives only contribute to the ambiguity of his argument. Koskenniemi touches on both theoretical and doctrinal aspects, and from the beginning of his article, he also incorporates some historical context. Yet, these varied elements do not offer a clear answer; they simply reproduce themselves. As Kennedy observes, “the central armature of his argument remains a hypothesis – it cannot be cited for a tidy conclusion”⁵. Koskenniemi’s propensity for digression hinders him from arriving at a definitive conclusion, as each page presents new interpretations. Notably, he refrains from adopting a positive approach to international law and does not engage with positive law. His article lacks legal argumentation, as he avoids looking for answers within legal rules or assessing specific legal arguments.

Koskenniemi argues that, for normativity to exist there must be a distance between law and state practice, interest, or will⁶. Though, it is unclear what the exact limit of this distance should be. Does he mean that all rules must be entirely independent from state interests, or only to a certain degree? Koskenniemi also discusses the sources doctrine, suggesting that international law might be defined through its sources, while once again referencing normativity⁷. He asserts that the sources of international law should be distanced from state practice, yet he overlooks customary rules. As Thirlway points out, customary international law exists as a result of state practice and *opinio juris*⁸. The first element must be widespread and consistent, while the second is known as an opinion of law or necessity⁹. Briefly stated, while Koskenniemi critiques the sources doctrine and advocates for detaching it from state practice, his neglect of customary rules undermines his argument, as customary international law fundamentally relies on the interplay between consistent state practice and *opinio juris*.

³ Koskenniemi, *Politics of International Law*, 11.

⁴ Martti Koskenniemi, “The Politics of International Law—20 Years Later”, *European Journal of International Law* 20, no. 1 (2009): 7–19, 7.

⁵ David Kennedy, “The Last Treatise: Project and Person (Reflections on Martti Koskenniemi’s From Apology to Utopia)”, *German Law Journal* 7 (2006): 982–1008, 991.

⁶ Koskenniemi, *Politics of International Law*, 7.

⁷ Koskenniemi, *Politics of International Law*, 4–32.

⁸ Hugh Thirlway, “The Sources of International Law.” In *International Law*, edited by Malcolm D. Evans, 2nd ed., (Oxford: Oxford University Press, 2006), 122.

⁹ Thirlway, *The Sources of International Law*, 122.

According to Article 38 of the Statute of the International Court of Justice, customary law is recognized as a source of international law¹⁰. So, if normativity insists on detachment from state practice, how can we account for customary international law?¹¹ Under such conditions, it seems impossible to make the sources of international law fully normative. As Georgiev argues, "The rule of law could be conceived, however, as implying only the restraint of arbitrary power - which is a narrower and stricter requirement than the broader concepts of 'distance' or 'closeness' to state practice and 'independence' from politics. Similarly, one could define the requirements for concreteness and normativity also in a narrower sense which would allow for compatibility between them."¹² It can be argued that Georgiev offers greater clarity than Koskenniemi, as Georgiev critiques ambiguous terms such as "distance" and "independence," while Koskenniemi provides only broad explanations and definitions. Koskenniemi should provide further clarification on the concept of "distance". Georgiev focuses on the concept of arbitrary power, which he believes is a more precise term to limit state will or interest¹³.

As previously mentioned, Koskenniemi argues that, from the concreteness perspective, the origin of law's substance arises from state sovereignty¹⁴. He explains the results and character of state sovereignty through both the pure fact and legal views. Koskenniemi asserts that "in each, the pure fact and legal approaches dissolve into each other."¹⁵ He references the Eastern Greenland Case (1933)¹⁶ to support this argument, observing that the Court must consider both facts and law to reach a conclusion. However, this point seems redundant, as it is a widely accepted principle. Blackshield notes that a typical written judgment begins with an outline of the facts of the case, followed by the identification of relevant legal rules and principles¹⁷. Given that a case cannot be decided without understanding the facts, the law must necessarily be applied to those facts. Consequently, Koskenniemi's discussion of this point appears to be superfluous.

Koskenniemi argues that international law can be independent if both concreteness and normativity are present simultaneously¹⁸. He claims that, to prove the objectivity of the law, we must achieve both concreteness and normativity. He also asserts that objectivity is necessary for the rule of law. However, Koskenniemi believes that these two requirements for objectivity cancel each other out, making it impossible for the law to be independent of politics. From my perspective, this would imply that the realization of the rule of law is unattainable, given the inherent incompatibility between concreteness and normativity. However, it is contended that normativity and concreteness can, in fact, coexist. As Georgiev suggests, legal norms become concrete when adopted through established procedures, allowing for their validity to be verified and distinguishing them from non-law, such as opinions or values. They remain normative because they can be used to assess state practice, which cannot invalidate them without adhering to the required procedures¹⁹.

¹⁰ Christopher A. Ford, "Judicial Discretion in International Jurisprudence: Article 38(1)(C) and General Principles of Law", *Duke Journal of Comparative & International Law* 5 (1994): 35-77.

¹¹ Louis Henkin, "International Law as Law in the United States" *Michigan Law Review* 82 (1983): 1555-74.

¹² Dragoljub Georgiev, "Politics or Rule of Law: Deconstruction and Legitimacy in International Law", *European Journal of International Law* 4, no. 1 (1993): 1-14, 3.

¹³ Georgiev, *Politics or Rule of Law: Deconstruction and Legitimacy in International Law*, 1-14.

¹⁴ Koskenniemi, *Politics of International Law*, 4-32.

¹⁵ Koskenniemi, *Politics of International Law*, 16.

¹⁶ *Legal Status of Eastern Greenland (Den. v. Nor.)*, 1933 P.C.I.J. (ser. A/B) No. 53 (Apr. 5)

¹⁷ Robert French, "Conference on Judicial Reasoning: Art or Science?", *Australian Journal of Forensic Sciences* 42, no. 1 (2010): 5-9.

¹⁸ Koskenniemi, *Politics of International Law*, 4-32.

¹⁹ Georgiev, *Politics or Rule of Law: Deconstruction and Legitimacy in International Law*, 1-14.

D'Aspremont notes that the cycle between concreteness and normativity undermines the objectivity of international legal rules²⁰. In this situation, international law becomes indeterminate, and the objectivity of international law remains an elusive goal. Koskenniemi distinguishes between the rule approach (which encompasses sources, normativity, and utopianism) and the policy approach to international law. He explains that the rule approach prioritizes the normativity of law, while the policy approach (which includes sovereignty, concreteness, and apologetics) emphasizes state policy²¹. From my understanding, Koskenniemi posits that international law and international politics are inherently interdependent.

In this context, Georgiev contends that the sources doctrine asserts that state practice alone is insufficient to constitute law; it must be recognized and accepted as law by the relevant legal community²². General principles must also be recognized as law. Thus, the concreteness of state practice can base itself on normativity to avoid apologetics, and the normativity of general legal principles can base itself on concreteness to avoid utopianism. Consequently, “pure” normativity, meaning total distance from state behaviour, would be utopian, while “pure” concreteness, based on state interest or behaviour, would be apologetic. Therefore, the lack of distance from politics and the lack of objectivity in international law are necessary for the rule of law. As we have previously criticised, Koskenniemi argues that normativity and concreteness simultaneously destroy and create each other. This dynamic prevents the objectivity of international law and, by extension, the rule of law. However, this dilemma remains unaddressed in Koskenniemi's article, where it is presented merely as an open-ended question, lacking definitive resolution or clarity.

Koskenniemi discusses the role of international lawyers, assigning them significant responsibilities. He argues that it is impossible for international lawyers to “maintain a specifically ‘legal’ identity separated from that of a social scientist or politician”. He asserts that there is no space for legal neutrality outside politics, and that lawyers must incorporate this fundamental reality into their professional identities²³. According to Koskenniemi, international lawyers are both legal advisers and theorists; in other words, they are problem-solvers. However, he fails to define what he means by “international lawyer,”²⁴ leaving the term ambiguous and susceptible to misinterpretation. Clarification of this term would be beneficial to avoid potential misuse.

Koskenniemi states in his introduction, “I shall extend the criticism of the liberal idea of the *Rechtsstaat*”²⁵. This creates an expectation in the reader to hear something about liberalism. However, Koskenniemi does not explicitly engage with liberalism, nor does he clarify his stance on the matter. For a comprehensive understanding of his perspective on the liberal approach, this article alone may prove insufficient. A more precise articulation in the introduction might better address this gap. Nonetheless, Koskenniemi does make his position clear in *From Apology to Utopia*²⁶. There, Koskenniemi states that the origins of international law are liberal and that this liberal approach brings with it certain liberal problems²⁷. Moreover, he argues that liberal theory

²⁰ Jean D'Aspremont, “Uniting Pragmatism and Theory in International Legal Scholarship: Koskenniemi's *From Apology to Utopia* Revisited”, *Revue Québécoise de Droit International* 19 (2005): 353–60.

²¹ Koskenniemi, *Politics of International Law*, 4–32.

²² Georgiev, *Politics or Rule of Law: Deconstruction and Legitimacy in International Law*, 1–14.

²³ Jochen von Bernstorff, “Sisyphus Was an International Lawyer: On Martti Koskenniemi's *From Apology to Utopia* and the Place of Law in International Politics”, *German Law Journal* 7, no. 12 (2006): 1015–1036, 1018.

²⁴ For further information look at Patrick Del Duca, “Why We Read the International Lawyer—Answers Parsed from Works of Two International Lawyers”, *Int'l Law* 50 (2017): 87.

²⁵ Koskenniemi, *Politics of International Law*, 7.

²⁶ For further discussion look at Hürkan Çelebi, and Ali Murat Özdemir, “Uluslararası Hukukta Eleştirel Yaklaşımlar” *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 7, 25 (2010): 69–90.

²⁷ Martti Koskenniemi, *From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 5.

does not recognize itself as a political theory, claiming instead to be non-political. According to Koskenniemi, liberal theories are fundamentally unable to resolve tensions between community matters and individual freedom²⁸. Although he highlights the liberal concept in the introduction, he fails to directly address the topic in the main body of his article.

As previously noted, Koskenniemi raises several important points, including the assertion that international law is inherently political. In his article, he attempts to merge concreteness and normativity, as well as the rule approach and the policy approach, to support his argument. Today, it is hard not to agree with Koskenniemi on this point, as international politics is deeply intertwined with international law. As Duxbury observes, “[i]nternational law would be effective if it did not focus solely on formal authority, but rather on effective control established through value-dependent policies and processes.”²⁹ Koskenniemi addresses the binding force of international law from a different perspective. He notes that binding force is sometimes linked to its ability to reflect the will of states, a concept known as consensualism. On the other hand, “such binding force is linked with the relationship of sources arguments with what is ‘just,’ ‘reasonable,’ ‘in accordance with good faith,’ or some other non-consensual metaphor”³⁰. He presents a persuasive critique of full consensualism, arguing that if law is understood to emerge from consent, the theory implies that it does not necessarily require the approval of all states. However, Koskenniemi argues that this notion violates the principle of sovereign equality and raises the question of whether a state could be bound by another state’s will. This is an important point, as Hobbes argues that obligations can arise from the will of sovereign states³¹. Therefore, international rules cannot be considered binding without the consent of sovereign states³². In this regard, it can be argued that states both create and enforce law, positioning them as both the subjects and objects of international law.

Kelsen also criticized this approach due to the ambiguity of the concept of sovereignty. According to Kelsen, sovereignty is too vague a concept to serve as a solid foundation for the binding force of law³³. While many scholars discuss the binding force of international rules, few address the issue of sovereign state equality on a global scale, and none fully answer Koskenniemi’s key question: Why are these rules binding on states? If a state does not consent to a rule, how can it be bound by it? Furthermore, if these rules favour powerful states, what happens to those that lack political influence? In conclusion, Kelsen’s critique highlights the challenges of using sovereignty as a foundation for the binding force of law, while Koskenniemi’s central question remains unresolved. The issue of state consent and the unequal impact of international rules on states with varying levels of power further complicates the debate.

CONCLUSION

Martti Koskenniemi’s *The Politics of International Law* offers a highly professional critique of international law’s liberal foundations and its entanglement with politics. The article explores key tensions, such as those between normativity and concreteness and between rule-based and policy-based approaches, while re-evaluating fundamental aspects of international law like sovereignty, statehood, and sources of law. Koskenniemi’s critique of sovereignty, particularly

²⁸ Christoph Möllers, “It’s About Legal Practice, Stupid”, *German Law Journal* 7, no. 12 (2006): 1011–14.

²⁹ Oliver Jüterssonke, *Morgenthau, Law, and Realism*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 136.

³⁰ Koskenniemi, *Politics of International Law*, 21.

³¹ Ross Harrison, *Hobbes, Locke, and Confusion's Masterpiece: An Examination of Seventeenth-Century Political Philosophy*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).

³² Martin Hollis, and Steve Smith, *Explaining and Understanding International Relations*, (Oxford: Clarendon Press, 1991).

³³ Stanley L. Paulson, and Bonnie L. Paulson, eds. *Normativity and Norms: Critical Perspectives on Kelsenian Themes*, (Oxford: Oxford University Press, 1998).

regarding the equality of sovereign states, stands out as a significant contribution. However, his deliberate ambiguity and open-ended arguments challenge readers to engage with unresolved questions, including the binding nature of international law for states that do not consent to particular norms.

Koskenniemi dismantles the illusion of neutrality and objectivity in international law, emphasizing its inherent political nature and compelling international lawyers to acknowledge their roles within a politicised field. His critique of consensualism raises important concerns about the legitimacy and efficacy of international legal regimes, highlighting the challenges of balancing state sovereignty with broader normative principles.

However, the article's lack of definitive conclusions or a cohesive framework can be both a strength and a weakness. While it fosters dynamic scholarly discourse and invites diverse interpretations, it risks frustrating those seeking practical solutions or clearer doctrinal guidance. This ambiguity reflects broader struggles within international law to reconcile its aspirational ideals with the realities of global power dynamics. Despite these challenges, Koskenniemi's work remains a cornerstone in the field and will continue to provoke meaningful debate in the evolving global order.

BIBLIOGRAPHY

- Bernstorff, Jochen von. "Sisyphus Was an International Lawyer: On Martti Koskenniemi's From Apology to Utopia and the Place of Law in International Politics." *German Law Journal* 7, no. 12 (2006): 1015–36.
- Çelebi, Hürkan, and Ali Murat Özdemir. "Uluslararası Hukukta Eleştirel Yaklaşımlar." *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 7, no. 25 (2010): 69-90.
- Del Duca, Patrick. "Why We Read The International Lawyer-Answers Parsed from Works of Two International Lawyers." *Int'l Law*. 50 (2017): 87-110.
- D'Aspremont, Jean. "Uniting Pragmatism and Theory in International Legal Scholarship: Koskenniemi's From Apology to Utopia Revisited." *Revue Québécoise de Droit International* 19 (2005): 353–60.
- Ford, Christopher A. "Judicial Discretion in International Jurisprudence: Article 38(1)(C) and General Principles of Law." *Duke Journal of Comparative & International Law* 5 (1994): 35–77.
- French, Robert. "Conference on Judicial Reasoning: Art or Science?" *Australian Journal of Forensic Sciences* 42, no. 1 (2010): 5–9.
- Georgiev, Dragoljub. "Politics or Rule of Law: Deconstruction and Legitimacy in International Law." *European Journal of International Law* 4, no. 1 (1993): 1–14.
- Harrison, Ross. *Hobbes, Locke, and Confusion's Masterpiece: An Examination of Seventeenth-Century Political Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Henkin, Louis. "International Law as Law in the United States." *Michigan Law Review* 82 (1983): 1555–74.
- Hollis, Martin, and Steve Smith. *Explaining and Understanding International Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1991.
- Jütersonke, Oliver. *Morgenthau, Law, and Realism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

- Kennedy, David. "The Last Treatise: Project and Person (Reflections on Martti Koskenniemi's From Apology to Utopia)." *German Law Journal* 7 (2006): 982–1008.
- Koskenniemi, Martti. "Politics of International Law." *European Journal of International Law* 1, no. 1 (1990): 4–32.
- Koskenniemi, Martti. "The Politics of International Law—20 Years Later." *European Journal of International Law* 20, no. 1 (2009): 7–19.
- Koskenniemi, Martti. *From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Möller, Christoph. "It's About Legal Practice, Stupid." *German Law Journal* 7, no. 12 (2006): 1011–14.
- Paulson, Stanley L., and Bonnie L. Paulson, eds. *Normativity and Norms: Critical Perspectives on Kelsenian Themes*. Oxford: Oxford University Press, 1998.

Dr. Öğr. Üyesi Cemâl DURSUN

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Cankiri Karatekin University, Faculty of Law

Çankırı, TÜRKİYE

cemaldursun@karatekin.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-3674-9684>

ÇEVİRİ: AVRUPA TAPU SİCİLİ İLKELERİ

European Land Registry Principles

Çeviri Bilgisi | Translation Information

Geliş Tarihi / Date Received: 8 Aralık 2024 / 24 December 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 5 Ocak 2025 / 5 January 2025

Yayın Tarihi / Date Published: 27 Ocak 2025 / 27 January 2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ocak / January

Cilt/Volume: 3

Sayı/Issue: 1

Atıf | Citation

Dursun, Cemal, çev. "Avrupa Tapu Sicili İlkeleri". *Karatekin Hukuk*

Dergisi 3, sy. 1 (Ocak 2025): 57-64.

Değerlendirme | Peer-Review

Dil Editörü kontrolünden geçmiştir.

Reviewed by Language Editor.

İntihal | Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır.

İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by Turnitin.

No plagiarism detected.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Cemal DURSUN).

Telif Hakkı | Copyright

Telif hakkı yazara aittir. (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

Copyright belongs to the author. Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.

Etik Bildirim | Complaints

kahd@karatekin.edu.tr

Yayıncı | Published by

Çankırı Karatekin Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Çankırı Karatekin University Faculty of Law

Finansman | Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

I. AVRUPA TAPU SİCİLİ DERNEĞİ HAKKINDA

2004 yılında Belçika’da kurulan Avrupa Tapu Sicili Derneği (ELRA), kazanç amacı gütmeyen (*not-for-profit*) uluslararası bir dernektir. Dernek, kuruluş aşamasında 12 kurucu üye ile yola çıkmıştır¹. Günümüzde ise 25 Avrupa ülkesinde faal 31 tapu sicili örgütü üyesi ile faaliyetlerine devam etmektedir².

2004 yılının Ekim ayında, Prodi’nin başkanlık ettiği Avrupa Birliği Komisyonunda Adalet ve İçişleri Komiseri olarak görev yapan António Vitorino’nun desteğini de arkasına alan bir grup tapu sicili kurumu, Avrupa Birliği’ndeki tapu sicillerinin çıkarlarını temsil etmek üzere bir Avrupa derneği kurmanın zamanının geldiği hususunda mutabık kalmışlardır³. Bu açıdan bakıldığında, hem hukuki kurumlar olarak tapu sicillerinin öneminin hem de sicil işlemlerinin taşınmazlar üzerindeki mülkiyet ve sair haklar alanında etkilerinin vurgulanması hedefi öne çıkmaktadır. Bu hedefin, hukukun üstünlüğü (*rule of law*) bakımından ilerleme ve değişim için temel bir araç olarak ele alındığı anlaşılmaktadır⁴.

Daha özeldir ELRA’nın nihai amacının, gayrimenkul ve sermaye piyasalarında tapu sicilinin rolünün anlaşılması ve geliştirilmesidir. Buradan hareketle, AB kurumlarıyla iş birliği yapılması da amaçlanmaktadır.

II. BİR ELRA GİRİŞİMİ: AVRUPA TAPU SİCİLİ AĞI (ELRN)

ELRA üyesi ülkelerdeki sorumlu kuruluşlar tarafından iletişim noktası olarak belirlenen/atanan bir sicil memurundan oluşan ağa, Avrupa Tapu Sicili Ağı (ELRN) denilmektedir⁵. ELRA üyeleri tarafından 2010 yılında kurulan ELRN, 22 farklı ülkeden 26 kuruluşun temsil edildiği bir ağıdır⁶. ELRN; özgürlük, güvenlik ve adalet alanının güçlendirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, “Temel Haklar ve Adalet” programının bir parçası olarak “medeni hukuk adaleti (*civil justice*)” çerçevesi dahilinde Avrupa Komisyonu tarafından da desteklenmektedir⁷.

ELRN’nin amacı, Avrupa düzeyinde taşınmaz tescil hizmetlerine kolay erişimi kolaylaştıran araçlar oluşturmak, bu doğrultuda vatandaşlara ilgili ve yararlı bilgiler sağlamak ve yine vatandaşların farklı bölgelerdeki tescil sistemlerini daha iyi anlayabilmeleri için gereken temel bilgileri sunmaktır.

¹ ELRA websitesi için bkz. <https://www.elra.eu/>, erişim tarihi: 05.12.2024.

² Üyeler (alfabetik sırada): Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hırvatistan, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Yunanistan.

Gözlemci Üyeler (alfabetik sırada): Bosna Hersek, Slovenya, Türkiye, Ukrayna.

Ortaklar (alfabetik sırada): Centro de Estudos Notariais e Registais (CENoR), Portekiz; Università di Trento - Facoltà di Giurisprudenza, İtalya.

³ <https://unece.org/sites/default/files/2023-04/WPLA%20agenda%20item%206%204%20Buric.pdf>, erişim tarihi: 05.11.2024

⁴ ELRA, Avrupa Hukuk Enstitüsü’nün (*European Law Institute*) kurumsal bir üyesidir.

⁵ ELRN websitesi için bkz. <https://www.elra.eu/european-land-registry-network/>, erişim tarihi: 05.12.2024.

⁶ ELRN ağına dahil olan ülkeler ve kuruluşlar (alfabetik sırada): Avusturya, Belçika, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Estonya, Finlandiya, Hollanda, İngiltere & Galler, İrlanda, İtalya Agenzia delle Entrate, İtalya Servizio Libro Fondiario e Catasto – Provincia Autonoma di Trento, Kıbrıs, Kuzey İrlanda, İskoçya, İspanya, İsveç, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Yunanistan.

⁷ AB Komisyonu’nun *civil justice* programı hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/civil-justice_en, erişim tarihi: 05.12.2024. ELRN açısından özellikle uluslararası çiftlerin malvarlığı (*property of international couples*), miras ve vasiyetname (*successions and wills*) önem arz etmektedir.

ELRN, Avrupa Birliği Miras Tüzüğü⁸ başta olmak üzere diğer tüm Avrupa girişimlerinin uygulanması için önemli bir iş birliği platformu olma özelliği de taşımaktadır. Tatbikatta tapu sicili meselelerine müdahil olan hâkimler, icra memurları, avukatlar, noterler ve diğer hukuk uygulayıcılarından oluşan sair Avrupa hukuk ağlarına da destek vermektedir. Bu doğrultuda, ELRN web sitesi aracılığıyla bir ülkenin kullanıcılarından ve yetkililerinden gelen bilgi ve yardım talepleri, başka bir ülkenin alıcısına kolay ve etkili bir şekilde iletilebilmektedir⁹.

III. DÜNYADA TAPU SİCİL SİSTEMLERİ

Aşağıdaki haritada dünyada kullanılan belli başlı tapu sicil sistemleri gösterilmektedir¹⁰. Görüleceği üzere dünyada esas olarak iki ayrı sistem kullanılmaktadır. *Deed* sistemine göre taşınmaza ilişkin işlemin kendisi (ve özellikle tarafları) kaydedilmekte iken (*who owns what*) (kimin neye sahip olduğu), *title* sistemine göre taşınmazın kendisi kaydedilmekte ve taşınmaz ilişkin işlemler (ve özellikle tarafları) ayrıca bu tapu sicilinde tutulmaktadır (*what is owned by who*) (kim tarafından sahip olunduğu)¹¹. *Deed* sistemi ağırlıklı olarak Fransa, Latin ülkeleri ve ABD’de kullanılmakta iken *title* sistemi Türkiye’nin de dahil olduğu Cermen tapu sicili (kütüğü) sistemini kabul eden ülkelerde uygulanmaktadır. Bu iki temel sisteme ek olarak 19. yy.’ın ikinci yarısında Avustralya’da *Torrens* sistemi ortaya çıkmış, ağırlıklı olarak Avustralya, Kanada, Birleşik Krallık, İrlanda’da uygulama alanı bulmuştur¹².

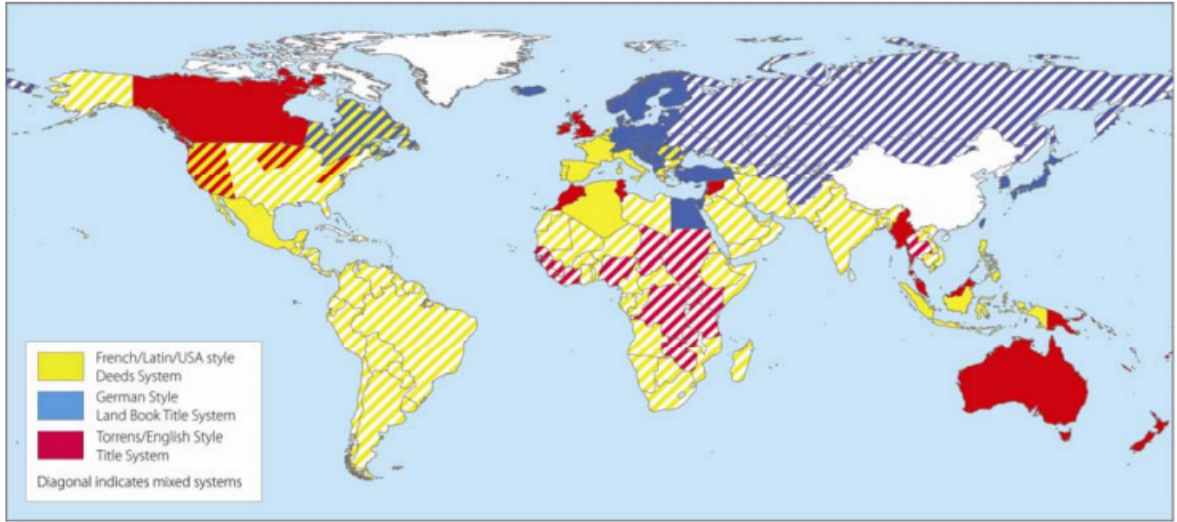

Figure 2. World map of land registration systems (after Enemark 2004)

⁸ Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession. <http://data.europa.eu/eli/reg/2012/650/oj>, erişim tarihi: 05.12.2024. Tüzük, 27.12.2012 tarihli AB Resmi Gazetesi’nde yayımlanmıştır. 84. maddesi gereği Tüzük, 17 Ağustos 2015’ten itibaren; ancak 77. ve 78. maddeler 16 Ocak 2014, 79., 80. ve 81. maddeler ise 5 Temmuz 2012’den itibaren yürürlüğe girmiştir.

⁹ ELRN Referans Bilgisi adı verilen bu sistemin hayata geçirilmesi amacıyla oluşturulan ELRA IMOLA projesi (*The ELRA IMOLA Project*) hakkında daha fazla bilgi için bkz. <https://www.elra.eu/facts-sheets/elrd-reference-information/>, erişim tarihi: 05.12.2024.

¹⁰ Stig Enemark, Land Administration Systems - managing rights, restrictions and responsibilities in land, Map World Forum, Hyderabad, India, 10-13 February 2009, s. 5.

¹¹ Enemark, s. 4.

¹² *Land registry* kavramı üzerine kurulu *Torrens* sistemi ile Cermen *Grundbuch* sistemi, pozitif sistemler olarak birbirlerine oldukça yakındır.

IV. AVRUPA TAPU SİCİLİ İLKELERİ

Taşınmaz mallar ve dolayısıyla tapu sicilleri ile ilgili mülkiyet (eşya) hukuku konuları, özel hukuk alanında ortak Avrupa kuralları ve ilkeleri için taslak halindeki akademik önerilerde, yani Avrupa Medeni Kanunu (*European Civil Code*) ve Taslak Ortak Referans Çerçevesi'nde (*Draft Common Frame of Reference*) ele alınmamış, hatta Avrupa düzeyinde bir ipotek sistemi oluşturma çabaları da atıl kalmıştır¹³. İşte ELRA tarafından hazırlanan Avrupa Tapu Sicili İlkeleri, bu alandaki ortak yaklaşımları (*common denominators*) yansıtan bir ilkeler bütünü yayımlayarak bu alandaki uyumlulaştırma/yakınsama çabalarının dayanak noktasını oluşturmaktadır.

Bu amaçla ELRA, taşınmaz kayıtlarının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmayı, Avrupa çapında gayrimenkule ilişkin işlemlerinde hukukî kesinliği ve şeffaflığı artırmayı amaçlamaktadır. Avrupa Tapu Sicili İlkeleri ile bağlantılı olarak tapu sicil sistemlerinin temel niteliklerini tanımlamak ve rol ve sorumlulukları tanımlamak için Avrupa Taşınmaz Kayıt Statüsü'nün (*European Land Registrar's Statute*) oluşturulması yer almaktadır¹⁴. Hem Avrupa Tapu Sicili İlkeleri hem de Avrupa Taşınmaz Kayıt Statüsü girişimleri, yasal olarak asgari müşterekleri oluşturmak ve sürdürmek, vatandaşların ve teşebbüslerin çıkarlarını korumak, ekonomik büyümeye katkıda bulunmak suretiyle taşınmaz kaydında uyumlulaştırılmış yaklaşımları/uygulamaları teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

ELRA'nın bu amaçla üstlendiği ve sürdürdüğü çalışmalarını daha önemli kılan bir başka unsur ise Avrupa Birliği düzeyinde düzenleme yapma konusundaki belirsizliklerdir. Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın (ABİHA) 345. maddesine göre (Kurucu) Antlaşmalar hiçbir şekilde Üye Devletlerdeki mülkiyet rejimi sistemini düzenleyen kurallara hâle getirmeyecektir¹⁵. ABİHA 345'e ilaveten bağlama noktası olarak *lex rei sitae* ve *lex registrationis* ilkelerinin de hatırlanması gerekir¹⁶.

V. ELRA TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN PROJELER: IMOLA VE CROBECO

A. IMOLA (*Interoperability Model for Land Registers*)

ELRA'nın yürütücüsü olduğu temel projelerinden biri, şu anda dördüncü aşamasında olan Tapu Sicili için İş Birliği Modeli, kısaca IMOLA projesidir¹⁷. Özellikle yabancı belgelerin ve yabancı mahkeme kararlarının kaydedilmesi ile ilgili olarak, tapu sicil sistemleri arasında giderek artan daha yakın iş birliği ihtiyacını ele almaktadır. Bu amaçla sınır ötesi etki doğuran haklar ve borçlar bakımından yerel düzlemde eşdeğer bir kavramlar oluşturulması önem arz etmektedir.

¹³ Jacek Gołaczyński, Maria Kaczorowska, "Interconnecting Land Registers at the European Level: Technological Progress and Harmonization Aspects", *Review of European and Comparative Law* 2023 Vol. 55, No. 4, s. 44.

¹⁴ Avrupa Taşınmaz Kayıt Statüsü (*European Land Registrar's Statute*) için bkz. <https://www.elra.eu/about-us/european-land-registrars-statute/>, erişim tarihi: 05.12.2024.

¹⁵ Article 345 (ex Article 295 TEC): The Treaties shall in no way prejudice the rules in Member States governing the system of property ownership. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A12008E345>, erişim tarihi: 05.12.2024. Aynı yönde ABAD kararı için bkz. Staat der Nederlanden v. Essent NV and Others, Joined cases C-105–107/12, CJEU 22 October 2013. Maddenin, 9 Mayıs 1950 tarihli Schuman Deklarasyonu ile başlayıp Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Anlaşması (madde 83), Euratom Anlaşması (Madde 91), Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşması (madde 222), ABA (Roma madde 222, Maastricht madde 295), ABİHA (madde 345), ve en nihayet Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması (madde 125) içerisinde neredeyse hiç değişiklik geçirmeden varlığını kpruduğu hakkında bkz. Akkermans, Bram and Ramaekers, Eveline, "Article 345 TFEU (ex. 295 EC), Its Meanings and Interpretations". *European Law Journal*, Vol. 16, No 3, s. 292-314, May 2010.

¹⁶ Sjeff van Erp, "Lex Rei Sitae: The Territorial Side of Classical Property Law," in *Regulatory Property Rights: The Transforming Notion of Property in Transnational Business Regulation*, ed. Christine Godt (Leiden–Boston: Brill Nijhoff, 2016), s. 59–81.

¹⁷ Bu proje, JUST-2023-JACC-EJUSTICE-101160423 numaralı proje olarak Avrupa Birliği tarafından desteklenmektedir.

IMOLA, AB Tüzüklerinin medeni ve ticari konularda etkin bir şekilde uygulanmasını kolaylaştırma amacını taşımaktadır. Bu girişim, yabancı mülkiyet hakları, taşınmaz kayıt sistemleri ve ilgili mevzuat hakkında daha fazla bilgiye sahip olması gereken sicil memurları, hâkimler, akademisyenler, avukatlar, noterler, hukukçular ve vatandaşlar gibi paydaşların yeni talepleri üzerine bina edilmektedir. Projenin ilk safhası olan IMOLA I’de, Avrupa Taşınmaz Kayıt Belgesi (*European Land Registry Document, ELRD*) sisteminin kurulabilmesi amacıyla:

- Tüm Avrupa taşınmaz sicilleri için uygun bir yapı tanımlandıktan,
- Sisteme ilişkin semantik çevirilerle uğraşıldıktan,
- Esas terimler tanımlandıktan,
- Projenin sonraki iki takibinde taksonomiler oluşturulduktan

sonra, bu defa geliştirilmiş bir ELRD ve yapay zekâ (*artificial intelligence, AI*) kullanımının odakta olduğu IMOLA IV safhasına geçilmiştir¹⁸.

B. CROBECO (*Cross-Border e-Conveyancing*)

ELRA tarafından üstlenilen bir diğer önemli girişim, yabancı arazi sicillerinde sınır ötesi devir/ferağ kayıtlarını kolaylaştırmaya adanmış olan CROBECO (Sınır Ötesi e-Tapu Devri) projesidir¹⁹. Taşınmazın bulunduğu ülkeden başka bir ülkede, o ülkenin kurallarına göre elektronik olarak yapılan taşınmaz devir/ferağ sözleşmelerinin taşınmazın bulunduğu ülkedeki ilgili taşınmaz kayıt kuruluşu tarafından sicile kaydının mümkün olup olmadığını konu edinen CROBECO projesi, ister akdi ister akit dışı şekilde üstlenilen yükümlülükler için iki tarafın hukuk seçimine ve dijital araçların kullanımına dayalı bir hukuki işlem süreci için çerçeve Avrupa kuralları ve ilkeleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçeveye “*Sınır Ötesi Devir Referans Çerçevesi (Cross Border Conveyancing Reference Framework, CCRF)*” adı verilmektedir. CCRF, ilgili ülkelerin cari mevzuatına saygı göstererek esas itibarıyla ülkeler arasındaki ikili anlaşmalara odaklanır. Farklı sistemlerin varlığı farklı süreçlere ve taleplere yol açsa da farklı hukuk sistemlerine sahip üye devletlerde CCRF’nin uygulanabilirliğini göstermeye çalışmaktadır²⁰.

DECLARATION OF THE EUROPEAN LAND REGISTRY ASSOCIATION	AVRUPA TAPU SİCİLİ DERNEĞİ BEYANNAMESİ
WHEREAS: The European Union has as one of its essential purposes the constitution and development of a single market that guarantees the free movement of persons, goods, services, capital and data. In order to achieve this end, an adequate normative environment is established. Regardless of national institutions and legislation, this normative environment guarantees the correct	MADEMKİ: Avrupa Birliği’nin temel amaçlarından biri, kişilerin, malların, hizmetlerin, sermayenin ve verilerin serbest dolaşımını garanti eden bir tek pazarın oluşturulması ve geliştirilmesidir. Bu amaca ulaşmak için yeterli bir normatif ortam tesis edilmektedir. Ulusal kurumlar ve mevzuattan bağımsız olarak, bu normatif ortam hem vatandaşlar hem de şirketler için serbest piyasa ve hukuki

¹⁸ 24 Kasım 2024’te projenin dördüncü safhasına geçilmiştir. Bkz. <https://www.elra.eu/imola-iv-kick-off-conference-1st-training-session/>, erişim tarihi: 05.12.2024.

¹⁹ 2010 yılında başlayan proje 2012 yılında tamamlanmıştır.

²⁰ Bu amaçla, negatif sisteme dahil Hollanda ve İspanya seçilerek projede somut uygulanabilirlik gösterilmeye çalışılmaktadır. Projenin o zamanki bilimsel danışmanları Maastricht Avrupa Özel Hukuk Enstitüsü’den (*The Maastricht European Private Law Institute, M-EPLI*), (şimdiki) Prof. Dr. Sjef van Erp ile Prof. Dr. Bram Akkermans’dır.

application of the principle of free market and legal certainty for both citizens and companies. The consumer and citizen protection should guide the European and national institutions, adopting the necessary actions to guarantee this end, procuring relevant, accessible and quality legal information. The Land Registry, whose main purpose is the legal security of the immovable transactions, as a public institution, is also an effective tool for achieving the aforementioned EU purposes and principles in the field of real estate, as it may be with environmental protection policy, prevention of money laundering and terrorism financing policy, and the digital treatment of the data in the framework of the interconnection of the Land Registries. THEREFORE: ELRA, with full respect for the national Land Registry systems, its organization and management, considers as principles inspiring a Land Registry system of legal security, aligned with the EU policies in the field of real estate and that contributes to the achievement of the referred purposes, the following: The information provided by the Land Registry on domain, rights in rem or limitations, including those of public nature, should be delivered in relation to each property or right recorded in accordance with the European Land Registry Document, as common template. The information contained in the Land Registry should be accurate and based on a previous entry in order to ensure its integrity and the quality of the data. The content of the Land Registry should be organized according to the date of entry to guarantee that the registered rights are properly organised and protected, as well as third parties trusting the content of the published rights and their rank.	kesinlik ilkesinin doğru bir şekilde uygulanmasını garanti eder. Tüketicinin ve vatandaşın korunması, Avrupa ve ulusal kurumlara, bu amacı garanti altına almak için gerekli eylemleri benimseyerek, ilgili, erişilebilir ve kaliteli yasal bilgilerin temin ederek rehberlik etmelidir. Esas amacı taşınmaz işlemlerinin hukuki güvenliği olan Tapu Sicili, bir kamu kurumu olarak, çevrenin korunması politikası, kara paranın aklanmasının ve terörizmin finansmanının önlenmesi politikası ve Tapu Sicillerinin birbirleri ile irtibatı çerçevesinde verilerin dijital işlenmesi ile birlikte, taşınmaz alanında yukarıda belirtilen AB amaç ve ilkelerine ulaşmak için de etkili bir araçtır. BU NEDENLE: ELRA, ulusal Tapu Sicili sistemlerine, organizasyonuna ve yönetimine tam saygı duyarak, taşınmaz alanındaki AB politikalarıyla uyumlu ve atıfta bulunulan bu amaçların gerçekleştirilmesine katkıda bulunan hukuki güvenliği haiz Tapu Sicili sistemine ilham veren ilkeler olarak aşağıdakileri değerlendirmektedir: Tapu Sicili tarafından sağlanan alan, aynı haklar veya takyidatlar hakkındaki bilgiler, kamusal nitelikte olanlar da dahil olmak üzere, Avrupa Tapu Sicili Belgesi'ne uygun olarak kaydedilen her bir mülk veya hakka ilişkin ortak şablon olarak sunulmalıdır. Tapu Sicilinde yer alan bilgiler, tutarlılığını ve verilerin kalitesini sağlamak için doğru olmalı ve önceki bir kayda dayanmalıdır. Tapu Sicilinin muhtevası, kayıtlı hakların düzgün bir şekilde düzenlenmesini ve korunmasını ve de yayımlanan hakların içeriğine ve bunların derecesine güvenen üçüncü tarafları garanti altına almak için kayıt tarihine göre düzenlenmelidir.
--	--

The person responsible for the registry should make the decisions regarding the access of rights to the Land Registry in accordance with its national law and independently, in order to ensure its impartiality as well as the integrity and coherence of the system, also helping or contributing to the compliance of legislation against money laundering. To guarantee the quality of the data published by the Registry, the person responsible should qualify the content in accordance with its national law. The content of the Land Registry should reflect all the rights in rem and limitations that may exist on real estate to guarantee legal certainty and the protection of third parties. The limitations derived from the EU or national policies on the protection of the environment, as well as other limitations derived from other protection programs, may be reflected in the content of the Registry in order to achieve this purpose. The Land Registry is the institution in charge of the treatment and issuance of information on rights in rem and limitations on real estate. Any citizen, company or administration that has sufficient interest may obtain the information regarding the description, ownership, charges or limitations of the property or right in rem in accordance with the access schemes defined by the applicable legislation. The Land Registry information system allows to complete the information on real rights with that from other sectoral layers, connecting to associated information regarding burdens and restrictions of normative origin. The information provided by the Land Registry should be accessible through a single, interoperable, secure and quality point in accordance with the European Union	Sicilden sorumlu kişi, (sicilin) tarafsızlığını ve sistemin bütünlüğünü ve tutarlılığını sağlamak ve ayrıca kara para aklamaya karşı mevzuata uyulmasına yardımcı olmak veya katkıda bulunmak için, Tapu Siciline erişim hakları ile ilgili kararları ulusal hukukuna uygun ve bağımsız olarak vermelidir. Sorumlu kişi, Sicil tarafından yayınlanan verilerin kalitesini garanti altına almak için, içeriği ulusal hukukuna uygun şekilde nitelendirmelidir. Tapu Sicilinin içeriği, yasal kesinliği ve üçüncü tarafların korunmasını garanti altına almak için gayrimenkul üzerinde mevcut olabilecek tüm ayni hakları ve sınırlamaları yansıtmalıdır. Çevrenin korunmasına ilişkin AB veya ulusal politikalardan kaynaklanan sınırlamalar ve diğer koruma programlarından kaynaklanan diğer sınırlamalar, bu amaca ulaşmak için Sicilin muhtevasına yansıtılabilir. Tapu Sicili, gayrimenkul üzerindeki aynî haklar ve sınırlamalar hakkındaki bilgilerin işlenmesi ve yayınlanmasından sorumlu kurumdur. Yeterli ilgiye sahip olan herhangi bir vatandaş, şirket veya idare, geçerli mevzuat tarafından tanımlanan erişim şemalarına uygun olarak mülkün veya aynî hakkın tanımı, sahipliği, ücretleri veya sınırlamaları ile ilgili bilgileri alabilir. Tapu Sicili bilgi sistemi, aynî haklara ilişkin bilgileri diğer sektörel katmanlardan gelen bilgilerle tamamlamaya, normatif kökenli yükler ve kısıtlamalar hakkındaki ilişkili bilgilere bağlamaya olanak tanır. Tapu Sicili tarafından sağlanan bilgiler, Avrupa Birliği'nin Avrupa İşlerlik Planı çerçevesinde veri işleme standartlarına uygun olarak tek, birlikte çalışabilir, güvenli ve
---	---

standards on data processing in the framework of the European Interoperability Scheme. The viability of the system should be guaranteed by a financing system that allows the achievement, development and maintenance of its objectives. The Land Registry is not a mere data file as, by way of registration, it provides of legal effects. It is essential that only the registered rights can be effective against third parties who intervene in the market in good faith, relying on the published information. Each Member State, in accordance with its national law and legal tradition, may provide stronger legal effects to the data entered in the Land Registry in order to facilitate the growth and strengthening of the Single Market with the highest degree of legal certainty. July 2020	kaliteli bir noktadan erişilebilir olmalıdır. Sistemin uygulanabilirliği, hedeflerine ulaşılmasını, geliştirilmesini ve sürdürülmesini sağlayan bir finansman sistemi tarafından garanti altına alınmalıdır. Tapu Sicili, tescil yoluyla yasal etkiler sağladığı için sadece bir veri dosyası değildir. Yayınlanan bilgilere güvenerek iyi niyetle pazara müdahale eden üçüncü kişilere karşı yalnızca kayıtlı hakların etkili olabilmesi esastır. Her Üye Devlet, ulusal hukuku ve yasal geleneğine uygun olarak, Ortak Pazarın en yüksek hukuki kesinlik derecesiyle büyümesini ve güçlenmesini kolaylaştırmak için Tapu Siciline girilen verilere daha güçlü yasal etkiler sağlayabilir. Temmuz 2020
--	---

Karatekin Hukuk Dergisi Karatekin Law Journal

Cilt: 3 - Sayı: 1 / Vol. 3 - No. 1
Ocak / January 2025
e-ISSN: 2980-079X

Adres/Adress:

Çankırı Karatekin Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Uluyazı Kampüsü - Merkez/Çankırı
Telefon/Phone: 0376 218 9570

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ

hukuk.karatekin.edu.tr - kahd.karatekin.edu.tr

K A H D

